औरही गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना (२०७९-२०८८)

Water, Sanitation and Hygiene (WASH) Plan of Aurahi Rural Municipality (2022-2030)

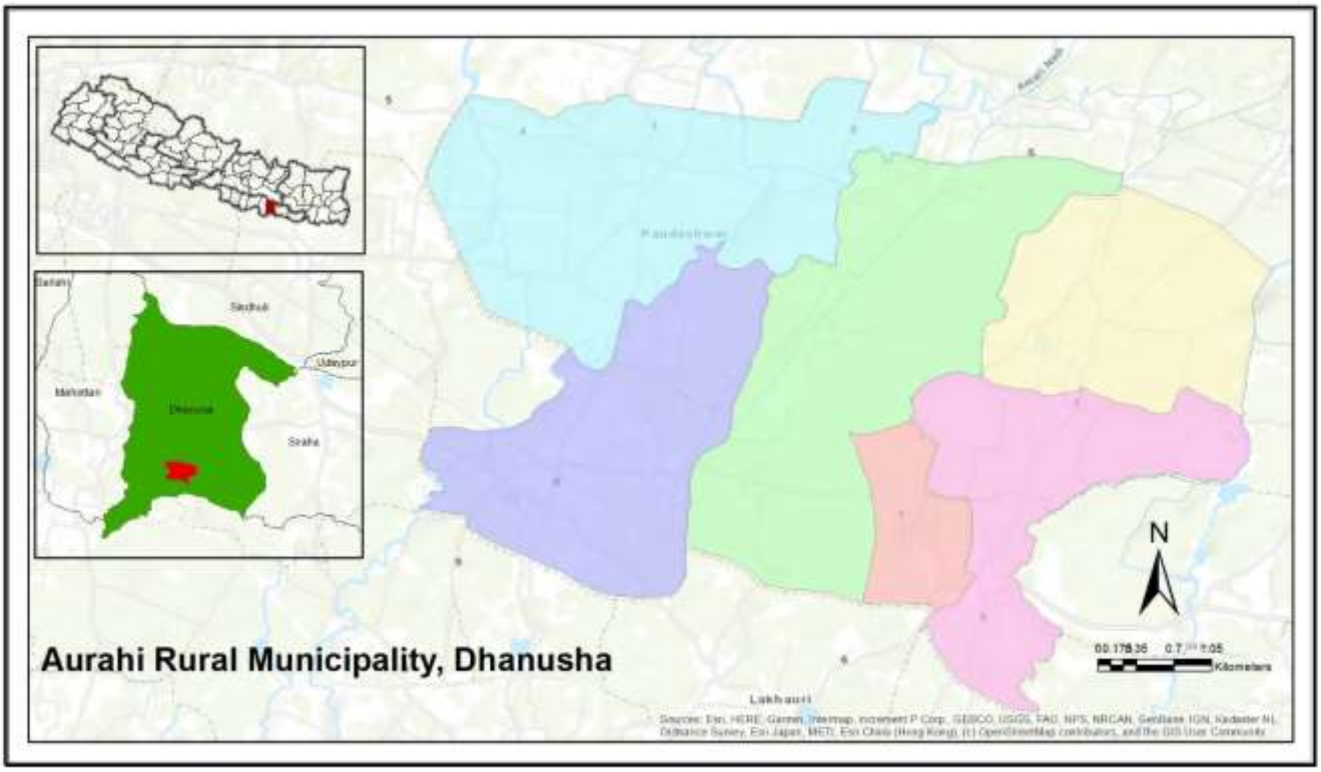

औरही गाउँपालिका

गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, देउरी परवाहा, धनुषा

मधेश प्रदेश, नेपाल

२०७९

औरहीगाउँपालिका

गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय,देउरी परवाहा ,धनुषा

मधेश प्रदेश,नेपाल

शुभ-कामना

खानेपानीतथा सरसफाइमानवजिवनसंग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने क्षेत्र हो । पानीबिनाकुनै पनिजीवको परिकल्पनापनिगर्न सकिदैन । त्यस्तै कमजोर खानेपानीतथा सरसफाइका कारण बिभिन्नकिसिमका रोगहरु लाग्ने, जसका कारणले ठुलो धनरासीखर्चिनु पर्ने र समयमाउपचार हुननसक्दा मृत्यु पनिहुन सक्ने हुन्छ । यसै तथ्यलाई आत्मसाथ गरेर नेपालले खानेपानीतथा सरसफाइका क्षेत्रमाउल्लेखनियउपलब्धीहासिलगर्दै आइरहेको छ । नेपालमा संचालित सरसफाइ प्रवर्द्धनको सामाजिकअभियानमार्फत धनुषाजिल्लाले सरसफाइ क्षेत्रको प्रगतिहासिलगरि २०७६ भाद्र ३०गते जिल्लालाई नै ७२औं खुलादिसामुक्तजिल्लाको रुपमा घोषणा गर्न सफलभएको थियो ।

खुलादिसामुक्त क्षेत्रको दिगोपना, सरसफाइ क्षेत्रको उचितव्यवस्थापन, ठोस तथा तरल फोहरको व्यवस्थापन, जोखिमपुर्ण समयमा साबुनपानीले हातधुने आनीबानी, संस्थागत (विद्यालय र स्वास्थ्य संस्था) खानेपानीतथा सरसफाइ सुविधाको उचितव्यवस्थापन र सुरक्षितखानेपानीमा समुचितपहुँचआदि यस जिल्ला र गाउँपालिकाकामुख्यचुनौतीका रुपमा रहेका छन् ।

दिगो विकास लक्ष्यको मर्म अनुसार यस जिल्लाले र गाउँपालिकाले सबै जनतालाई सुरक्षितखानेपानीतथा सरसफाइमान्यायोचितपहुँच र उचितव्यवस्थापनमा जोड दिनु पर्ने छ । यस प्रकारका राष्ट्रिय रअन्तराष्ट्रिय लक्ष्यतथा प्रतिवद्धताहरुलाई आत्मसाथगर्दै औरहीगाउँपालिकाले खानेपानीतथा सरसफाइ क्षेत्रको नीति, ऐन तथानियमहरु बनाउने कार्यको थालनी गर्नुका साथै खानेपानीतथा सरसफाइ क्षेत्रको विकासकालागि बजेट विनियोजन गर्दै आइरहेको र यूनिसेफ नेपाललगायतअन्यविकास साझेदार निकायहरुसंग सहकार्य गरि खानेपानीतथा सरसफाइ क्षेत्रको विकासकालागिविभिन्नप्रकारका सचेतनामुलककार्यक्रमहरु संचालनगर्दै आइरहेको छ । आगामीवर्षहरुमापनि यसै क्रमलाई निरन्तरतादिई खानेपानीतथा सरसफाइ क्षेत्रमा यथेष्ट बजेट बिनियोजन गरेर कार्यान्वयनप्रकृयामाप्रभावकारीताल्याउने प्रतिवद्धता पनिव्यक्तगर्दछु ।

गाउँपालिकाको सरसफाइअभियानलाई निरन्तरतादिदै सरसफाइ र स्वच्छताको दिगोपनाकायम गर्न, गाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाइयुक्तगाउँपालिकाका रुपमाविकास गर्न खानेपानी,सरसफाइतथा स्वच्छता योजनानिर्माण तथायसको सफलकार्यान्वयनआजको आवश्यकता रहेको छ । औरहीगाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाइयुक्तगाउँपालिकाबनाउने दीर्घकालीन सोचका साथ सन् २०३० सम्मको लागिनिर्माण भएको यस खासस्व योजनाको लक्ष्य समय सान्दर्भिक र महत्वपूर्ण विकास प्रयासका रुपमा रहेकोले योजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सम्बद्ध सबै पक्षबाट सहयोगको अपेक्षागर्दछु,अन्तमा, रणनीतिक योजनानिर्माणमा सहयोग गर्ने सम्पूर्ण राष्ट्रिय तथाअन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरु,युनिसेफ,छायाँ नेपालएवं यस गाउँपालिकाअन्तर्गतका सबै शाखाहरु प्रतिआभार व्यक्तगर्दै यो योजनाकार्यान्वयन गर्नमापनि निरन्तर सहयोग हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु ।धन्यवाद ।

....

उमा शंकर प्रसाद साह

अध्यक्ष

औरहीगाउँपालिका

औरहीगाउँपालिका
गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, देउरी, परवाहा, धनुषा
मधेश प्रदेश, नेपाल

शुभ-कामना

सङ्घीय मामिलातथा समान्यप्रशासनमन्त्रालयको निर्देशनतथाखानेपानीतथा सरसफाइमन्त्रालय,खानेपानीतथा ढल व्यवस्थापन विभागद्धारा खानेपानीतथा सरसफाइ योजनातर्जुमाकालागि संचालनमाल्याइएको NWASH सफ्टवेयर बमोजिमयस गाउँपालिकाले खानेपानीतथा सरसफाइ क्षेत्रको दशवर्षे योजनातर्जुमा गरेकोमाखुसीलागेको छ । नेपालले अन्तराष्ट्रिय समुदाय सामु गरेको प्रतिवद्धता एवं नेपालको संविधान २०७२ मा राखिएकाप्रावधानहरुलाई समेत कार्यान्वयन गर्न र मानिसको ईज्जतएवं प्रतिष्ठासंग जोडिएको खानेपानीतथा सरसफाइ क्षेत्रलाई तत्काल योजनाका रुपमाकार्यान्वयन गर्नु अपरिहार्य देखिन्छ । हालनिर्माण भइ संचालनमाआएकाखानेपानी योजनाहरु,सरसफाइतथा स्वच्छता क्षेत्रमाहालसम्म गाउँपालिकाबाट गरिएकाप्रयासहरुको निरन्तरताकालागि यो खासस्व योजनाको कार्यान्वयनअनिवार्य भएको छ ।

औरहीगाउँपालिकामाखानेपानी,सरसफाइतथा स्वच्छताको क्षेत्रमाहुन सक्ने समस्याहरुको समाधानकालागि यस क्षेत्रको "खानेपानी,सरसफाइतथा स्वच्छता योजना,२०७८ निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न लागिएको छ । योजनाले यस गाउँपालिका स्तरमाभविष्यमा संचालन गर्ने सकिने सम्भावितक्रियाकलापहरुको पहिचान गर्नुका साथै तीक्रियाकलापहरु संचालन गर्न सकिने वस्ती, समुदाय र क्षेत्रहरुको समेत पहिचान गरी कुन क्षेत्रमाके कस्ता खालकात्रियाकलाप संचालन गर्न सकिन्छ सो उपायको खोजी र प्रयोग गर्ने योजनातथाकार्यक्रम समेत समेट्ने प्रयास गरिएको छ । प्रस्तुत योजनाअनुसार यस क्षेत्रको खासस्व योजनाले समेटेका योजनातथाकार्यक्रमहरु कार्यान्वयनको लागिविभिन्न कृयाकलापहरुमा सहयोग गर्न सबै सम्बन्धित सरोकारवाला सरकारी तथा गैर सरकारी निकायहरुसंग समन्वय गरी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ ।

अन्तमा,औरहीगाउँपालिकाको सरसफाइअभियानलाई निरन्तरतादिदै सरसफाइ र स्वच्छताको दिगोपनाकायम गर्न, गाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाइयुक्तगाउँपालिकाका रुपमाविकास गर्न खानेपानी,सरसफाइतथा स्वच्छता योजनानिर्माण तथायसको सफलकार्यान्वयनआजको आवश्यकता रहेको छ । औरहीगाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाइयुक्तगाउँपालिकाबनाउने दीर्घकालीन सोचका साथ सन् २०३० सम्मको लागिनिर्माण भएको यस खासस्व योजनाको लक्ष्य समय सान्दर्भिक र महत्वपूर्ण विकास प्रयासका रुपमा रहेकोले योजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सम्बद्ध सबै पक्षबाट सहयोगको अपेक्षागर्दछु,अन्तमा, खानेपानी,सरसफाइतथा स्वच्छता योजनानिर्माणमा सहयोग गर्ने सम्पूर्ण राष्ट्रिय तथाअन्तराष्ट्रिय गैर्सरकारी संस्थाहरु,युनिसेफ,छायाँ नेपालएवं यस गाउँपालिकाअन्तर्गतका सबै शाखाहरु प्रतिआभार व्यक्तगर्दै यो योजनाकार्यान्वयन गर्नमापनि निरन्तर सहयोग हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु ।धन्यवाद ।

पुनम कुमारी साह
उपाध्यक्ष
औरहीगाउँपालिका

पुनम कुमारी साह
उपाध्यक्ष

औरही गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय,धनुषा
प्रदेश नं. २ नेपाल

शुभ-कामना

सरसफाइ र स्वच्छता मानव स्वास्थ्यको अपरिहार्य विषय भएकोले यसको समुचित विकासका लागि सबै पक्षले ध्यान दिनु पर्ने हुन्छ । सरसफाइ क्षेत्रको विकासका लागि राष्ट्रिय सरसफाइ गुरुयोजना, २०६८ तर्जुमा भइ यसैको मर्म अनुसार जिल्ला तथा स्थानीय तहमा सरसफाइ प्रवर्द्धनका अभियानहरु संचालन भइ सरसफाइ र स्वच्छताको अवस्थामा उल्लेखनीय सुधार आई खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा भएकाछन् ।

साविकका १०२ वटा गाविसहरु तथा नगरपालिका र जिल्ला स्थित सम्पूर्ण सरोकारवाला निकायहरुको सक्रियतामा अन्तिम गा.वि.स.का रुपमा २०७५ भाद्र २७ गते साविकका सम्पूर्ण गाविसलाई खुला दिसामुक्त गाविसका रुपमा घोषणा गरी समग्र जिल्लालाई समेत ७२ औं खुला दिसामुक्त जिल्लाको रुपमा घोषणा गर्न समेत यो गाउँपालिकाको पनि महत्वपुर्ण योगदान रहेको छ । सरसफाइको वर्तमान स्थितिको दिगो व्यवस्थापन गरी आगामी दश वर्ष भित्र गाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाइयुक्त गाउँपालिकाका रुपमा घोषणा गर्न विद्यमान खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्था र देखिएका समस्याहरुको विश्लेषण गरी औरही गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको नेतृत्व र सबै सरोकावाला निकायहरु विशेष गरेर छायाँ नेपाल/युनिसेफको सहयोगमा निर्माण गरीएको यस खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना समय सापेक्ष र अत्यन्तै सान्दर्भिक रहेको छ ।

तसर्थ यस खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको सफल कार्यान्वयन तथा दीर्घकालीन लक्ष्य र उद्धेश्य अनुसारको प्रगति हासिल गर्नका लागि आफ्नो तर्फबाट गनुपर्ने सहयोगको प्रतिबद्धता गर्दै सफल कार्यान्वयनको लागि हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु । धन्यवाद ।

(अशोक कुमार यादव)
प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

शुभ-कामना

सुरक्षित खानेपानी तथा सुधारिएको सरसफाइ सुविधाबिना स्वस्थ, खुसी र प्रतिष्ठित जीवन संभव छैन भन्ने यथार्थलाई मनन् गर्दै सबै स्थानीय तहमा सबै क्षेत्रको सहकार्य र व्यापक जनसहभागिताबाट राष्ट्रिय सरसफाइ गुरुयोजना २०६८ को अत्यन्तै प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी धनुषा जिल्लाले बि.स. २०७६ भाद्र ३० गते जिल्लालाई देशको ७२ औं दिसामुक्त जिल्लाको रूपमा घोषणा गर्न सफल भएको थियो । धनुषा जिल्ला खुला दिसामुक्त क्षेत्रका रूपमा विकास हुन ठूलो उपलब्धी हो र पनि यसको दिगोपना, ठोस तथा तरल फोहर र दिसाजन्य लेदोको व्यवस्थापन, जोखिमपुर्ण समयमा साबुन पानीले हातधुने लगायत समग्र खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी प्रभावकारी आनीबानीको विकास, प्रवर्द्धन र प्रयोग, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थाहरुमा सुरक्षित खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधाको सुनिश्चितता र निरन्तर प्रयोग, सबै जनताहरुलाई सुरक्षित खानेपानी सुविधा सुनिश्चित गरी पालिकालाई पूर्ण सरसफाइयुक्त बनाउनु यस पालिकाको मुख्य लक्ष्य हो ।

माथि उल्लेखित समस्या तथा चुनौतिहरुलाई सम्बोधन गर्न यस औरही गाउँपालिकाले सङ्घीय खानेपानी मन्त्रालय, खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभाग, युनिसेफ नेपाल र छायाँ नेपालको आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा मोबाईल एप्स प्रविधिबाट खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रको विस्तृत सर्वेक्षण, विश्लेषण र विभिन्न तह तथा निकायहरुसँगको सहभागितात्मक छलफल मार्फत **सफा, स्वच्छ, र सुरक्षित खानेपानीयुक्त नगरपालिका बनाउँदै पूर्ण सरसफाइमा पुग्न** औरही गाउँपालिकाले **दस वर्षीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना** २०७९ तर्जुमा गरेकोमा हार्दिक बधाई दिन चाहान्छु ।

भनिन्छ, एक राम्रो योजना निर्माण हुनु भनेको समग्र कामको आधा उपलब्धी हो । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनले महिला, बालबालिका तथा समग्र जनताको जीवनमा ठूलो परिवर्तन ल्याउन सहयोग पुग्नेछ । त्यसैले यो खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना (Water, Sanitation and Hygiene (WASH) Plan) को समयमा नै प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी नेपालको संविधानमा व्यवस्था गरिएको "सबै जनताको लागि सुरक्षित खानेपानी र सरसफाइ सुविधामा पहुँच पुग्ने" सम्बन्धी अधिकार सुनिश्चित गर्न सहयोग पुग्नेछ । साथै यस **दस वर्षीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना** २०७९ को कार्यान्वयनले गाउँपालिकाको र दिगो विकास लक्ष्य हाँसिल गर्न सहयोग पुग्ने कुराको पूर्ण विश्वास लिंदै सफलताको शुभ कामना व्यक्त गर्दछौ ।

धन्यवाद ।

UNITED NATIONS CHILDREN'S FUND ★ NEPAL ★

अनिता दाहाल
प्रमुख
युनिसेफ फिल्ड कार्यालय, जनकपुर
मधेस प्रदेश

United Nations Children's Fund
UN House
P.O. Box 1187
Kathmandu, Nepal

Telephone: 977-1-5523200
Fax: 977-1-5527280 / 5535395
Email: kathmandu@unicef.org
www.unicef.org/nepal

CHAY-YA NEPAL

Association for the global fight against poverty,
promoting social and environmental development

Registration No.: 135544/71/72
PAN No.: 603496178
SWC No: 44108

धन्यवाद मन्तब्य

नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय तहलाई २२ वटा एकल अधिकार र १५ (पन्ध्र) वटा साझा अधिकारहरूको व्यवस्था गर्नुका साथै खर्चको जिम्मेवारी र राजस्वका स्रोतहरू समेत प्रदान गरेको छ । यसैको आधारमा यी तहहरूले आ-आफ्नो क्षेत्रको वार्षिक, आवधिक तथा रणनीतिक र दीर्घकालिन योजनाहरू तयार गरी कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी समेत बहन गरिरहेका छन् । सोही अनुरुप धनुषा जिल्लाको औरही गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) को वर्तमान अवस्थाको दिगो व्यवस्थापन गरी आगामी दश वर्षभित्र गाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाइ उन्मुख गाँउपालिकाका रुपमा घोषणा गर्न विद्यमान खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था र देखिएका समस्याहरुको विश्लेषण गरी गाउँपालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको नेतृत्व र सबै सरोकावाला निकायहरु विशेष गरेर युनिसेफ/छा-याँ नेपालको सहयोगमा डिजिटल प्रविधि-एनवास एप्सको प्रयोग गरी स्थलगत तथ्याँक संकलन र विश्लेषण गरी पीलिकाको नेतृत्व र समन्वयमा तर्जुमा गरीएको यस खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना समय सापेक्ष र अत्यन्तै सान्दर्भिक रहेको छ ।

खासस्व योजनाबाट समुदाय, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, सार्वजनिक शौचालयको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रको वर्तमान अवस्था, योजना तर्जुमाको सिलसिलामा अपनाईएका प्रकृयाहरू, योजनाका सीमाहरु, लक्ष्य, उद्धेश्य, रणनीति र कार्यनीति एवं दश वर्षका लागि सम्पादन गर्नुपर्ने क्रियाकलापका साथै अनुमानित बजेट बारेमा स्पष्ट देख्न सकिन्छ । गाउँपालिका एउटा सरकारको रुपमा स्थापित भईसकेको वर्तमान अवस्थामा **औरही** गाउँपालिकाको आफ्नो वर्तमान अवस्था र रणनीतिक बाटो तय गरिएको यस सुचना प्रविधिमा आधारित योजनाले जन निर्वाचित प्रतिनिधिहरू, कार्यरत कर्मचारीहरु, विकास साझेदार र सरोकारवालाहरुलाई मार्गदर्शन गरी उचित तथा प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट निर्धारित लक्ष्यमा पुग्न सहयोग पऱ्याउने विश्वास लिईएको छ ।

यो योजना तर्जुमाको कार्यमा अगुवाई सहितको कृयाशिल संलग्नता देखाउनु भएका यस गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री उमा शंकर प्रसाद साह, उपाध्यक्ष पुनम कुमारी साह, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री अशोक कुमार यादव, सबै वडाध्यक्षहरु, सबै गाउँ कार्यपालिका सदस्यहरु, विषयगत शाखा प्रमुखहरू तथा अन्य कर्मचारीहरू, जसले हाम्रो सहजिकरणलाई सहजतापूर्वक स्विकार गरी आवश्यक सहयोग समेत पुऱ्याउनु भएकोमा साझेदार संस्थाका तर्फवाट हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छुं ।

अन्त्यमा, यस गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तयारीका लागि प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउन छा-याँ नेपाल, काठमाण्डौंलाई अवसर दिनु हुने युनिसेफ नेपाल, फिल्ड कार्यालय जनकपुरका खासस्व अधिकृत श्री बोध नारायण श्रेष्ठ, श्री अन्नपूर्ण मिश्र र श्री सुनिता सुल्पेलाइ हार्दिक धन्यबाद दिन चाहन्छु । यस कार्यलाई शुरुवात देखि नै आवश्यक मार्गदर्शन र सुझाव प्रदान गर्नुहुने युनिसेफ केन्द्रिय कार्यालय काठमाडौका खासस्व विज्ञ श्री दण्डीराम विश्वकर्मा, खानेपानी तथा सरसफाइ मन्त्रालय, खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागका परामर्शदाता श्री बलराम मायालु र आवश्यक प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउनु हुने डा. रजित ओझा, प्रसन्ना ताल्चभण्डारी, अदिति न्यौपानेलाई साझेदार संस्थाका तर्फबाट विशेष आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा, यस कार्यलाई सम्पन्न गर्न निकै मेहनत गर्नुहुने यस संस्थाका सदस्य एवं योजना तथा शुशासन विज्ञ श्री कृष्ण बहादुर शाही, साझेदार संस्थाका खासस्व विज्ञ श्री होमनाथ आचार्य, कार्यक्रम व्यस्थापक श्री राम महर्जन, कार्यक्रम अधिकृत श्री निशान्त गौतम, सुचना व्यवस्थापन प्रणाली विज्ञ श्री निश्मा कार्की, स्थानिय संयोजक श्री रञ्जना झा र गणकहरुको योगदानको कदर गर्दै खासस्व योजनाको सफल एवं प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद,

कमल थापा
कार्यकारी निर्देशक
छा-याँ नेपाल, काठमाडौं

Contact: Tokha Municipality-9, Kathmandu; Phone: 01-4954948; Website: www.chay-ya.org; Email:nepal@chay-ya.org

विषयसूची

अध्याय १

खासस्व योजनाको परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ औचित्य १

१.३ उद्देश्य २

१.४ समयावधि २

१.५ सीमितता / अध्ययनका सिमा २

१.६ तयारी विधि र प्रक्रिया ३

१.६.१ खासस्व योजनाको ढाँचा, सर्वेक्षण औजार र आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन ३

१.६.२ गाउँपालिका स्तरीय परिचयात्मक गोष्ठी तथा सहमति निर्माण ३

१.६.३ गणकहरुको छनोट एवं अभिमुखीकरण ३

१.६.४ तथ्याङ्क संकलन तथा लेखाजोखा ३

१.६.५ तथ्याङ्क प्रशोधन, विश्लेषण तथा मस्यौदा तयारी ४

१.६.६ खासस्व योजना प्रमाणीकरण गोष्ठी ४

१.६.७ खासस्व योजना तयारी तथा सार्वजनिकिकरण ४

अध्याय २ .... ५

गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण ५

२.१ भौगोलिक अवस्थिति र बनोट ५

२.२ पहुंच ५

२.३ भूउपयोग तथा वातावरण ५

२.४ जनसांख्यिक विवरण ६

२.४.१ घरधुरी र जनसंख्या विवरण : ६

२.४.२ जातजाति र जनसंख्या विवरण : ६

२.४.३ उमेर तथा लिंगको आधारमा जनसंख्या विवरण ७

२.५ आर्थिक गतिविधि र पेशा ७

२.६ जनसंख्याको गतिशिलता र बसाई सराईको स्थिति ७

२.७ भौतिक पूर्वाधार ८

२.८ गाउँपालिकामा उपलब्ध अन्य कार्ययोजनाहरु र खासस्व योजनाको सम्वन्ध ८

२.९ खासस्व क्षेत्रमा कार्यरत विकासका साझेदारहरु ८

अध्याय ३ .... ९

खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था ९

३.१ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रणाली ९

३.२ घरायसी तहमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाले समेटको क्षेत्र र सेवाको स्तर ९

३.२.१ पाईप खानेपानी प्रणाली १०

३.२.२ ट्यूब वेल १०

३.२.३ घरायसी तहको सरसफाइ ११

३.२.४ मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन १२

३.२.५ ठोस फोहोरको व्यवस्थापन १२

३.२.६ सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था १२

३.३ संस्थागतरुपमा सेवाले समेटेको क्षेत्र र सेवाको स्तर १६

३.३.१.संस्थाहरुमा सेवाको स्तरको सारांश १८

३.३.२ विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता १८

३.३.४ महिनावारी स्वच्छता २२

३.३.५ विद्यालयमा समुहगत हातधुने व्यवस्था २२

३.३.६ वातावरणीय सरसफाइ २२

३.३.८ स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा स्तर २४

३.३.९ स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानीको अवस्था २४

३.३.१० स्वास्थ्य संस्थाको शौचालय र यसको सरसफाइको अवस्था २७

३.३.११ स्वास्थ्य संस्थाको फोहोर व्यवस्थापन २८

३.३.१२ स्वास्थ्य संस्थाको ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापन २९

३.३.१३ सूचक बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व,ठोस फोहोरको व्यवस्थापन र वातावरणीय सफाइको अवस्था ३०

३.३.१४ सार्वजनिक शौचालयहरुको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता ३१

३.४ खानेपानी तथा सरसफाइको प्रणाली प्रविधि ३२
३.४.१ खानेपानी प्रणाली प्रविधि ३२
३.४.२ सरसफाइ प्रणाली प्रविधि ३२
३.४.३ दिसाजन्यलेदो व्यवस्थापनको विकल्प ३३
३.५ सुचारुपन तथा दिगोपना ३३
३.५.१ खानेपानी आयोजनाको मर्मत अवस्था ३४
३.५.२ सरसफाइ सेवाको मर्मत अवस्था ३४
३.५.३ धाराको अवस्था ३४
३.५.४ सुचारूपना र दिगोपना लेखाजोखा ३५
३.६ खानेपानी उपभोक्ता समितिको व्यवस्थापन सबलता ३६
३.७ सम्पत्तिको स्वामित्व ३७
३.८ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छतामा लगानी (WASH Financing) ३८
३.९ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रका चुनौती र अन्तर (WASH sector challenges and gaps) ३८
३.९.१ खानेपानी ३८
३.९.२ सरसफाइ ३८
३.९.३ संस्थागत खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता ३९
३.१० हाल रहेका खासस्व सुविधाहरूको सूची ३९
अध्याय ४ .... ४०
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सोच,लक्ष्य, उद्धेश्य,योजना तथा रणनीति ४०
४.१ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको सोच, परिलक्ष्य ४०
४.२ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाको लक्ष्य ४०
४.३ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाको उद्धेश्य ४०
४.४ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाको रणनीतिहरु ४१
४.५ राष्ट्रिय लक्ष्य, अवधि र रणनीति (क्षेत्रगत सुधार योजना) सँगको मिलान र तालमेल ४३
अध्याय ५ .... ४६
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना, प्रक्षेपण र लागत ४६
५.१ योजना तर्जुमा ४६
५.१.१ योजनाको प्राथमिकता निर्धारण ४६
५.१.२ क्रियाकलापहरुको वितरण ४७
५.१.३ उपलब्ध श्रोतहरुको लेखाजोखा ४७
५.१.४ ग्यापको पुर्ती ४७
५.२ प्रक्षेपण सारांश (कभरेज) ४८
५.३ लागत ५२
५.३.१ विधि ५२
५.३.२ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको लागतको सारांश ५३
५.३.३ लगानी र अन्तर (ग्याप) ५९
५.३.४ ब्रिजिङको सारांश ६४
५.३.५ सम्पत्तिको मूल्य ६७
अध्याय ६ .... ६९
खासस्व योजनाको कार्यान्वयन तथा अनुगमन ६९
६.१ खासस्व योजनाको कार्यान्वयन ६९
६.१.१ योजना कार्यान्वयन अवधारणा ६९
६.१.२ योजना परिमार्जन ६९
६.२ अनुगमन योजना ६९
६.२.१ अनुगमन ढाँचा तथा पद्धति ६९
६.२.२ सूचक ६९
६.२.३ अनुगमनको तह ६९
६.२.४ अनुगमन विधि ६९
६.३ निष्कर्ष तथा भावी कार्यदिशा ६९
६.३.१ सिकाईहरू ६९
६.४ गाउँपालिकाको खासस्व संरचना ६९
६.५ गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) कोष ६९
६.६ संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास आवश्यकता ७०
६.६.१ संस्थागत संरचना ७०

६.६.२ संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि ७०
अध्याय ७... **७२**
संस्थागत संरचना, सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी **७२**
७.१ सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी...**७२**

तालिका सूची

तालिका १ गाउँपालिकाको गठन ५
तालिका २ प्राकृतिक सम्पदा ६
तालिका ३ वडागत घरपरिवार तथा जनसंख्या विवरण ६
तालिका ४ जातिगत आधारमा जनसंख्या विवरण........ ७
तालिका ५ उमेर तथा लिंगको आधारमा जनसंख्या विवरण ७
तालिका ८ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रमा कार्यरत सघसंस्थाहरु ८
तालिका ९ खासस्व प्रणालीको विवरण ९
तालिका १० घरायसी तहमा खासस्वको कभरेज र सेवा स्तरको विवरण ११
तालिका ११ सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थाको विवरण १२
तालिका १२ वडागत रुपमा सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था १३
तालिका १३ वडागत रुपमा शौचालयको अवस्था १३
तालिका १४ वडागत रुपमा शौचालयको बनोटको अवस्था १४
तालिका १५ वडागत रुपमा शौचालयबाट निस्किने पदार्थ जोडिएको स्थानको अवस्था १४
तालिका १६ वडागत रुपमा हात धुने निश्चित स्थानमा साबुनपानीको अवस्था १५
तालिका १७ वडागत रुपमा शौचालयको सरसफाइको अवस्था १५
तालिका १८ वडागत रुपमा खासस्वको अवस्था १८
तालिका १९ विद्यालय, विद्यार्थी, शिक्षक तथा कर्मचारी १९
तालिका २० विद्यालयहरुको समग्र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता स्थिति (तारा पद्धती) को विवरण २०
तालिका २१ विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थाको अवस्था........ २०
तालिका २२ विद्यालयको खानेपानी अवस्थाको विवरण २०
तालिका २३ विद्यालयमा खानेपानीको अवस्था........ २०
तालिका २४ विद्यालयमा शौचालय सेवाको स्तरको अवस्था........ २०
तालिका २५ विद्यालयहरुमा शौचालयको अवस्था २१
तालिका २६ महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी अवस्थाको विवरण........ २२
तालिका २७ विद्यालयमा समुहगत हातधुने अवस्था सम्बन्धी विवरण २३
तालिका २८ वातावरणीय सरसफाइ सम्बन्धी अवस्था........ २४
तालिका २९ व्यवस्थापन तथा संस्थागत अवस्था सम्बन्धी विवरण २४
तालिका ३० स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व सेवा स्तर सम्बन्धी विवरण........ २४
तालिका ३१ स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व अवस्था सम्बन्धी विवरण २६
तालिका ३२ शौचालय र यसको सरसफाइको विवरण........ २७
तालिका ३३ स्वास्थ्य संस्थाको फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण २८
तालिका ३४ स्वास्थ्य संस्थाको समग्र खासस्व अवस्था सम्बन्धी विवरण........ ३०
तालिका ३५ सार्वजनिक स्थलको समग्र खासस्व अवस्था सम्बन्धी विवरण ३१
तालिका ३६ गाउँपालिकामा खानेपानीको आपुर्ती प्रणाली ३२
तालिका ३७ घरायसी रुपमा शौचालयको अवस्था सम्बन्धी विवरण........ ३२
तालिका ३८ घरायसी रुपमा शौचालयको विवरण ३३
तालिका ३९ खानेपानी सुचारुपनाको अवस्था सम्बन्धी विवरण........ ३४
तालिका ४० सरसफाइ अवस्था सम्बन्धी विवरण ३४
तालिका ४१ धाराको अवस्था सम्बन्धी विवरण........ ३५
तालिका ४२ खानेपानी सुचारुपना र दिगोपनाको स्कोर सम्बन्धी विवरण........ ३६
तालिका ४३ खानेपानी उपभोक्ता समितिको व्यवस्थापन अवस्था सम्बन्धी विवरण ३७
तालिका ४४ सम्पत्तिको स्वामित्व सम्बन्धी विवरण........ ३७
तालिका ४५ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छतामा लगानी सम्बन्धी विवरण ३८
तालिका ४६ योजनाको प्राथमिकता निर्धारण सम्बन्धी विवरण........ ४६
तालिका ४७ क्रियाकलापको वितरण सम्बन्धी विवरण........ ४७
तालिका ४८ कभरेजको सारांश सम्बन्धी विवरण........ ४९
तालिका ४९ खासस्व योजनाको लागत सारांश सम्बन्धी विवरण........ ५६
तालिका ५० खासस्व योजनामा लगानीमा अन्तर सम्बन्धी विवरण........ ६१
तालिका ५१ कम्पोनेन्ट स्तरमा लागत सम्बन्धी विवरण ६२

तालिका ५२ उच्च ग्याप रहेका लगानीका क्षेत्रहरु सम्बन्धी विवरण.. ६४
तालिका ५३ ग्याप पुर्तिको सारांश सम्बन्धी निर्धारण सम्बन्धी विवरण...६५
तालिका ५४ ग्याप पूर्ति (Bridging) को सारांश - लागत कम्पोनेन्ट स्तरमा..६६
तालिका ५५ सम्पत्तिको मूल्य.. ६८

अध्याय १
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता विषय क्षेत्र मानव जीवनको अभिन्न अंगका रुपमा रहेको छ जसले मानव स्वास्थ्य, शिक्षा, जनजीविका, प्रतिष्ठा, विकास निर्माण, सामाजिक सशक्तिकरण र समृद्धिमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ । खानेपानी तथा सरसफाइलाई नागरिकको मौलिक अधिकारको रुपमा स्थापित गर्ने विश्वका सिमित देशहरू मध्ये नेपाल पनि एक हो । नेपालको संविधान, २०७२ को भाग ३ को मौलिक हक र कर्तव्यको धारा ३५ को उपधारा ४ मा प्रत्येक नागरिकलाई खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरिएको छ । संविधानमा परिकल्पना गरिए अनुसारको खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा सबै नागरिकहरुको पहुँचसम्म पुऱ्याउनका लागि स्थानीय सरकारको संरचनागत सुदृढिकरण तथा क्षमता अभिबृद्धि गर्नु अपरिहार्य देखिन्छ ।

नेपालले क्षेत्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चहरूमा व्यक्त गरेको प्रतिबद्धता र हस्ताक्षरकर्ताको रूपमा खानेपानी र सरसफाइको लक्ष्य प्राप्ति र दिगो व्यवस्थापनका लागि अहिलेसम्म गरिएका प्रयत्नहरूमा अझ तीब्रता दिनुपर्ने देखिन्छ । संयुक्त राष्ट्र संघद्वारा प्रतिपादित दिगो विकास लक्ष्य नं ६ को ६.१ र ६.२ मा सन् २०३० सम्ममा विश्वका सम्पूर्ण नागरिकलाई स्वच्छ, दिगो खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने उल्लेख गरिएकोछ । नेपाल सरकारले संयुक्त राष्ट्र संघद्वारा प्रतिपादित दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनका लागि प्रतिवद्धता जनाई सकेको सन्दर्भमा स्थानीय सरकारहरूले दिगो र व्यवस्थित खानेपानी तथा सरसफाइको सुनिश्चिततताका लागि योजनाबद्ध तवरले अगाडि बढ्नु अपरिहार्य देखिन्छ ।

सबै नागरिकलाई जुनसुकै समयमा सुरक्षित, प्रर्याप्त, सुलभ, स्वीकार्य र खर्च बहन सामर्थ्ययोग्य खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सेवा प्रदान गरि जीवनस्तरमा सुधार गर्नु नेपाल सरकारको खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रको प्रमुख लक्ष्य रहेको छ । सो लक्ष्य प्राप्तिका लागि नेपाल सरकारको खानेपानी मन्त्रालय अन्तरगत खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागले नेपाल खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्र विकास योजना (Sector Development Plan) २०७४-२०८७ तयार गरेर योजनाबद्ध रुपले खानेपानी र सरसफाइको पहुँच सबै नागरिकहरुसम्म पुऱ्याउने रणनीतिहरू तय गरेकोछ । त्यस्तै पूर्ण सरसफाइ मार्गदर्शन २०७३, अनुसार पूर्ण सरसफाइका क्रियाकलापहरु सफा र स्वच्छ क्षेत्र र पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र गरी दुई चरणमा विभाजन गरिएको छ र उक्त अवस्था हासिल गर्न तोकिएका ७ वटा मुख्य सूचक तथा उपसूचकहरुको अवस्था हासिल भएको हुनुपर्दछ । जसको पहिलो खुड्किलाको रुपमा योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन रहेको छ जुन अति महत्वपूर्ण र अन्य सूचकहरूलाई प्रभावित पार्ने विषय हो भन्न सकिन्छ ।

नेपाल सरकार खानेपानी मन्त्रालय, खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागको प्रगति प्रतिवेदनमा आधारभूत स्तरको खानेपानीको पहुँच ८९ प्रतिशत र आधारभूत स्तरको सरसफाइको पहुँच १०० प्रतिशत घरधुरीमा पुगेको छ भनिएको छ । यसैगरी ७७ वटै जिल्ला खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा भई सकेका छन् र २०७६ आश्विन १३ गतेका दिन देशलाई नै खुला दिसामुक्त देश घोषणा गरिएको छ । यसरि अबको अभियान सुरक्षित खानेपानी सेवा सहितको पूर्ण सरसफाइको हुनेछ, सो अभियानलाई सार्थक बनाउन सरकारी, नीजि तथा गैरसरकारी निकायहरूबाट हुने काममा थप प्रभावकारी बनाउन प्रत्येक स्थानीय तहमा सहभागितात्मक प्रकृया अपनाई एकीकृत खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको तर्जुमा हुन आवश्यक देखिन्छ ।

यसरी योजनाबद्ध रुपमा सम्पूर्ण नागरिकमा सुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनका कृयाकलापहरु संचालनका लागि बर्तमान खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्था, सम्भावित श्रोतहरू, सार्वजनिक तथा संस्थागत खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्था, समुदायको स्वच्छकर आनिबानि सम्वन्धमा सर्वेक्षण, अध्ययन, छलफल गरी उपलब्ध तथ्यहरू र सूचनाहरूका आधारमा खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागको क्षेत्रगत विकास योजना २०७४-२०८७ सँग तादात्म्यता मिलाएर खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताका कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण र बजेट समेत आंकलन गरी औरही गाउँपालिकाको ९ (नौ) वर्षे खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना तयार गरिएको छ ।

१.२ औचित्य

औरही गाउँपालिका स्थानीय तह पुनर्संरचनाका क्रममा नेपाल सरकारको मिति २०७२ साल पौष २१ गतेको निर्णय अनुसार साविकका ४ वटा गा.वि.स.हरु पौडेश्वर, औरही, देउरीपरवाहा र चक्करका सम्पूर्ण वडाहरु मिलाएर औरही गाउँपालिका घोषणा भएको हो । गाउँपालिका घोषणा भएपश्चात समायोजन भएको स्थानहरूको खानेपानी र सरसफाइको अवस्था तथा वस्तुस्थिति समावेश भएको कुनै आधिकारिक दस्तावेज नभएको अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै गाउँपालिकाको क्षमता, खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको वास्तविक अवस्था र भावी योजनाहरू तय गर्नका लागि यो खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजनाको आवश्यकता महसुस गरिएको हो । खानेपानी तथा सरसफाइ नागरिकहरुको नैसर्गिक अधिकारको रुपमा संविधानमा

व्यवस्था गरे अनुसार नै गाउँपालिका क्षेत्रका नागरिकहरुलाई सर्वसुलभ, सुरक्षित र दिगो खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्नु गाउँपालिकाको कर्तव्य तथा जिम्मेवारीभित्र पर्दछ । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ३ मा गाउँ/नगरपालिकाको काम कर्तव्य र अधिकार शिर्षकमा उल्लेख गरिए बमोजिम दफा ११ को उपदफा "ध" मा स्थानीय खानेपानी सम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड, योजना कार्यान्वयन र नियमन सम्बन्धी प्रावधान रहेकाले पनि सो जिम्मेवारीलाई योजनाबद्ध रुपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) क्षेत्रको विकास गर्न अत्यावश्यक रहेको छ ।

१.३ उद्देश्य

खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता (खासस्व) को क्षेत्रमा औरही गाउँपालिकाभित्रका सम्पूर्ण मौजुदा सुविधा र संरचनाहरूको यथास्थिति र अवस्था NWASH MIS को प्रयोगद्वारा संकलन तथा अभिलेखिकरण गरी आगामी सन् २०३० सम्ममा सवै घरधुरीमा सुरक्षित खासस्व सेवाको सुनिश्चितताका लागि मार्गदर्शन प्रदान गर्नु नै (खासस्व) योजनाको प्रमुख उद्देश्य हो ।
खासस्व योजनाको अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

- खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्र विकास योजनाले परिकल्पना गरेको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताका स्तरमा पुग्नका लागि नयाँ निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्नु पर्ने खासस्व सेवाहरूको प्रस्ताव, प्राथमिकिकरण, आवश्यक अनुमानित बजेट र उपलब्ध श्रोत साधनहरूको लेखाजोखा सहितको रणनीति र कार्ययोजना बनाउनु ।
- औरही गाउँपालिकाको खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी समस्याको पहिचान गरी गाउँपालिकाका सम्पुर्ण घरपरिवारलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरयुक्त खानेपानी उपलब्ध गराउन र पुर्ण सरसफाइयुक्त गाउँपालिका घोषणाका लागि स्थानीय श्रोत साधनका अतिरिक्त प्रदेश, सङघीय सरकार र दातृ निकायबाट सहयोग जुटाएर नेपाल सरकार खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको लक्ष्य तथा दिगो विकासका लक्ष्य बमोजिमको उपलब्धि हासिल गर्न योजनाबद्ध तरिकाले कार्य गर्नु ।

अन्य उद्धेश्यहरु

- एक संकेतात्मक खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजना २०८८ को अन्त्यसम्म यसले खासगरी गाउँपालिकाभित्र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताका सवालहरूको विश्लेषण र विस्तृत खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रमा आधारित नागरिकहरूलाई सेवा प्रावधानको समग्र व्यवस्थापनमा कसरी सुधार गर्न चाहेका छन् भन्ने कुराको व्यापक र सुसँगत दृष्टिकोण प्रदान गर्ने ।
- सहयोगको लागि पैरवीः यस योजनाले राष्ट्रिय तथा बाह्य सहयोगको आवश्यकताको बारेमा पैरवी र सचेतना बढाउन सहयोग पुर्‍याउँछ र जब परियोजना प्रस्तावहरुको विकास हुन्छ तव कोष अभिबृद्धिका अवसरको लागि औचित्य पुष्टि गर्ने ।
- क्षेत्र व्यवस्थापनः यस दस्तावेजले सुधारिएको क्षेत्र व्यवस्थापन, अनुगमनको आधारका साथै उद्धेश्य तथा सूचकहरु निर्माण गर्ने आधार तयार गर्ने ।
- क्षेत्रगत समन्वय तथा सहकार्यः यस खासस्व योजनाको निर्माण बिभिन्न सरोकारवालाहरु तथा गाउँपालिकाका बिभिन्न विषयगत मुख्य योजना समूहले गरेका हुन् । त्यसकारण यसले कुशल र प्रभावकारी क्षेत्र समन्वय र सहकार्यलाई सुदृढ पार्न र सहजीकरण गर्न मुख्य क्षेत्रहरूको राम्रो सिंहावलोकन प्रदान गर्दछ । खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा प्रावधानमा योगदान गर्न यसले गाउँपालिकामा मुख्य सरोकारवालाहरु (गै.स.स, निजी क्षेत्र, समुदायमा आधारित संस्थाहरु) पहिचानमा सहयोग गर्ने ।

१.४ समयावधि

औरही गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना गाउँकार्यपालिकाले अनुमोदन गरी गाउँभाबाट स्विकृत भएको मितिदेखि लागू हुनेछ । यस खासस्व योजनाको समयावधि नेपाल सरकार, खानेपानी मन्त्रालय, खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागद्वारा तयार पारिएको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्र विकास योजना (SDP) २०७४-२०८७ सँग सामन्जस्यता हुने गरी १० वर्ष (सन् २०३० अर्थात् वि.सं २०८८) सम्मको हुनेछ । यस योजनाले विशेष गरेर नेपालको संविधानमा स्थापित मौलिक हक तथा गाउँपालिका बासिन्दाहरुको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छतामा सर्वसुलभ रुपमा पहुँच बढाउनको लागि महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।

१.५ सीमितता / अध्ययनका सिमा

यस खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तयार पार्ने क्रममा खानेपानी योजनाको विवरण बाहेकका गाउँपालिकास्तरीय अन्य सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सूचनाहरू गाउँपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीहरू, कार्यरत कर्मचारीहरू, विद्यालय शिक्षक तथा स्वास्थ्य संस्थाका कर्मचारीका अलावा महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरूसँग छलफल गरी संकलन गरिएको हो । घरपरिवार तहको सरसफाइ र स्वच्छताको वर्तमान अवस्थाको सूचनाहरू संकलन गर्न सम्पूर्ण घरपरिवारमा नै गई सूचनाहरू

संकलन गर्न नसकिएकोले १० प्रतिशतको अन्तरालमा नमुना संकलन (Random Sampling Method) विधिबाट सूचनाहरू संकलन तथा प्राप्त तथ्यहरूलाई सामान्यिकरण गरिएको छ ।

स्थानीय स्तरमा प्राविधिक तथ्याङ्क संकलनका लागि प्राविधिक जनशक्ती उपलब्ध हुन नसकेकाका कारण कतिपय प्राविधिक सूचनाहरू तिन दिनको NWASH एप्लिकेशन प्रयोग सम्बन्धि तालिम प्राप्त गैर प्राविधिक गणकहरुको माध्यमबाट संकलन गरिएको थियो । गाउँपालिकामा खानेपानी तथा सरसफाइका भरपर्दो सूचना प्रणालीको स्थापना भई नसकेकोले गाउँपालिकाको खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी पर्याप्त जानकारीहरू उपलव्ध हुन नसक्दा खासस्व योजना निर्माणका क्रममा मौजुदा तथ्यांकहरूको विश्लेषणमा केही कठिनाई उत्पन्न भएको थियो ।

१.६ तयारी विधि र प्रक्रिया

औरही गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना तयारीमा तपसिलका चरण र प्रक्रियाहरू अवलम्वन गरिएको थियो ।

१.६.१ खासस्व योजनाको ढाँचा, सर्वेक्षण औजार र आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन

नेपाल सरकार, खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागद्वारा प्रस्तावित ढाँचा अनुरुप नै यो खासस्व योजना तयारी गरिएको छ । सो ढाँचामा प्रस्तावित विषयवस्तु तयारीका लागि फिल्ड सर्वेक्षणका रुजु सूची र प्रश्नावलीहरूका अलावा नेपाल सरकार, खानेपानी मन्त्रालयबाट तयार गरिएको GIS मा आधारित NWASH मोबाइल एप्स विधि अवलम्वन गरी सूचना संकलन गर्न विधि तय गरिएको थियो । फिल्डमा सर्वेक्षणका लागि खटिएका गणकहरु गाउँपालिकासँगको समन्वयमा छनौट गरी उनिहरूका लागि NWASH मोबाइल एप्सबाट तथ्याङ्क संकलन गर्ने विधि सम्वन्धी ३ दिने तालिम संचालन गरिएको थियो ।

१.६.२ गाउँपालिका स्तरीय खासस्व योजना परिचयात्मक गोष्ठी तथा सहमति निर्माण

औरही गाउँपालिकामा खासस्व योजना परिचयात्मक गोष्ठी मिति २०७७ फागुन ५ गते गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, गाउँकार्यपालिकाका सदस्यहरू र सरोकारवालाहरूको सहभागितामा आयोजना गरिएको थियो । गोष्ठीमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता (खासस्व) योजनाको आवश्यकता र महत्वका विषयमा छलफल भई तयारी प्रक्रियामा सरोकारवालाहरूको भूमिका विषयमा छलफल भएको थियो । अन्तमा खासस्व योजना तयारीको प्रक्रियाको समन्वय र अनुगमनका लागि कार्य दल गठन गरिएको थियो ।

१.६.३ गणकहरुको छनोट एवं तालिम

खानेपानी आयोजना, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्था, घरधुरी एवं समुदायस्तरको खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी विस्तृत सूचना संकलनका लागि गाउँपालिकासँगको समन्वयमा प्राविधिक ज्ञान एवं खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रमा अनुभव हासिल गरेका ६ जना पुरुष गणक छनोट गरी मोबाइल एप्सबाट NWASH तथ्याङ्क संकलन सम्बन्धी २०७७ फागुन १३ देखि १५ गतेसम्म ३ (तीन) दिनको तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो । उक्त ३ (तीन) दिनको तालिम पश्चात् गणकहरुलाई उपरोक्त क्षेत्रका सूचनाहरु संकलनका लागि परिचालन गरिएको थियो ।

१.६.४ तथ्याङ्क संकलन तथा लेखाजोखा

तथ्याङ्क संकलनका लागि तपसिलका कामहरू गरिएको थियो ।

- गाउँपालिकामा उपलब्ध सन्दर्भ सामाग्री जस्तै गाउँपालिकाको website र युनिसेफ नेपालको सहयोगमा विगतमा संकलन गरेको सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी तथ्याङ्क र कार्यालयका प्रतिवेदन अध्ययन गरिएको थियो ।
- NWASH मोबाइल एप्सको माध्यमबाट गाउँपालिका क्षेत्रभरिका खानेपानी र सरसफाइसँग सम्वन्धित विद्यमान भौतिक संरचनाहरूको लेखाजोखा गरिएको थियो ।
- संचालित खानेपानी आयोजनाहरूको दिगोपना लेखाजोखा गरिएको थियो ।
- घरपरिवार तहको खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताको वर्तमान अवस्थाको सूचनाहरू संकलन गर्ने १० प्रतिशतको अन्तरालमा ९० प्रतिशत Confidence level हुने गरी नमुना संकलन (Random Sampling Method) विधिबाट सूचनाहरू संकलन गरिएको थियो ।
- शतप्रतिशत विद्यालयहरू, स्वास्थ्य संस्थाहरू तथा सार्वजनिक शौचालयहरुमा पुगि खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी अवस्था र भावी योजनाहरू सम्बन्धी सूचना संकलन गरिएको थियो ।
- समुदायको ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापन, मानव मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन गरी श्रोतको पुन प्रयोग सम्बन्धी समुदाय तहमा छलफल तथा अवलोकन गरी तथ्याकहरू संकलन गर्ने कार्य भएको थियो ।

- खानेपानीको पहुँचबाट बञ्चित भएका समुदायको खानेपानीको सम्भावित श्रोतहरू तिनको वर्तमान अवस्था (क्षमता, गुणस्तर) र भविष्यमा स्तरोन्नति गर्न सकिने अवस्थाको समेत आंकलन गरिएको थियो ।
- अन्य विकास साझेदारहरूको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यक्रमहरूको विवरणहरू संकलन गरिएको थियो ।

१.६.५ तथ्याङ्क प्रशोधन, विश्लेषण तथा मस्यौदा तयारी

मोबाइल एप्स, समूहगत छलफल, रुजु सूचीको आधारमा संकलन गरिएका सूचना तथा तथ्याङ्कहरूलाई सुचना प्रविधि विज्ञहरूको सहयोगमा प्रशोधन तथा विस्तृत विश्लेषण गरिएको थियो । तत्पश्चात् निर्धारित लक्ष्य हाँसिल गर्न, हालको विद्यमान अवस्था र पुग्नु पर्ने गन्तव्य बिचको अन्तरको चर्चा गर्दै स्पष्ट नीति, कार्यक्रम, बजेट र साझेदारहरूका बीचको सहकार्यको योजना सहितको नेपाल सरकार, खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागबाट सिफारिस गरिएको ढाँचामा मस्यौदा योजना प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्य गरिएको थियो ।

१.६.६ खासस्व योजना प्रमाणीकरण गोष्ठी

मस्यौदा योजना प्रतिवेदन तयारी पश्चात वडा र गाउँपालिका तहमा मिति २०७८ श्रावण २१ मा योजना प्रमाणीकरण गोष्ठी संचालन गरी प्रस्तावित खानेपानी तथा सरसफाइका दुरदृष्टि, ध्येय, लक्ष्य, रणनीति, अन्य विकासका साझेदारहरूको संलग्नता, गाउँपालिकाको खासस्व कार्यक्रमहरूको बजेट, जलवायु परिवर्तनका असर र अनुकुलन योजना, विपद् व्यवस्थापनका योजना, संस्थागत क्षमतासँग सम्बन्धित विषयमा छलफलका अलावा प्राप्त सूचना र तथ्याङ्कहरूको पुष्टिकरण गर्ने कार्य गरियो । छलफल, गोष्ठीबाट प्राप्त सूचना, सुझाव तथा पृष्ठपोषणहरूलाई संलग्न गरेर खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजनाको अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.६.७ खासस्व योजना तयारी तथा सार्वजनिकिकरण

अन्तिम खासस्व योजना गाउँकार्यपालिकाको बैठकबाट कार्यान्वयनको प्रतिबद्धता सहित योजनाको स्वामित्व ग्रहण गर्दै अनुमोदन गरी आगामी गाउँसभाबाट स्वीकृत गर्ने गरी प्रमाणीकरण र सार्वजनिकिकरण गरिएको छ ।

अध्याय २
गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण

२.१ भौगोलिक अवस्थिति र बनोट

औरही गाउँपालिका मधेश प्रदेश अन्तरर्गत धनुषा जिल्लामा अवस्थित गाउँपालिका हो । पूर्णरुपले तराई मधेशको समथल भूभागमा अवस्थित यो गाउँपालिका साविकका पौडेश्वर, औरही, देउरीपरवाहा र चक्कर गा.वि.स.का सम्पूर्ण वडाहरुलाई मिलाई गठन भएको हो । औरही गाउँपालिका भौगोलिक अवस्थितिका हिसाबले ८५ डिग्री ९८ मिनेट उत्तरदेखि ८६ डिग्री उत्तरी अक्षांश र २६ डिग्री ७० मिनेट पूर्वदेखि २६ डिग्री ७० मिनेट पुर्वी देशान्तरमा फैलिएको छ भने समुद्री सतहबाट ४४ मिटरको उचाईमा रहेको छ । ६ वटा वडाहरुमा विभाजित यस गाउँपालिकाको पूर्वमा विदेह नगरपालिका, पश्चिममा जनकपुर उपमहानगरपालिका, उत्तरमा हंशपुर कठपुल्ला नगरपालिका र दक्षिणमा धनौजी गाउँपालिकाको सिमानासँग जोडिएको छ । जिल्लाको कुल क्षेत्रफल ११८९.५५ बर्गकिमिको २.१४ प्रतिशत भुभाग ओगटने यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल २५.५६ वर्ग कि.मी. रहेको छ। वडा अनुसार गाउँपालिकाको क्षेत्रफल तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका १ गाउँपालिकाको गठन

वडा नं.	समावेश साविक गाविस	क्षेत्रफल (वर्ग किमिमा)	प्रतिशत
१	पौडेश्वर (१-८)	६.०९	२३.८
२	पौडेश्वर (९) देउरीपरवाहा (१-९)	४.६९	१८.३
३	औरही (५-९)	६.४५	२५.२
४	औरही (१-४)	१.१७	४.६
५	चक्कर (५,७,८९)	३.५४	१३.८
६	चक्कर (१,२,३,४,६)	३.६२	१४.२
	जम्मा	**२५.५६**	**१००**

श्रोतः सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, २०७४

२.२ पहुंच

औरही गाउँपालिका ऐतिहासिक, प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक रुपले महत्वपूर्ण क्षेत्र हो । धनुषा जिल्लामा विद्यमान १ उपमहानगरपालिका, ११ नगरपालिका र ६ गाउँपालिका गरि १८ वटा स्थानीय तह मध्ये औरही गाउँपालिका एक हो । गाउँपालिकाको कार्यालय साविकको देउरी परवाहा गा.वि.स.वडा नं. ८ र हालको औरही गाउँपालिका वडा नं २ मा रहेको छ । जिल्ला भित्रको प्रतिनिधि सभा निर्वाचन प्रयोजनका लागि ४ निर्वाचन क्षेत्र मध्ये यो गाउँपालिका प्रतिनिधि सभाको लागि निर्वाचन क्षेत्र २ मा पर्दछ भने प्रदेश सभाको लागि निर्वाचन क्षेत्र २ को ख मा पर्दछ ।

नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१३ तथा गरिबीको लघु क्षेत्र अनुमान २०६८ मा धनुषा जिल्लाको सन्दर्भमा औंल्याइएका तथ्यहरुलाई औरही गाउँपालिकाको हकमा पनि सामान्यीकरण गरिएको छ। धनुषा जिल्ला मानव विकास सूचकांकका दृष्टिकोणले ७५ जिल्लाहरु मध्ये १६ औं स्थानमा पर्दछ। यस जिल्लाको मानव विकास सूचकांकको मान ०.४३१ रहेको छ। जसअनुसार औषत आयु ६९.५३ वर्ष तथा साक्षरता दर ५०.४४ प्रतिशत रहेको छ । राष्ट्रिय योजना आयोगको प्रतिवेदन अनुसार यस जिल्लामा ४१.७२ प्रतिशत गरिवी रहेको देखिन्छ ।

२.३ भूउपयोग तथा वातावरण

तराई मधेशको जिल्ला अन्तरगत रहेको यस क्षेत्रमा धरातलिय स्वरुपका हिसाबले समग्र क्षेत्र समथर भूभागले ओगटेको छ। यस गाउँपालिकामा वसोबास योग्य क्षेत्र सहितको उर्वर खेतियोग्य जमिन रहेको छ। गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल २५.५६ वर्ग कि.मि. को ९७.४६ प्रतिशत क्षेत्र खेतीयोग्य भूमी रहेको छ भने जंगलले ओगटेको क्षेत्र यस गाउँपालिका भेटिदैन र खाली जमिनले ओगटेको क्षेत्र करिव ०.०४ प्रतिशत देखिन्छ। पालिका क्षेत्रका बस्तीहरुको छेउछाउमा ताल र पोखरीले ओगटेको क्षेत्र ०.०१ प्रतिशत, नदी खोलाले ओगटको क्षेत्र ०.३६ प्रतिशत र बगैंचाले ओगटेको क्षेत्र ०.९९ प्रतिशत रहेको छ। विभिन्न साना खोला र निर्मित कूलो तथा नहरहरु सिंचाइको श्रोतको रुपमा रहेका छन्। गाउँपालिकाको कुल जमिन मध्ये खेती गरिएको जमिन, घाँसे भूमी तथा चरण क्षेत्र, झाडी तथा पानीले ढाकेको क्षेत्र सम्बन्धी विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका २ प्राकृतिक सम्पदा

क्र.सं.	जमिनको प्रकार	क्षेत्रफल (बर्ग किमिमा)	प्रतिशत
१	खाली जमिन	०.०१	०.०४
२	खेतीयोग जमिन	२४.९१	९७.४६
३	झाडी वन	०.००	०.००
४	घाँसे भूमि	०.००	०.००
५	बगैचा	०.२५	०.९९
६	नदी खोला	०.२७	१.०५
७	पोखरी ताल	०.०९	०.३६
	जम्मा	**२५.५६**	१००

श्रोत: सर्भे विभाग, २०७४

२.४ जनसांख्यिक विवरण

२.४.१ घरधुरी र जनसंख्या विवरण :

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक तथ्याँक अनुसार कुल घरधुरी ४०३६, परिवार संख्या ४८४६ र जनसंख्या २४३३८ रहेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०७८ ले वडा अनुसार तथ्याक सार्वजनिक गरेको छैन। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ मा उल्लेख भए अनुसार सबैभन्दा बढि जनसंख्या वडा नं. १ मा ५३७० रहेको छ भने सबै भन्दा न्यून जनसंख्या वडा नं.४ मा २५२५ रहेको छ र उक्त विवरण अनुसार औषत घरपरिवारको आकार ५.६ र लैंगिक अनुपात १००.७ रहेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक प्रतिवेदन अनुसार कुल घरधुरी ४८४६ र कुल जनसंख्या २४३३८ तथा औषत परिवारको संख्या ५.०२ र लैंगिक अनुपात ९३.४ रहेको छ। यस सम्बन्धी वडागत विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका ३: वडागत घरपरिवार तथा जनसंख्या विवरण

वडा	राष्ट्रिय **जनगणना २०६८ अनुसार**						राष्ट्रिय **जनगणना २०७८, प्रारम्भिक प्रतिवेदन अनुसार**					
नं	घरधुरी	जनसंख्या			औषत परिवारको आकार	लैंगिक अनुपात	घरधुरी	जनसंख्या			औषत परिवारको संख्या	लैंगिक अनुपात
		जम्मा	पुरुष	महिला				जम्मा	पुरुष	महिला		
१	१००६	५३७०	२५६२	२८०८	५.३	९१.२						
२	९५८	५००८	२४१७	२५९१	५.२	९३.३						
३	५०७	३०६४	१६११	१४५३	६.०	११०.९						
४	४५४	२५२५	१३०१	१२२४	५.६	१०६.३						
५	४८५	२९९६	१५८२	१४१४	६.२	१११.९						
६	५९३	३६१५	१८५८	१७५७	६.१	१०५.७						
जम्मा	४००३	२२५७८	११३३१	११२४७	५.६	१००.७	४८४६	२४३३८	११७७३	१२५६५	५.०२	९३.४

श्रोत: जिल्ला तथा गाउँ बस्तुगत विवरण २०७४ र राष्ट्रिय जनगणना प्रारम्भिक प्रतिवेदन २०७८

२.४.२ जातजाति र जनसंख्या विवरण :

जातजातिगत आधारमा जनसंख्यालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी तराई आदिबासी यादव जातिको जनसंख्या ४२११ अर्थात् १८.८६ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। यसैगरी केवट जातिको जनसंख्या २७३० अर्थात् १२.२३ प्रतिशत रहेको छ भने

सबैभन्दा कम जनसंख्या भेडियर/गडेरी जातिको जनसंख्या ११ अर्थात् ०.०४९ प्रतिशत रहेको छ। गाउँपालिकाको जातजातिगत जनसंख्यालाई देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ४ जातिगत आधारमा जनसंख्या विवरण

क्र.सं.	जातजाती	जम्मा जनसंख्या	प्रतिशत	क्र.सं.	जातजाती	जम्मा जनसंख्या	प्रतिशत
		२२,३२८	१००	२१	कुर्मी	१८९	०.८४६
				२२	सोनार	२९३	१.३१२
१	झादव	४ ,२११	१८.८६	२३	कलवार	२१२	०.९४९
२	मुस्लिम	२,१०४	९.४२३	२४	कुम्हार	६५६	२.९३८
३	केवट	२,७३०	१२.२३	२५	कथवनिया	५२०	२.३२९
४	तेली	१,४७२	६.५९३	२६	धोवी	१८४	०.८२४
५	कोइरी	०	०	२७	लोहार	१४०	०.६२७
६	धानुक	१,२५४	५.६१६	२८	भेडियर/गडेरी	११	०.०४९
७	सुडी	४२२	१.८९	२९	कामी	४१	०.१८४
८	चमार (हरिजन, राम)	५४०	२.४१८	३०	राजपुत	६३	०.२८२
९	तत्मा	७९२	३.५४७	३१	बढई	२९४	१.३१७
१०	ब्राम्हण (तराई)	७०४	३.१५३	३२	सुनुवार	१०८	०.४८४
११	बिन	६२३	२.७९	३३	माली	७७	०.३४५
१२	मुसहर	३१७	१.४२	३४	माझी	१४	०.०६३
१३	दुसाध/पासवान/पासी	३९९	१.७८७	३५	कानु	३०	०.१३४
१४	खत्वे	७२९	३.२६५	३६	डोम	१२१	०.५४२
१५	वरइ	२८९	१.२९४	३७	पंजावी/सिख	२०	०.०९
१६	हलुवाइ	५४८	२.४५४	३८	बंगालि	१०१	०.४५२
१७	हजाम/ठाकुर	३९५	१.७६९	३९	याक्खा	३३	०.१४८
१८	ब्राम्हण (पहाड)	१६७	०.७४८	४०	बदि	१०५	०.४७
१९	क्षेत्री	१५३	०.६८५	४१	अन्य	१२३	०.५५१
२०	मल्लाह	१,३६८	६.१२७	४२	तराइ अन्य	२८	०.१२५
				४३	पहिचान नभएका जात	११	०.०४९

श्रोतः जिल्ला, गाउँ बस्तुगत विवरण, २०७४

२.४.३ उमेर तथा लिंगको आधारमा जनसंख्या विवरण

उमेरका आधारमा जनसंख्याको स्थिति हेर्दा उमेर समुह अनुसार सबैभन्दा कम जनसंख्या ७० वर्ष माथिको कूल ५८३ रहेको छ। त्यस्तै गरेर सबैभन्दा बढी जनसंख्या १० देखि १४ वर्ष उमेर समुहको ३०६९ रहेको छ। लैंगिकताका आधारमा उमेर समुह अनुसारको विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका ५: उमेर तथा लिंगको आधारमा जनसंख्या विवरण

क्र.सं.	०-४ वर्ष		५-९ वर्ष		१०-१४ वर्ष		१५-१९ वर्ष		२०-२४ वर्ष		२५-४९ वर्ष		५०-५९ वर्ष		६०-६९ वर्ष		७० वर्ष भन्दा बढी	
	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला
१	११३७	११४९	१५६७	१४९९	१५५०	१५१९	११५६	९२९	८६४	८८१	३३४२	३६७२	७८०	७१८	६४४	५८८	२९१	२९२
जम्मा	२२८६		३०६६		३०६९		२०८५		१७४५		७०१४		१४९८		१२३२		५८३	

श्रोतः जिल्ला तथा गाउँ बस्तुगत विवरण, २०७४

२.५ आर्थिक गतिविधि र पेशा

औरही गाउँपालिकामा आर्थिक अवस्था, गाउँपालिका क्षेत्रभित्र बसोबास गर्ने व्यक्तिहरुको मुख्य पेशा तथा सीप, रोजगारी, कृषि, उद्योग व्यापार तथा व्यवसाय, सहकारी, पर्यटन, बैंक तथा वित्तिय संस्था लगायतका आर्थिक गतिविधि र मुख्य पेशा सम्बन्धी विवरण हाललाई उपलब्ध नभएकाले उक्त विवरण पछि समावेश गरिने छ।

२.६ जनसंख्याको गतिशिलता र बसाई सराईको स्थिति

यस सम्बन्धी विवरण हाल उपलब्ध हुन सकेन ।

२.७ भौतिक पूर्वाधार

यस सम्बन्धी विवरण हाल उपलब्ध हुन सकेन ।

२.८ गाउँपालिकामा उपलब्ध अन्य कार्ययोजनाहरु र खासस्व योजनाको सम्वन्ध

यस औरही गाउँपालिकामा वार्षिक रुपमा बन्ने वार्षिक विकास योजना बाहेक हालसम्म अन्य कुनै पनि योजनाहरु नबनेको हुँदा आगामी ९ वर्षका लागि तयार हुन लागेको खासस्व योजनालाई आधार मानेर भावी दिनमा निर्माण हुने योजनामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रमहरुलाई समावेश गरी खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्थामा स्तरोन्नति गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।

२.९ खासस्व क्षेत्रमा कार्यरत विकासका साझेदारहरु

यस गाउँपालिकामा रहेका सरकारी निकायहरु खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा, गाउँपालिका र वडाहरुबाट खानेपानी र सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमहरु संचालन हुँदै आएको छ भने जिल्ला शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई र जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयबाट स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामूलक क्रियाकलाप लगायत संस्थागत स्तरमा भौतिक सुविधा निर्माण हुँदै आएको छ । त्यसै गरी सरसफाइका क्षेत्रमा नेपाल रेडक्रस सोसाइटी लगायत जिल्लास्तरमा दर्ता भएका गैरसरकारी संघसंस्थाहरु यस क्षेत्रमा क्रियाशील रहेका छन् भने खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संघ र अन्य सरोकारवाला निकायहरु खानेपानी सरसफाइ र पानी सुरक्षा योजना कार्यान्वयनको लागि क्रियाशील रहेका छन् । त्यसै गरी अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरका गैरसरकारी निकायहरुमा युनिसेफ नेपाल, छा–याँ नेपाल जस्ता निकायहरुले आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउदै आएका छन् ।

तालिका ६ : खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रमा कार्यरत सघसंस्थाहरु

सरकारी कार्यालयहरु	गैरसरकारी कार्यालयहरु
• गाउँपालिका, वडा कार्यालयहरु, • शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई र विद्यालयहरु, • स्वास्थ्य शाखा र स्वास्थ्य संस्थाहरु, • खानेपानी, सिंचाई तथा उर्जा विकास कार्यालय,	• यूनीसेफ नेपाल, छा–याँ नेपाल • सहकारी संस्था, खानेपानी उपभोक्ता समुह, सामुदायिक वन समुह आदि • युवा क्लवहरु, महिला तथा आमा समुहहरु

श्रोत : समुह छलफल, २०७८

अध्याय ३
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था

यस अध्यायमा गाउँपालिकामा भएको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था र सो सम्बन्धी चुनौतीको विस्तृत मूल्याङ्कनलाई प्रष्ट पार्नुका साथै खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधा र स्वच्छता प्रवर्धन, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधाहरुको अवस्था र अन्तरलाई प्रस्तुत गरिएको छ । यसका अतिरिक्त खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता शुसाशन, वित्तिय लगानीको वर्तमान अवस्था, पहिचान भएका अन्तरहरु र ती अन्तर सवालहरुको पूर्णता सम्बन्धी चुनौती र निष्कर्षहरुलाई समेत यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । साथै यस खण्डमा संयुक्त अनुगमन कार्यक्रम (Joint Monitoring Program) को परिभाषा अनुरुप खानेपानी सेवाले समेटेको क्षेत्रको विश्लेषण र खानेपानीसँग सम्बन्धित प्रमुख प्रविधिहरुको बारेमा चर्चा गरिएको छ ।

३.१ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रणाली

औरही गाउँपालिकामा कुनै पनि खानेपानी प्रणाली संचालनमा नरहेको र ढल निकास सहितको फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र पनि हालसम्म संचालनमा नआएको देखिन्छ। त्यसै गरेर ४५६ वटा ट्यूववेलबाट ३३६४ जनाले खानेपानी सेवा प्राप्त गरेको देखिन्छ भने ठोस फोहोर व्यवस्थापनका लागि १५ वटा सेवा प्रणालीबाट २१४०० जनसंख्या लाभान्वित हुने देखिन्छ । दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन जस्ता खासस्व सेवा यस गाउँपालिकामा उपलब्ध भएको छैन । यसको विस्तृत विवरण तलको तालिका अनुसार रहेको छ जसमा समग्र जनसंख्यालाई खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाले समेट्नका लागि निम्न बमोजिमका खासस्व प्रणालीहरु अवलम्बन गरेको पाईन्छ ।

तालिका ७: खासस्व प्रणालीको विवरण

क्र. सं.	सेवाको प्रकारहरु	सेवा प्रणालीको संख्या	सेवा प्राप्त जनसंख्या	सेवाको परिभाषा
१	खानेपानी	०	०	कम्तिमा एक वटा पानी संकलन ईन्टेक, पाइपलाइनको नेटवर्क सहितको एक धारा जडान भएको खानेपानी प्रणाली
२	ढल निकास सहितको फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र (प्लान्ट)	०	०	ढल निकास नेटवर्क सहितको फोहोर पानी व्यवस्थापन
३	ट्यूववेल	४५६	३३६४	नीजि तथा सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुने स्यालो ट्यूववेल
४	ठोस फोहोर व्यवस्थापन	१५	२१४००	सामुदायिक ठोस फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली
५	दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन	०	०	सामुदायिक दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन प्रणाली

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.२ घरायसी तहमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाले समेटको क्षेत्र र सेवाको स्तर

यस शिर्षक अन्तरगत गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाले समेटको क्षेत्रको बारेमा प्रस्तुत गरिएको छ । सेवाले समेटेको क्षेत्रको बर्गीकरण सेवाको स्तर सम्बन्धी संयुक्त अनुगमन कार्यक्रम (Joint Monitoring Program) को परिभाषा अनुसार गरिएको छ । जसलाई खानेपानी सेवामा पहुँच पुगेको जनसंख्या, सेवा नपुगेको जनसंख्या र बाँकी सिमीत तथा असुरक्षित सेवामा पहँच पुगेको जनसंख्या तपशिल अनुसार परिभाषित गरिएको छ ।

खानेपानी सेवाको परिभाषा तथा सूचकहरु

सुरक्षित तरिकाले व्यवस्थापन गरिएको खानेपानी (Safely Managed): आधारभूत खानेपानी श्रोत जुन घर परिसर भित्र जतिवेला पनि उपलब्ध छ र दिसाजन्य तथा अन्य प्रमुख रासायनिक प्रदुषणवाट (जस्तै Arsenic) मुक्त छ ।

आधारभूत खानेपानी सेवा (Basic Service): सुधारिएको खानेपानीको श्रोत, पानी संकलन समय ३० मिनेट भन्दा कम लाग्ने ।

सिमित खानेपानी सेवा (Limited Service): खानेपानीका असुरक्षित श्रोत र पानी संकलन समय ३० मिनेट भन्दा वढि लाग्ने ।

असुरक्षित खानेपानी सेवा (Unsafe Service/ No Service): सतही पानीको श्रोत

श्रोतः Joint Monitoring Program

३.२.१ पाईप खानेपानी प्रणाली

औरही गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना निर्माणका लागि खानेपानीका प्राथमिक श्रोतहरु सम्बन्धी तथ्याङ्क संकलनको क्रममा गरिएको नमुना घरधुरी सर्वेक्षणमा गाउँपालिकाका ४२.१९ प्रतिशत जनसंख्यामा खानेपानी सेवाको पहुँच पुगेको देखिन्छ, जसमध्ये ७.३२ प्रतिशत जनसंख्यामा आधारभूत स्तरको खानेपानी सेवा र ०.०८ प्रतिशत जनसंख्यामा सुरक्षित व्यवस्थित खानेपानी सेवा पुगेको देखिन्छ। बाँकी ३४.७९% जनसंख्यामा खानेपानी सेवाको पहुँच पुगेको छैन र उक्त सबै जनसंख्या सीमित तथा असुरक्षित खानेपानी सेवा लिएका भित्र पर्दछन्।

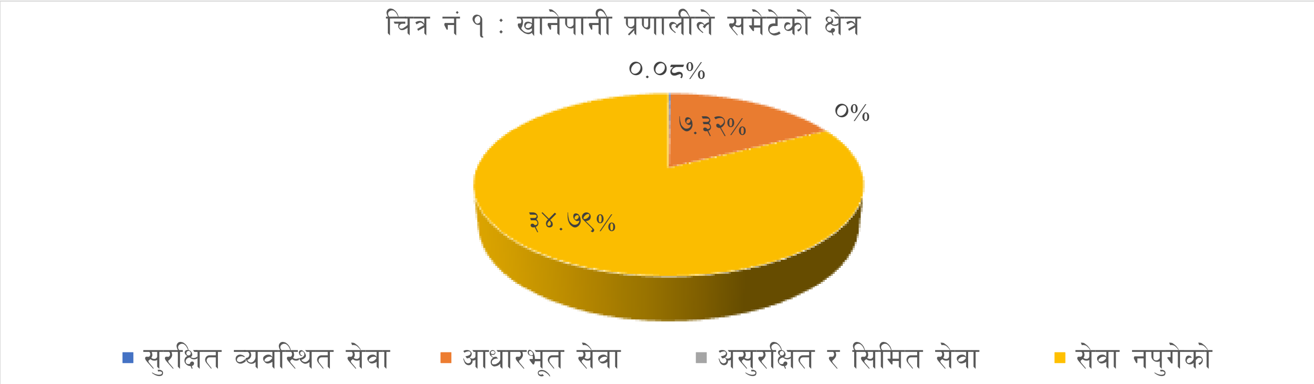

३.२.२ ट्यूववेल

यस गाउँपालिकाका अधिकांश घरधुरीमा ट्यूव वेलबाट नै खानेपानी सेवाको आपुर्ती भएको पाईन्छ। गाउँपालिकामा भएको जम्मा खानेपानी प्रणाली मध्ये ५७.८१ प्रतिशत जनसंख्याको ट्यूववेलबाट खानेपानीको प्रयोग भइरहेको देखिन्छ जसमध्ये ०.६६ प्रतिशत जनसंख्याको ट्यूववेलबाट सुरक्षित व्यवस्थित खानेपानी सेवा उपलब्ध भएको देखिन्छ भने ५७.१५ प्रतिशत जनसंख्याको ट्यूववेलबाट आधारभूत स्तरको खानेपानी सेवा उपलब्ध भएको पाईन्छ।

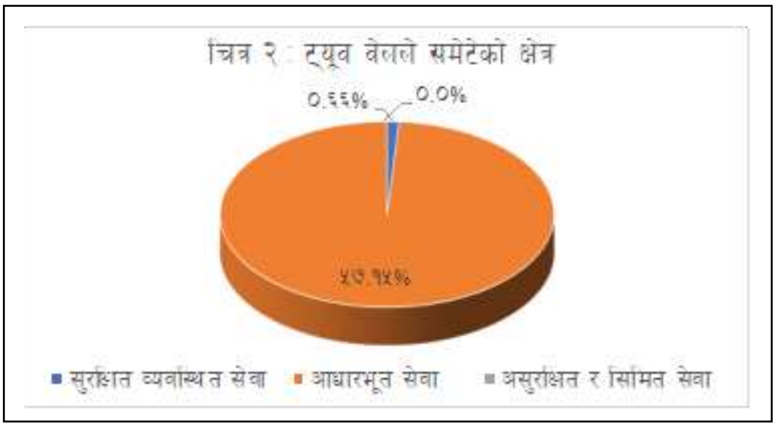

खानेपानी सेवाको पहुँच नपुगेको समुदाय

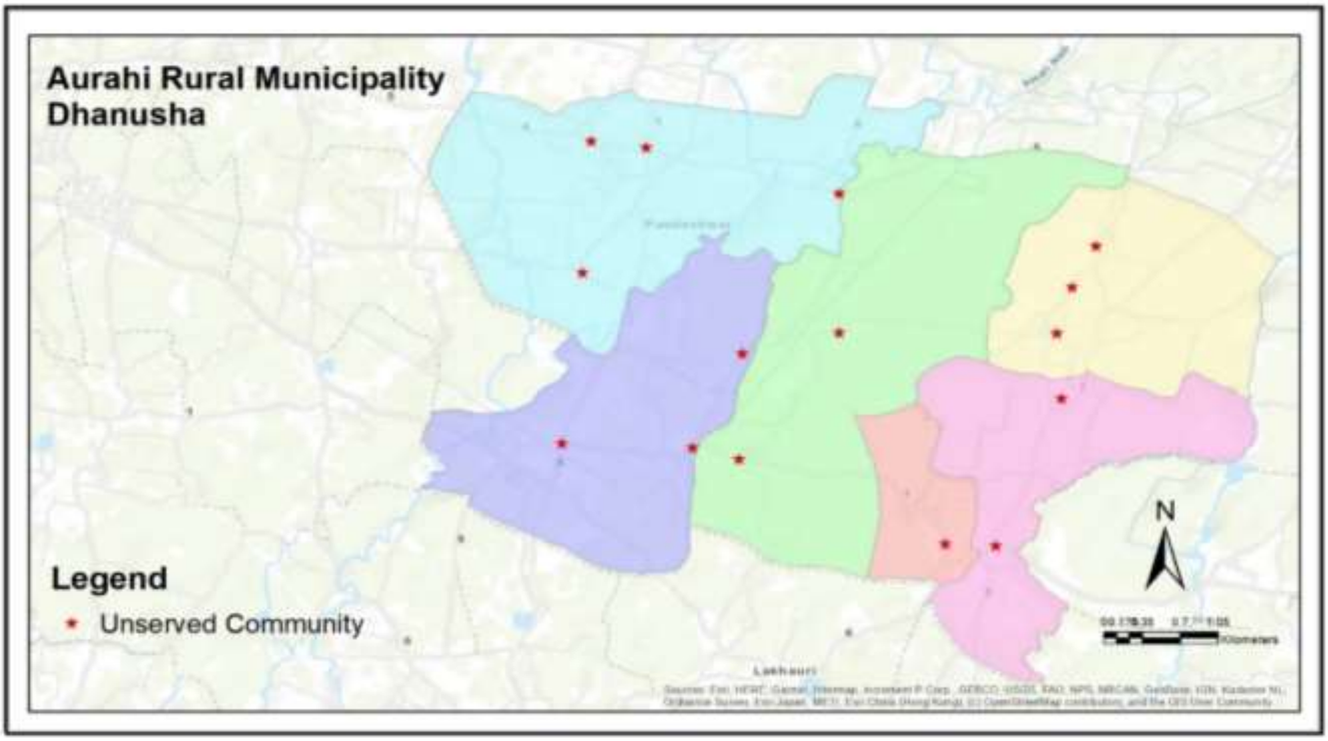

३.२.३ घरायसी तहको सरसफाइ

औरही गाउँपालिकामा घरायसी तहको सरसफाइ सेवा सम्बन्धी गरिएको सर्बेक्षणमा सुरक्षित व्यवस्थित सेवा पुगेका घरधुरी १.२५ प्रतिशत, आधारभूत सरसफाइ सेवा पुगेका घरधुरी ८३.२६ प्रतिशत, असुरक्षित र सिमित सरसफाइ सेवा पुगेका घरधुरी ०.१५ प्रतिशत, सुधार नगरिएको सरसफाइ सेवामा पहुँच भएका घरधुरी ०.० प्रतिशत र बाँकी १५.३४ प्रतिशत घरधुरीमा सरसफाइ सेवाको पहुँच नपुगेको अथवा शौचालय नभएको देखिन्छ ।

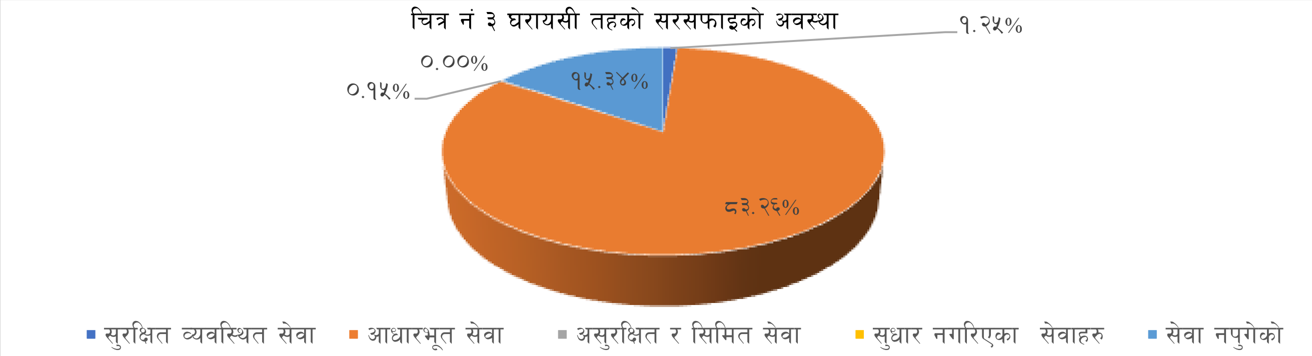

तालिका ८ घरायसी तहमा खासस्वको कभरेज र सेवा स्तरको विवरण

क्र. सं.	सेवा प्राप्त जनसंख्या	खानेपानी		ट्यूव वेल		घरायसी सरसफाइ		दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन		ढल सहितको फोहोर पानी प्रशोधन प्लान्ट		ठोस फोहोर व्यवस्थापन	
		जनसंख्या	%	जनसंख्या	%	जनसंख्या	%	जनसंख्या	%	जनसंख्या	%	जनसंख्या	%
१	सुरक्षित व्यवस्थित सेवा	५०	०.०८	३९०	०.६६	६९८	१.२५	०	०	०	०	०	०
२	आधारभूत सेवा	४३३२	७.३२	३३८३०	५७.१५	४६५२५	८३.२६	०	०	०	०	०	०
	सेवा पुगेको जम्मा संख्या	४३८२	७.४	३४२२०	५७.८१	४७२२३	८४.५१	०	०	०	०	०	०
३	सिमित सेवा	०	०	०	०	८३	०.१५	०	०	०	०	०	०
४	सुधार नगरिएका सेवाहरु	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	सेवा नपुगेको संख्या	२०५९५	३४.७९	०	०	८५७१	१५.३४	२४९७७	१००	५५८७७	१००	२४९७७	१००
	जम्मा जनसंख्या	२४९७७	४२.१९	३४२२०	५७.८१	५५८७७	१००	२४९७७	१००	५५८७७	१००	२४९७७	१००

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

सरसफाइ सेवाको स्तर

सुरक्षितरुपले व्यवस्थित सरसफाइ

दिगो विकास लक्ष्यले सुरक्षित रूपले व्यवस्थित सरसफाइलाई सुधारिएका सुविधाहरूको प्रयोग जुन अन्य परिवारसँग साझेदारी गरिएको छैन र जहाँ फोहरलाई उत्पतिस्थान मै वा सुरक्षित रुपले फोहोर फाल्ने स्थानमा ढुवानी गरी व्यवस्थापन गरिएको रुपमा परिभाषित गरेको छ । नेपालको सन्दर्भमा यो सामान्यतया दुई खाल्डे शौचालयहरूमा मात्र सम्भव हुन्छ जहाँ एउटा खाडल भरिएको खण्डमा अर्को प्रयोग गरिन्छ र पहिलो खाडलमा कम्पोस्ट हुदै गर्छ जसले गर्दा भरिएको खाडलबाट कच्चा रुपमानै फोहर निकालेर खालि गर्नु पर्दैन ।

सर्भे गर्दा प्रयोग गरिएका अन्य परिभाषाहरु निम्नानुसार छन्

- आधारभुत (Basic): (पक्की शौचालय भएको तर अरु घरसँग साझेदारी नगरिएको एकल सेप्टिक टैंक भएका शौचालयहरु)
- सिमित (Limited) (पक्की शौचालय भएको तर अरु घरसँग पनि साझेदारी गरिएको)
- नसुधारिएको (Unimproved): कच्ची शौचालयहरु भएको
- खुल्ला दिसा: (शौचालय नभएको)

श्रोत:JMP, https://washdata.org/monitoring/sanitation

स्वच्छता सेवाको स्तर

सेवाको स्तर	परिभाषा
आधारभूत	घरको प्राङ्गणमा साबुन र पानी सहितको हात धुने सुविधाको उपलब्धता भएको
सिमित	घरको प्राङ्गणमा साबुन र पानी सहितको हात धुने सुविधाको उपलब्धता नभएको
सेवा नभएको	घरको प्राङ्गणमा हात धुने सुविधा नभएको

३.२.४ मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन

औरही गाउँपालिकामा कुनै पनि घरधुरीमा शौचालयको मानव दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सुविधामा पहुँच नपुग्नुका साथै ढल सुविधा भएको फोहोर पानी प्रशोधन प्लान्ट सहितको सरसफाइ सुविधामा पहुँच नपुगेको देखिन्छ ।

३.२.५ ठोस फोहोरको व्यवस्थापन

औरही गाउँपालिकामा १५ वटा फोहोर व्यवस्थापन सेवा प्रणालीबाट २१४०० जनसंख्यामा मात्र ठोस फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी सेवामा पहुँच पुगेको देखिन्छ भने बाँकी जनसंख्यामा उक्त सुविधाको पहुँच पुगेको देखिदैन ।

३.२.६ सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था

औरही गाउँपालिकामा सरसफाइ तथा स्वच्छताको सेवास्तरलाई विश्लेषण गर्दा सुरक्षित रुपले व्यवस्थित नीजि शौचालय भएका घरधुरी ११६ र जनसंख्या ६९८ छ भने सम्पूर्ण ११६ घरधुरीमा सुरक्षित रुपले व्यवस्थित हात धुने सुविधा र शौचालयमा पानीको सुविधा रहेको छ । त्यसै गरेर ६१९६ घरधुरीमा आधारभूतस्तरको सरसफाइ सेवा, १७ घरधुरीमा सिमित सरसफाइ सेवा, सुधार नभएको सरसफाइ सेवा कुनै पनि घरधुरीमा नरहेको र १२४६ घरधुरीमा शौचालय नै नभएको पाइएको छ । विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ९ सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थाको विवरण

क्र.सं.	सेवाको स्तर	घरधुरी	जनसंख्या	नीजि शौचालयको संख्या	हात धुने सुविधा भएका घरधुरी	साबुन सहितको हात धुने सुविधा भएका घरधुरी	अपाङ्गमैत्री शौचालयको संख्या	शौचालयमा पानीको सुविधा भएका घरधुरी
१	सुरक्षित रुपले व्यवस्थित	११६	६९८	११६	११६	११६	१७	११६
२	आधारभूत	६१९६	४६५२५	४७३४	८३	६१६२	११६	६१७९
३	सिमित	१७	८३	०	०	०	०	१७
४	सुधार नभएको सेवा	०	०	०	०	०	०	०
५	शौचालय नभएका	१२४६	८५७१	०	०	३३२	०	३८२
	जम्मा	**७५७५**	**५५८७७**	**४८५०**	**१९९**	**६६१०**	**१३३**	**६६९४**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.२.६.१ वडागत रुपमा सरसफाइ तथा स्वच्छता

औरही गाउँपालिकाको वडागत रुपमा सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्थालाई विश्लेषण गर्ने हो भने सुरक्षित व्यवस्थित सेवा भएका घरधुरी वडा नं १,२ ४ मा मात्र भएको पाइएको छ । त्यसै गरी आधारभूत स्तरको सेवा सबैभन्दा बढी वडा नं १ र २ मा पाइएको छ भने सबैभन्दा कम वडा नं ४ र ३ मा पाइएको छ । त्यसै गरी सिमित सेवा भएका घरधुरी वडा नं ३ मा र सुधार नगरिएको सेवा कुनै पनि घरधुरीमा पाइदैन । शौचालय नभएका घरधुरी सबैभन्दा बढी वडा नं १ र सबैभन्दा कम वडा नं ४ मा रहेका छन् । विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १० वडागत रुपमा सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था

वडा नं.	सुरक्षित व्यवस्थित सेवा	आधारभूत सेवा	सीमित सेवा	सुधार नगरिएको सेवा	शौचालय नभएको	जम्मा
१	४	८८	०	०	२३	११५
२	१	७५	०	०	२०	९६
३	०	५३	१	०	११	६५
४	२	४६	०	०	२	५०
५	०	५५	०	०	५	६०
६	०	५६	०	०	१४	७०
जम्मा	७	३७३	१	०	७५	४५६
प्रतिशत	१.५	८१.८	०.२	०.०	१६.४	१००

श्रोतः NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.२.६.२ वडागत रुपमा शौचालय

औरही गाउँपालिकामा वडागतरुपमा शौचालयको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी शौचालय भएका घरधुरी वडा नं १ मा र सबैभन्दा कम वडा नं ४ मा रहेका छन् भने शौचालय नभएका घरधुरी वडा नं १ र २ मा सबै भन्दा बढी र वडा नं ४ मा सबै भन्दा कम घरधुरीमा शौचालय नभएको पाइएको छ । त्यसै गरी शौचालयको प्रकारलाई विश्लेषण गर्ने हो भने स्थायी प्रकारका शौचालय भएका घरधुरी वडा नं १ र २ मा सबै भन्दा बढी र वडा नं ३ र ४ मा सबैभन्दा कम शौचालय प्रयोगमा छन् भने अस्थायी प्रकारका शौचालय वडा नं ५ मा नभएका र वडा नं ३ मा सबैभन्दा बढी घरधुरीमा प्रयोग हुदै आइरहेका छन् । समग्रमा ८३.६ प्रतिशत घरधुरीमा शौचालय भएको र १६.४ प्रतिशत घरधुरीमा शौचालय नहुनुका साथै प्रयोगमा आएका शौचालय मध्ये ९५ प्रतिशत शौचालय स्थायी प्रकृतिका र ५ प्रतिशत शौचालय अस्थायी प्रकृतिका रहेका छन् । बाँकी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ११ वडागत रुपमा शौचालयको अवस्था

वडा नं	शौचालय छ/ छैन			शौचालयको प्रकार		
	छ	छैन	जम्मा	स्थायी	अस्थायी	जम्मा
१	९२	२३	११५	९२	०	९२
२	७६	२०	९६	७२	४	७६
३	५४	११	६५	४६	८	५४
४	४८	२	५०	४६	२	४८
५	५५	५	६०	५५	०	५५
६	५६	१४	७०	५१	५	५६
जम्मा	३८१	७५	४५६	३६२	१९	३८१
प्रतिशत	८३.६	१६.४	१००	९५	५	१००

चित्र नं ४ वडागत रुपमा शौचालयको विवरण

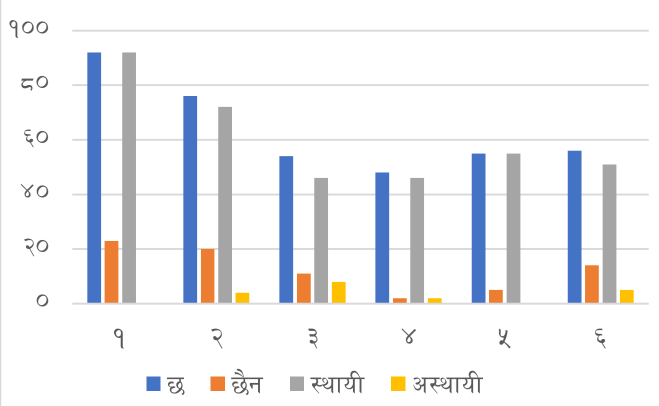

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.२.६.३ वडागत रुपमा शौचालयको बनोट

औरही गाउँपालिकामा निर्माण भएका शौचालयहरु मध्ये कुनै पनि वडामा फ्लस भएका शौचालय निर्माण भएका छैनन् भने निर्माण भएका सम्पूर्ण शौचालयहरु मध्ये ८३.६ प्रतिशत पानी खन्याउने फ्लस भएका शौचालयहरु भेटिन्छन् जुन वडा नं १ र २ मा सबैभन्दा बढी ९२ र ७६ वटा र वडा नं ४ मा सबैभन्दा कम ४८ वटा रहेका छन् । त्यसै गरेर कम्पोस्टिंग शौचालय, स्ल्याब भएका पिट ल्याट्रिन, बाल्टिन र ह्याङ्गीङ शौचालय कुनै पनि वडामा निर्माण भएको पाइदैन । एवं प्रकारले १६.४ प्रतिशत घरधुरीमा शौचालय नभएको देखिन्छ । अन्य विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १२ वडागत रुपमा शौचालयको बनोटको अवस्था

वडा नं	शौचालयको बनोट							
	फ्लस	खन्याउने फ्लस	कम्पोस्टिंग	खाल्डे शौचालय स्ल्याबको साथ	बाल्टिन	ह्याङ्गीङ	शौचालय छैन	जम्मा
१	०	९२	०	०	०	०	२३	११५
२	०	७६	०	०	०	०	२०	९६
३	०	५४	०	०	०	०	११	६५
४	०	४८	०	०	०	०	२	५०
५	०	५५	०	०	०	०	५	६०
६	०	५६	०	०	०	०	१४	७०
जम्मा	**०**	**३८१**	**०**	**०**	**०**	**०**	**७५**	**४५६**
प्रतिशत		**८३.६**	**०.०**	**०.०**	**०.०**	**०.०**	**१६.४**	**१००**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.२.६.४ वडागत रुपमा शौचालयबाट निस्किने पदार्थ जोडिएको स्थान

औरही गाउँपालिकामा निर्माण भएका शौचालयहरु मध्ये अधिकांश अर्थात् ६४.९ प्रतिशत शौचालयबाट निस्किने फोहोरलाई ढलमा मिसाउने गरेको पाइएको छ जसमध्ये वडा नं १ मा सबैभन्दा बढी ८० वटा शौचालयको पाईप सहितको ढल भएको पाइएको छ भने सेप्टिक ट्याङ्क भएका, एक मात्र खाडल र दुई वटा खाडल भएको शौचालय कतै भएको पाइदैन । त्यसै गरेर १८.२ प्रतिशत शौचालयबाट निस्किने पदार्थलाई खुला स्थानमा फाल्ने गरेको र १६.४ प्रतिशत घरधुरीमा शौचालय नभएको देखिन्छ । बाँकी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १३ वडागत रुपमा शौचालयबाट निस्किने पदार्थ जोडिएको स्थानको अवस्था

वडा नं	शौचालयबाट निस्किने पदार्थ जोडिएको स्थान						
	फोहोर पानी प्रशोधन प्लान्टका साथ पाइप भएको ढल	सेप्टिक ट्याङ्क	खाल्डे	दुई खाल्डे	खुला क्षेत्र	शौचालय नभएको	जम्मा
१	८०	०	०	०	१२	२३	११५
२	५०	०	०	०	२६	२०	९६
३	४४	०	०	०	१०	११	६५
४	४०	०	०	०	७	२	५०
५	४०	०	०	०	१५	५	६०
६	४२	०	०	०	१३	१४	७०
जम्मा	**२९६**	**०**	**०**	**०**	**८३**	**७५**	**४५६**
प्रतिशत	**६४.९**	**०.०**	**०.०**	**०.०**	**१८.२**	**१६.४**	**१००**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.२.६.५ हात धुने निश्चित स्थानमा साबुनपानीको अवस्था

औरही गाउँपालिकामा वडागत रुपमा हात धुने स्थानमा साबुनपानीको व्यवस्था छ छैन भनी गरिएको सर्वेक्षणमा ८९ प्रतिशत घरधुरीमा साबुन पानी सहित हात धुने व्यवस्था भएको र १०.२ प्रतिशत घरधुरीमा साबुन पानी सहित हात धुने व्यवस्था नभएको पाइएको छ । बाँकी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १४ वडागत रुपमा हात धुने निश्चित स्थानमा साबुनपानीको अवस्था

वडा नं.	हात धुने निश्चित स्थानमा साबुन पानीको व्यवस्था छ/ छैन		
	छ	छैन	जम्मा
१	९१	२१	११२
२	८६	२	८८
३	६२	३	६५
४	४८	२	५०
५	५५	३	५८
६	५६	१४	७०
जम्मा	**३९८**	**४५**	**४४३**
प्रतिशत	**८९.८**	**१०.२**	**१००**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

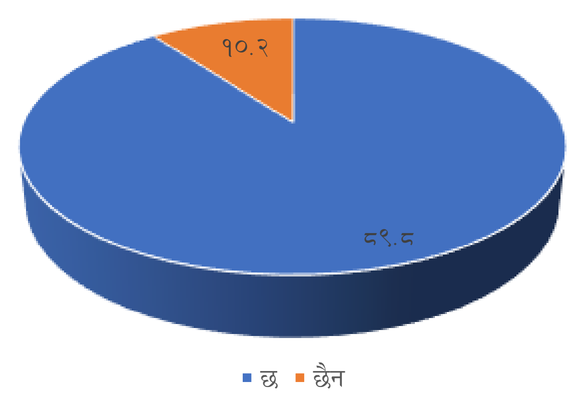

चित्र नं ५ हात धुने निश्चित स्थानमा साबुन पानीको व्यवस्था

३.२.६.६ शौचालयको सरसफाइको अवस्था

औरही गाउँपालिकामा निर्माण भएका शौचालयहरुको खाडल भरिएको छ,छैन भनी गरिएको सर्बेक्षणमा १९.१ प्रतिशत शौचालयका खाडल बाहेक अन्य शौचालयका खाडलहरु हालसम्म नभरिएको पाइएको छ । भरिएका शौचालयका खाडलहरु मध्ये २९.९ प्रतिशत खाडलहरु निर्माण भएको २ वर्ष भित्र,२७.६ प्रतिशत शौचालयका खाडलहरु २ देखि ४ वर्षभित्र, २१.८ प्रतिशत शौचालयका खाडलहरु ४ देखि ६ वर्ष भित्र भरिएको पाईएको छ भने २०.७ प्रतिशत शौचालयका खाडलहरु निर्माण भएको ६ वर्ष पछि मात्र भरिएका छन् । त्यसै गरी भरिएका खाडलहरु कसले सफा गर्‍यो भनी गरिएको सर्बेक्षणमा ११.८ प्रतिशतले हातैले बिना साधन प्रयोग गरेर, ८८.२ प्रतिशतले शौचालयका खाडलहरु पम्प लगाएर सफा गरेको पाइएको छ । बाँकी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १५ वडागत रुपमा शौचालयको सरसफाइको अवस्था

वडा नं	आहिलेसम्म शौचालयको खाडल भरिएको			निर्माण गरेको कति वर्ष पछि शौचालयको खाडल भरियो					खाडल कसले सफा गर्‍यो				
	छ	छैन	जम्मा	२ वर्ष भित्र	२-४ वर्ष	४-६ वर्ष	६ वर्ष पछाडि	जम्मा	मान्छेले हातैले विना साधन प्रयोग गरेर	पम्प लगाएर	अहिले सम्म सफा गरेको छैन	अन्य	जम्मा
१	१३	१०२	११५	४	१	६	२	१३	०	३	०	०	३
२	२७	६८	९५	१०	१०	३	४	२७	०	१	०	०	१
३	९	५६	६५	४	०	४	१	९	०	७	०	०	७
४	९	४१	५०	०	३	०	६	९	०	३	०	०	३
५	१६	४४	६०	४	६	४	२	१६	०	०	०	०	०
६	१३	५७	७०	४	४	२	३	१३	२	१	०	०	३
जम्मा	**८७**	**३६८**	**४५५**	**२६**	**२४**	**१९**	**१८**	**८७**	**२**	**१५**	**०**	**०**	**१७**
प्रतिशत	१९.१	८०.९	१००	२९.९	२७.६	२१.८	२०.७	१००	११.८	८८.२	०.०	०.०	१००

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३ संस्थागत रुपमा सेवाले समेटेको क्षेत्र र सेवाको स्तर

क.विद्यालयमा खासस्व सेवा

सेवा स्तर	खानेपानी	सरसफाइ	स्वच्छता
उन्नत	आवश्यक परेको बेलामा पानी उपलब्ध भएको, सबैको पहुँचमा भएको र पानीको गुणस्तर परीक्षणको आधारमा दिसाजन्य किटाणु र मुख्य रसायनबाट प्रदुषित नभएको (राष्ट्रिय स्तर अनुरुप परिभाषित हुने)	सरसफाइ सुविधाहरु सबैको **पहुँचमा** भएको, पर्यात मात्रामा र हेर्दाखेरी सफासुग्घर रहेको र महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनको लागि आवश्यक सुविधाहरु प्रदान गरिएको (राष्ट्रिय स्तर अनुरुप परिभाषित हुने)	सबैको पहुँचमा जोखिमपूर्ण समयमा हात धुने सुविधा उपलब्ध हुनुका साथै महिनावारी स्वच्छता शिक्षा र ज्ञानहरु प्रदान गरिएको (राष्ट्रिय स्तर अनुरुप परिभाषित हुने)
आधारभूत	विद्यालयमा सुधारिएको मुहानबाट खानेपानी उपलब्ध भएको	विद्यालयमा छात्र र छात्राका लागि छुट्टा छुट्टै तथा प्रयोगयोग्य सुधारिएको सेवाहरु उपलब्ध भएको	साबुन र पानी सहितको हात धुने सुविधा उपलब्ध भएको
सिमित	सुधारिएको मुहान (पाईप प्रणालीबाट खानेपानी,मुल/ईनारलाई संरक्षण गरिएको, बर्षात्को पानी, बोतलको पानी) भएको तर सर्भे गर्ने समयमा पानी उपलब्ध नभएको	सुधारिएका सेवाहरु (फ्लस/ खन्याएर फ्लस, ढकन सहितको खाल्डे शौचालय) भएको तर छात्र र छात्राका लागि छुट्टा छुट्टै र प्रयोगयोग्य नभएको	पानी सहित हात धुने सुविधा भएको तर साबुन नभएको
सेवा नभएको	पानीको मुहान नभएको अर्थात् नसुधारिएको मुहान (मुल/ईनारलाई संरक्षण नगरिएको, ट्याङ्करबाट सतहको पानी श्रोत)	शौचालय अथवा शौचालय नभएको अथवा नसुधारिएको सेवाहरु (ढकन नभएको खाल्डे शौचालय अथवा आसन नभएको, कपडा झुण्ड्याएर दिसा गर्ने शौचालय, पानी बोकेर जाने /बाल्टिन शौचालय)	विद्यालयमा हात धुने सुविधा नभएको अर्थात् पानी सहित हात धुने सुविधा नभएको

स्वास्थ्य संस्थामा खासस्व सेवा

सेवा स्तर	खानेपानी	सरसफाइ	स्वच्छता	स्वास्थ्य सेवाजन्य फोहोर व्यवस्थापन	वातावरणीय सफाइ
उन्नत	राष्ट्रियस्तर अनुरुप परिभाषित हुने	राष्ट्रियस्तर अनुरुप परिभाषित हुने	राष्ट्रियस्तर अनुरुप परिभाषित हुने	राष्ट्रियस्तर अनुरुप परिभाषित हुने	राष्ट्रियस्तर अनुरुप परिभाषित हुने

सेवा स्तर	खानेपानी	सरसफाइ	स्वच्छता	स्वास्थ्य सेवाजन्य फोहोर व्यवस्थापन	वातावरणीय सफाइ
आधारभूत	सुधारिएको मुहानबाट कार्यालय हाता भित्र पानीको उपलब्धता	सुधारिएको सरसफाइ सुविधा सहित कम्तिमा एक वटा शौचालय कर्मचारीहरुका लागि,एक वटा महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुविधा सहितको लैङ्गिकमैत्री शौचालय र एक वटा शौचालय बिरामी र अन्य आवागमन गर्ने व्यक्तिहरुका लागि प्रयोगमा आएको	उपचार गर्ने ठाउँ र शौचालयको ५ मीटरको दुरीमा हात धुने सुविधाहरु सुचारु तथा उपलब्ध रहेको (साबुन र पानी भएको, स्यानिटाइजरको व्यवस्था भएको) र	फोहोरलाई कम्तिमा तीनवटा भाँडामा बर्गीकरण गरी राखिएको र धारिलो तथा संक्रामक फोहोरको सुरक्षित रुपमा नष्ट गरिएको	सफाइ सम्बन्धी आधारभूत प्रोटोकल उपलब्ध भएको र सफाइ सम्बन्धी जिम्मेवार सम्पूर्ण कर्मचारीहरुले तालिम प्राप्त गरेका ।
सिमित	कार्यालय हातादेखि पाँच सय मीटरको दुरीमा पानीको सुरक्षित मुहान भएको तर आधारभूत सेवाका सम्पूर्ण मापदण्डहरु पुरा नगरेको	कम्तिमा एक वटा सुधारिएको सरसफाइ सेवा भएको तर आधारभूत सेवाका सम्पूर्ण मापदण्डहरु पुरा नगरेको	बिरामीको उपचार गर्ने स्थानमा वा शौचालयमा मात्र एक ठाउँमा हात धुने सुविधा उपलब्ध भएको	फोहोरको सिमित रुपमा बर्गीकरण गरीएको र धारिलो तथा संक्रामक फोहोरलाई सुरक्षित रुपमा बिसर्जन गरिएको तर आधारभूत सेवाका सम्पूर्ण आवश्यकताहरुलाई समेट्न नसकेको ।	सफाइ सम्बन्धी प्रोटोकल भएको र कम्तिमा केहि कर्मचारीहरुले सफाइ सम्बन्धी तालिम प्राप्त गरेका ।
सेवा नभएको	पानी असुरक्षित ईनार अथवा मुल अथवा सतही पानी अथवा ५०० मीटर भन्दा टाढाको सुधार नगरिएको मुहानबाट ल्याउने गरिएको अथवा संस्थाको पानीको श्रोत नै नभएको ।	नसुधारिएको शौचालय सुविधा (ढकन अथवा आसन नभएको खाल्डे शौचालय, कपडा झुण्ड्याएर दिसा गर्ने शौचालय, पानीको भाँडा बोकेर जाने/बाल्टिन शौचालय) अथवा संस्थामा शौचालय वा शौचालय नभएको	उपचार कक्ष वा शौचालय दुबै स्थानमा हात धुने सुविधा उपलब्ध नभएको	धारिलो तथा संक्रामक फोहोर राख्ने छुट्टा छुट्टै बाल्टिनको व्यवस्था नभएको र दुबै किसिमको फोहोरलाई सुरक्षित रुपमा प्रशोधन अथवा बिसर्जन नगरेको	सफाइ सम्बन्धी प्रोटोकल नभएको र कुनै पनि कर्मचारीले सफाइ सम्बन्धी तालिम प्राप्त नगरेका ।

३.३.१.संस्थाहरुमा सेवाको स्तरको सारांश

संयुक्त अनुगमन कार्यक्रमले निदृष्ट गरे अनुसार संस्थागत खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता संस्थाको आधारमा अभिव्यक्त गरिएको छ। उक्त कार्यक्रम अनुसार खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाको स्तरलाई उन्नत, आधारभूत, सिमित र सेवा नै नभएको आधारमा परिभाषित गरेको छ। तलको तालिकामा विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था र सार्वजनिक शौचालयहरुको सेवा स्तरको बारेमा विस्तृतरुपमा तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका १६ वडागत रुपमा खासस्वको अवस्था

क.सं.	विवरण	विद्यालय					स्वास्थ्य संस्था					सार्वजनिक स्थान				
		उन्नत	आधारभूत	सिमित	सेवा नै	जम्मा	उन्नत	आधारभूत	सिमित	सेवा नै	जम्मा	उन्नत	आधारभूत	सिमित	सेवा नै	जम्मा
१	खानेपानी	०	१९	२	०	२१	०	०	६	०	६	०	०	०	०	०
२	सरसफाइ	०	९	७	५	२१	०	०	४	२	६	०	०	०	०	०
३	स्वच्छता	०	०	४	१७	२१	०	०	४	२	६	०	०	०	०	०
४	वातावरणीय स्वच्छता	०	०	०	०	०	०	२	२	२	६	०	०	०	०	०
जम्मा		०	०	२८	१३	२२	६३	०	२	१६	६	२४	०	०	१	०
%		०	०	४४	२१	३५	१००	०	८	६७	२५	१००	०	०	१००	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.२ विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता

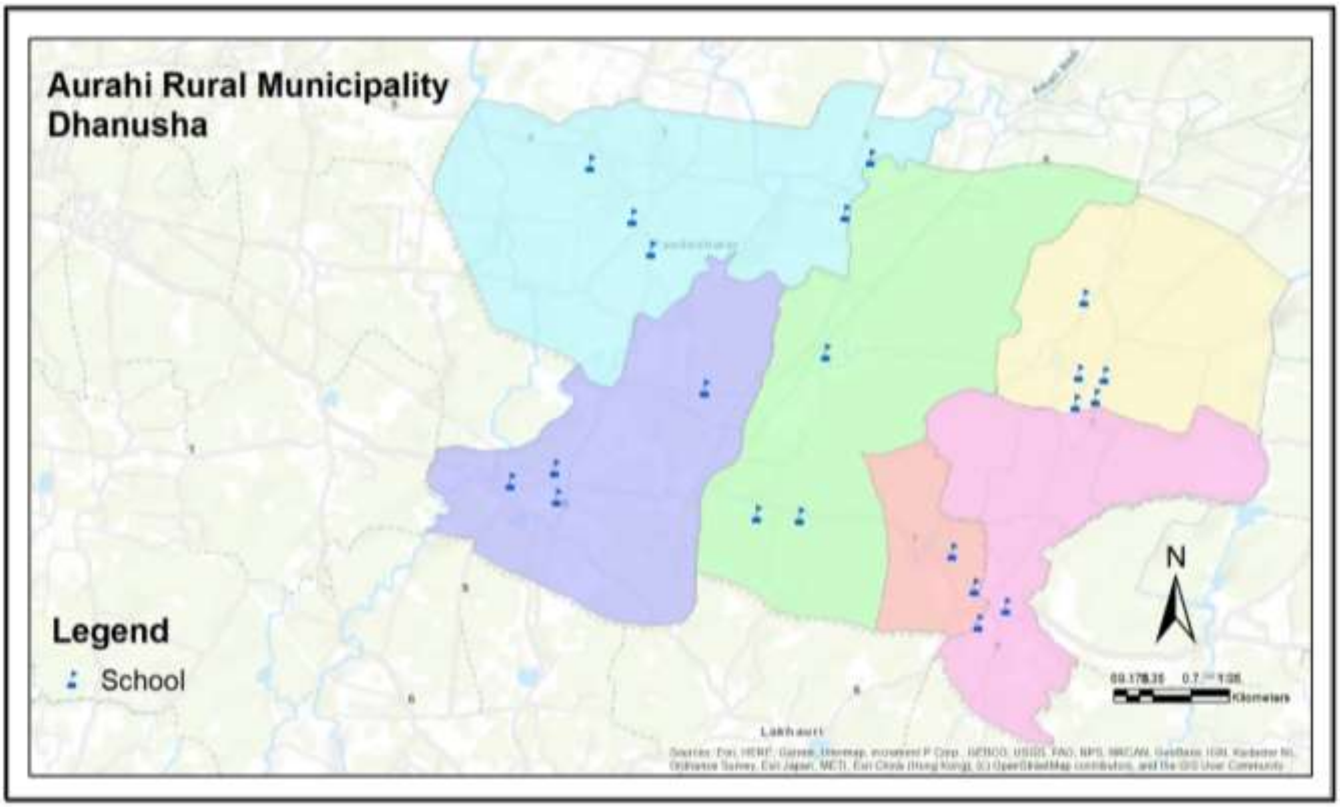

३.३.२.१ विद्यालय, विद्यार्थी, शिक्षक तथा कर्मचारी

औरही गाउँपालिका अन्तर्गत १५ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु र ६ वटा संस्थागत विद्यालय गरी २१ वटा विद्यालय सञ्चालनमा छन्। ९ वटा अलग्गै बाल विकास केन्द्र, ७ वटा आधारभूत तहको विद्यालय, ५ वटा माध्यामिक तहको विद्यालयमा कुल ६८३६ विद्यार्थीहरु अध्ययनरत छन् भने १३० जना महिला तथा ७२ जना पुरुष गरी जम्मा २०२ जना शिक्षक तथा कर्मचारीहरु कार्यरत रहेका छन्। विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका १७ विद्यालय, विद्यार्थी, शिक्षक तथा कर्मचारी

वडा न	विद्यालय विवरण			तह					विद्यार्थी संख्या			शिक्षक तथा कर्मचारी संख्या		
	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा	वाल शिक्षा मात्र	आधारभुत तह (कक्षा ८ सम्म)	मावि तह	क्याम्पस / कलेज	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	महिला	पूरुष	जम्मा
१	४	१	५	२	१	२	०	५	१०८५	९४२	२०२७	३८	१९	५७
२	३	१	४	२	१	१	०	४	७७२	५९३	१३६५	२३	१४	३७
३	३	०	३	१	२	०	०	३	२६३	२४७	५१०	१२	५	१७
४	१	२	३	१	१	१	०	३	५१६	४८१	९९७	१७	१५	३२
५	१	०	१	०	१	०	०	१	१३४	११६	२५०	२	७	९
६	३	२	५	३	१	१	०	५	८६३	८२४	१६८७	३८	१२	५०
जम्मा	**१५**	**६**	**२१**	**९**	**७**	**५**	**०**	**२१**	**३६३३**	**३२०३**	**६८३६**	**१३०**	**७२**	**२०२**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.२.२ विद्यालयहरुको समग्र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता स्थिति (तारा पद्धती)

गाउँपालिका क्षेत्रका २१ वटा विद्यालय मध्ये तारा पद्धति अनुरुप मुल्याङ्कन गर्दा २१ वटै अथवा १०० प्रतिशत विद्यालयले कुनै पनि ताराको सूचक प्राप्त गर्न नसकेको देखिन्छ । बाँकी विस्तृत विवरण तल तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १८ विद्यालयहरुको समग्र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता स्थिति (तारा पद्धती) को विवरण

वडा नं	विद्यालय विवरण			तारा स्तर				
	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा	१ तारा	१ तारा	१ तारा	कुनै तारा नभएका	जम्मा
१	४	१	५	०	०	०	५	५
२	३	१	४	०	०	०	४	४
३	३	०	३	०	०	०	३	३
४	१	२	३	०	०	०	३	३
५	१	०	१	०	०	०	१	१
६	३	२	५	०	०	०	५	५
जम्मा	**१५**	**६**	**२१**	**०**	**०**	**०**	**२१**	**२१**
प्रतिशत	७१.४२	२८.५७	१००	०	०	०	१००	१००

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.२.३ विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा स्तर

तलको तालिकामा विद्यालयहरुको संख्या, खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाहरुको विभिन्न सेवा स्तरहरुबाट लाभान्वित विद्यार्थीहरुको विवरण उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १९ विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थाको अवस्था

क्र.सं.	सेवाको स्तर	खानेपानी		सरसफाइ		स्वच्छता	
		विद्यालयको संख्या	विद्यार्थी	विद्यालयको संख्या	विद्यार्थी	विद्यालयको संख्या	विद्यार्थी
१	सेवा नै छैन	१	१५०	८	२,३३०	१७	५,६९२
२	आधारभूत	०	०	९	३,३६२	०	०
३	सिमित	१६	५,५४२	०	०	०	०
४	उन्नत	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	१७	५,६९२	१७	५,६९२	१७	५,६९२

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.३.१ विद्यालयको खानेपानी प्रणाली

प्राकृतिक रुपमा निर्मित, पानीको श्रोतलाई बाहिरी प्रदुषित हुनबाट पर्याप्त रुपमा संरक्षण गरिएको, दिसाजन्य पदार्थबाट अलग रहेको श्रोतलाई सुधारिएको खानेपानीको श्रोतको रुपमा लिन सकिन्छ । तलको तालिकाबाट समग्र विद्यालयमा सुरक्षित खानेपानी प्रणाली रहेको तलको चित्रबाट प्रष्ट पार्न खोजिएको छ ।

तालिका २० विद्यालयको खानेपानी अवस्थाको विवरण

क्र.सं.	खानेपानी प्रणाली	विद्यालयको संख्या	विद्यार्थी
१	सुधारिएको	२१	६८३६
२	नसुधारिएको	०	०
जम्मा		**२१**	**६८३६**

श्रोत:NWASH प्रतिवेदन, २०७८

चित्र नं ६ विद्यालयको खानेपानी प्रणाली

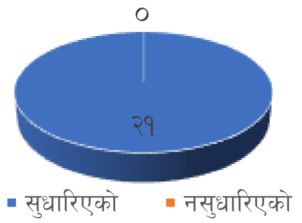

३.३.३.२ वडागतरुपमा विद्यालयमा खानेपानीको अवस्था

औरही गाउँपालिका अन्तगर्तका २१ वटा विद्यालयहरुमा खानेपानीको अवस्था सम्बन्धी वडागत रुपमा गरिएको सर्बेक्षणमा नियमित खानेपानी सुविधा भएका विद्यालय १९ वटा र जसमध्ये सबैभन्दा बढी वडा नं १, २ ६ मा क्रमश ४/४ र ५ वटा विद्यालयमा नियमित खानेपानी सुविधा भएको, २१ वटै विद्यालयमा खानेपानीको सुरक्षित श्रोत भएको, २ वटा विद्यालयमा पानी भण्डारण सुविधा भएको, २ वटा विद्यालयमा खानेपानीको शुद्धिकरण गरी प्रयोग गर्ने गरेको, १ वटा विद्यालयमा खानेपानीको नियमित गुणस्तर परीक्षण गर्ने गरेको र २१ वटा विद्यालयमा पानी पिउन योग्य तथा सुरक्षित भएको पाइएको छ । विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २१ विद्यालयमा खानेपानीको अवस्था

वडा न.	नियमित खानेपानी सुविधा भएका विद्यालय संख्या	खानेपानीको सुरक्षित श्रोत भएका विद्यालय	पानी भण्डारण सुविधा भएका	खानेपानीको सुद्धिकरण गरी प्रयोग गर्ने गरेका	खानेपानीको नियमित गुणस्तर परीक्षण गर्ने गरेका	गुणस्तरको नतिजाले पानी पिउन योग्य तथा सुरक्षित भएको
१	४	५	०	०	०	०
२	४	४	०	१	१	१
३	२	३	१	०	०	०
४	३	३	१	०	०	०
५	१	१	०	०	०	०
६	५	५	०	१	०	०
जम्मा	**१९**	**२१**	**२**	**२**	**१**	**१**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.३.३ विद्यालयमा शौचालयको सेवा स्तर

तलको तालिकामा औरही गाउँपालिका अन्तरगतका विद्यालयमा छात्र र छात्राका लागि उपलब्ध शौचालयहरुको संख्या क्रमश १४ र १५ तथा अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि पहुँच भएका शौचालय र महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुविधा भएका शौचालयहरु नभएको बारेमा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २२ विद्यालयमा शौचालय सेवाको स्तरको अवस्था

क्र.सं.	सेवाको स्तर	शौचालयहरुको संख्या			
		छात्रा	छात्र	अपाङ्गमैत्री	महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुविधा
१	सेवा नै छैन	०	०	०	०
२	आधारभूत	०	०	०	०
३	सिमित	१४	१५	०	०
४	उन्नत	०	०	०	०
	जम्मा	१४	१५	०	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

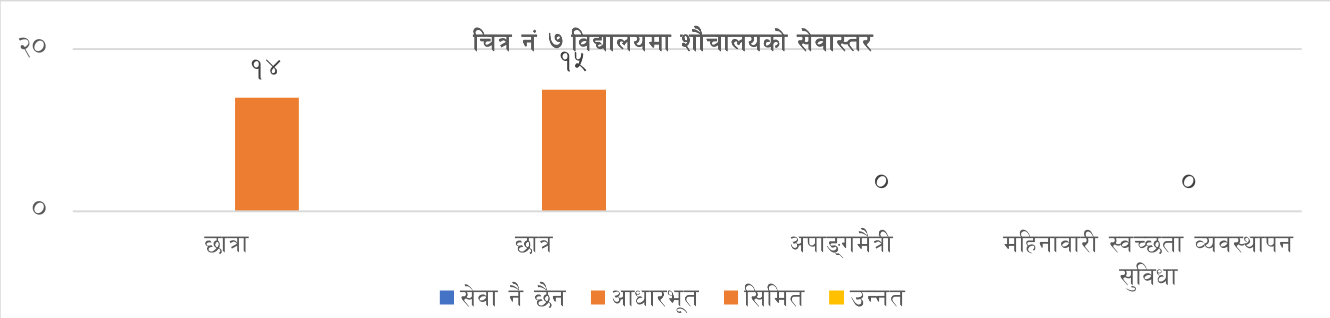

३.३.३.४ विद्यालयमा शौचालयको अवस्था

औरही गाउँपालिकाका विद्यालयहरुको शौचालयको अवस्था विश्लेषण गर्ने क्रममा कुल २१ वटा विद्यालयहरु मध्ये शौचालय भएका तथा प्रयोगमा रहेका विद्यालय ११ वटा, छात्राका लागि छुट्टै शौचालय भएका तथा प्रयोगमा रहेका विद्यालय ९ वटा र सुधारिएको शौचालय भएका तथा प्रयोगमा रहेका विद्यालय १९ वटा रहेका छन् । त्यस्तै गरेर राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार विद्यार्थी अनुपातमा शौचालय भएको पाइदैन भने वातावरण मैत्री शौचालय रहेका विद्यालय १३ वटा र कुनै पनि विद्यालयमा अपागंतामैत्री शौचालय नरहेको पाइएको छ । साथै ९ वटा विद्यालयको छात्रा र छात्र शौचालयमा यूरीनल सुबिधा भएको र १ वटा विद्यालयमा मात्र स्यानीटरी प्याड व्यवस्थापन गर्ने सुविधा रहेको पाइएको छ । विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २३ विद्यालयहरुमा शौचालयको अवस्था

डा न.	शौचालय भएका तथा प्रयोगमा रहेका विद्यालय	छात्राका लागि छुट्टै शौचालय भएका तथा प्रयोगमा रहेका विद्यालय	सुधारिएको शौचालय भएका तथा प्रयोगमा रहेका विद्यालय	राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार शौचालय विद्यार्थी अनुपात (१:४०) भएका		शौचालय प्रयोगकर्ता मैत्री भएका		यूरीनल सुबिधा भएका विद्यालय संख्या		स्यानीटरी प्याड ब्यवस्थापन गर्ने इन्सीनेरेटर भएको
				छात्रा	छात्र	अपागंता मैत्री रहेका विद्यालय	वातावरण मैत्री रहेका विद्यालय	छात्रा	छात्र	
१	२	२	४	०	०	०	२	२	२	०
२	२	१	३	०	०	०	२	१	१	१
३	१	२	३	०	०	०	३	२	२	०
४	१	२	३	०	०	०	२	२	२	०
५	१	०	१	०	०	०	१	०	०	०
६	४	२	५	०	०	०	३	२	२	०
जम्मा	**११**	**९**	**१९**	**०**	**०**	**०**	**१३**	**९**	**९**	**१**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

चित्र नं ८ विद्यालयमा शौचालयको अवस्था

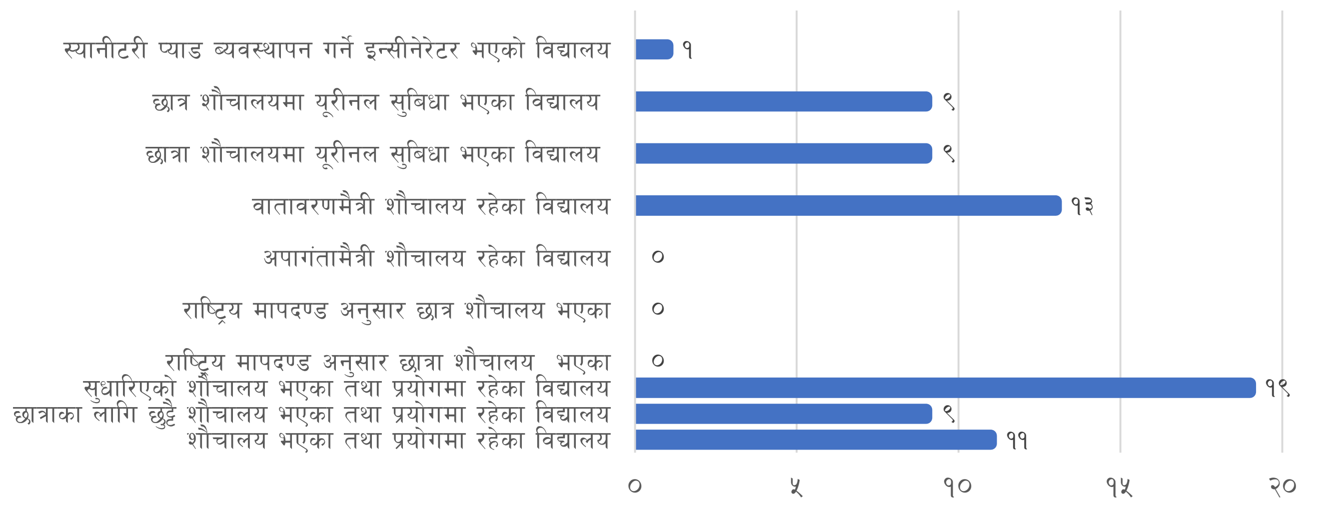

३.३.४ महिनावारी स्वच्छता

यस औरही गाउँपालिकामा रहेका कुल २१ वटा विद्यालय मध्ये एक वटा विद्यालयमा मात्र स्यानीटरी प्याड व्यवस्थापन गर्ने इन्सीनेरेटरको व्यवस्था भएको र ४ वटा विद्यालयमा छात्राका लागि स्यानीटरी प्याडको व्यवस्था गरेको देखिन्छ । महिनावारी भएको बेला ११ वटा विद्यालयमा मात्र छात्राहरु विद्यालयमा आउने गरेका र बाँकी विद्यालयका छात्राहरु नआउने गरेको पाइएको छ । वडागत रुपमा विद्यालयको महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २४ महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी अवस्थाको विवरण

वडा न.	स्यानीटरी प्याड व्यवस्थापन गर्ने इन्सिनेरेटर भएको	स्यानीटरी प्याडको व्यवस्था गरेका विद्यालय	छात्राहरुलाई पून: प्रयोग गर्न सकिने स्यानीटरी प्याड निर्माण तालिम प्रदान गरिएको	छात्राहरु सधैं र सबै विद्यालय आउने गरेका छन
१	०	०	०	२
२	१	१	०	२
३	०	१	०	३
४	०	१	०	१
५	०	०	०	०
६	०	१	०	३
जम्मा	**१**	**४**	**०**	**११**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.५ विद्यालयमा समुहगत हातधुने व्यवस्था

औरही गाउँपालिका क्षेत्रमा सञ्चालित २१ वटा विद्यालयमा ४० वटा स्थानमा समुहगत हातधुने सुविधा भएको पाईएको छ भने २५ वटा धारा राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार ५० विद्यार्थीको अनुपातमा १ धाराको व्यवस्था भएको पाइन्छ । त्यसै गरी २९ वटा समुहगत हात धुने स्थानमा साबुन पानीको नियमित व्यवस्था भएको पाइएको छ भने ४८ (सात) वटा धाराबाट फोहर पानीको सुरक्षित निकास तथा व्यवस्थापन गरेको पाइएको छ ।

तालिका २५ विद्यालयमा समुहगत हातधुने अवस्था सम्बन्धी विवरण

वडा न.	समुहगत हातधुने सुविधा भएका तथा प्रयोगमा आएका	राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार धारा विद्यार्थी अनुपात (१:५०) भएका	समुहगत हातधुने स्थानमा साबुन र पानीको नियमित व्यवस्था भएका	फोहर पानीको सुरक्षित निकास तथा व्यवस्थापन भएको
१	५	२	२	८
२	९	६	३	१२
३	६	६	७	८
४	८	४	६	८
५	५	१	५	५
६	७	६	६	७
जम्मा	**४०**	**२५**	**२९**	**४८**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.६ वातावरणीय सरसफाइ

विद्यालयको वातावरणीय सरसफाइको अवस्थालाई हेर्ने हो भने १७ वटा विद्यालयमा ठोस फोहरलाई डस्टबिनमा संकलन गरि सुरक्षित विसर्जन गर्ने गरेको, ४ वटा विद्यालयमा कुहिने र नकुहिने फोहोरको अलग अलग संकलन गरि सुरक्षित विसर्जन गर्ने गरेको, १ वटा विद्यालयमा फोहरको पुनः प्रयोग तथा पुन चक्रण पद्धती लागु गरिएको, ३ वटा विद्यालयको परिसरमा फूल रोपी बगैचाको व्यवस्थापन गरिएको र ३ वटा विद्यालयको खाली जमिनमा बृक्षारोपण, बगैचा र करेसावारी बनाएको देखिन्छ । अन्य विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २६ वातावरणीय सरसफाइ सम्बन्धी अवस्था

वडा न.	ठोस फोहरलाई डस्टबिनमा संकलन गरि सुरक्षित विसर्जन गर्ने	कुहिने र नकुहिनेको अलग अलग संकलन गरि सुरक्षित विसर्जन गर्ने	फोहरको पुनः प्रयोग तथा पुन चक्रण पद्धती लागु गरिएको	विद्यालय क्षेत्र खुला दिसा मुक्त रहेको	विद्यालय परिसरमा फूल रोपी बगैचाको व्यवस्थापन गरिएको	विद्यालयको खाली जमिनमा बृक्षारोपण, बगैचा र करेसावारी बनाईएको
१	३	२	०	४	१	१
२	३	०	०	४	०	०
३	३	०	१	३	०	०
४	३	१	०	२	१	१
५	१	०	०	१	०	०
६	४	१	०	४	१	१
जम्मा	**१७**	**४**	**१**	**१८**	**३**	**३**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.७ व्यवस्थापन तथा संस्थागत अवस्था

विद्यालयको व्यवस्थापन तथा संस्थागत अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा ५ वटा विद्यालयमा मात्र बाल क्लब र विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति गठन भएका, कुनै पनि विद्यालयमा खासस्व सम्पर्क शिक्षक नतोकिएका, ८ वटा विद्यालयले विद्यालय खासस्व कार्य योजना बनाएर विद्यालय सुधार योजनामा समावेश गरी कार्यान्वयन गरेका, २ वटा विद्यालयमा नियमित मर्मत सम्भारका लागि मर्मत संभार कोषको व्यवस्था भएको र ९ वटा विद्यालयमा नियमित रुपमा तालिका अनुसार शौचालय, पानी टंकी, फिल्टर र हातधुने ठाउँको सरसफाइ गर्ने गरेको पाइएको छ ।

तालिका २७: व्यवस्थापन तथा संस्थागत अवस्था सम्बन्धी विवरण

वडा न.	बाल क्लब र विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति गठन भएको	विद्यालयको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना भएको	नियमित मर्मत सम्भारका लागि मर्मत सम्भार कोषको व्यवस्था भएको	आवश्यक सीप र जगेडा औजारहरुको व्यवस्था भएको	नियमित रुपमा तालिका अनुसार शौचालय, पानी टंकी, फिल्टर र हातधुने ठाउँको सरसफाइ गर्ने गरिएको
१	१	२	०	०	१
२	१	१	१	०	२
३	१	२	०	३	३
४	१	२	०	१	१
५	०	१	०	१	०
६	१	०	१	१	२
जम्मा	**५**	**८**	**२**	**६**	**९**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३ ख. स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता

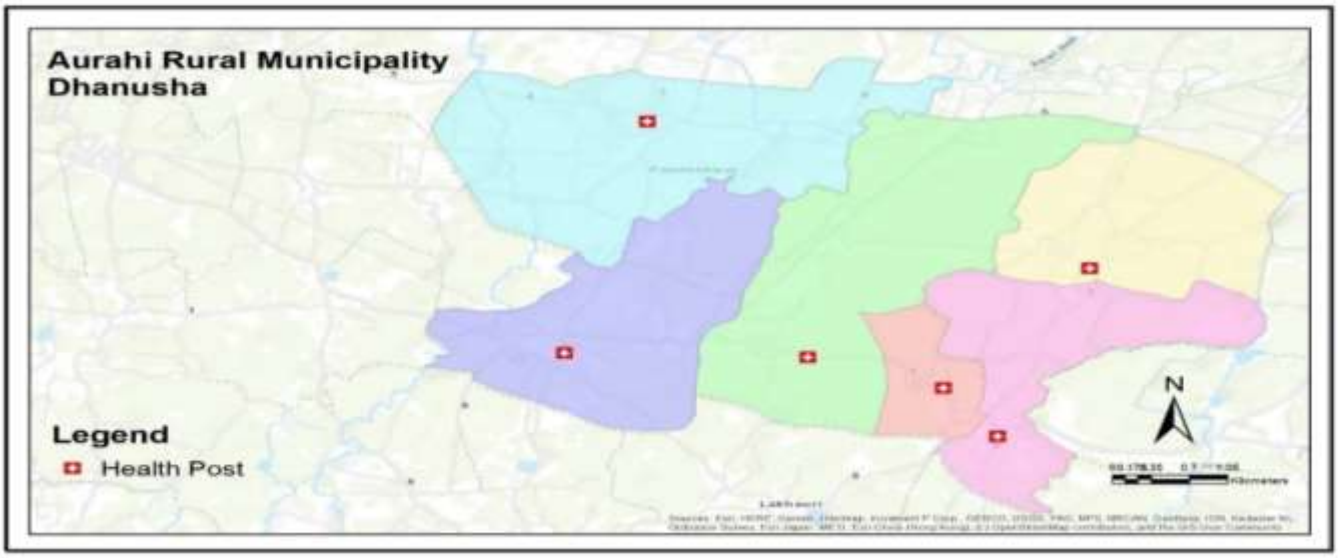

स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छतालाई उन्नत सेवा स्तरमा मूल्याङ्कन गरिएको छैन त्यसैले स्वास्थ्य संस्थालाई आधारभूत सेवास्तर र उन्नत सेवास्तरलाई सँगै समावेश गरिएको छ । तलको तालिकामा स्वास्थ्य संस्थाको संख्या र जनसंख्या (बिरामी र कर्मचारी) का लागि स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता र ठोस फोहोर व्यवस्थापन सुविधाको विभिन्न सेवास्तर उल्लेख गरिएको छ ।

३.३.८ स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा स्तर

औरही गाउँपालिकामा स्वास्थ्य सेवाको स्तरको सर्बेक्षण गर्ने क्रममा खानेपानी सेवाको स्तर नभएको,ठोस फोहोरको आधारभूत सेवा भएको, स्वच्छताको सिमित सेवा भएको पाइयो भने उन्नत किसिमको सेवा कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा नभएको पाइएको छ । विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २८: स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व सेवा स्तर सम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	सेवाको स्तर	खानेपानी		सरसफाइ		स्वच्छता		ठोस फोहोर व्यवस्थापन	
		स्वास्थ्य संस्थाको संख्या	जनसंख्या	स्वास्थ्य संस्थाको संख्या	जनसंख्या	स्वास्थ्य संस्थाको संख्या	जनसंख्या	स्वास्थ्य संस्थाको संख्या	जनसंख्या
१	सेवा नै छैन	०	०	२	६२	२	६२	२	६२
२	आधारभूत	६	२२८	४	१६६	४	१६६	२	६९
३	सिमित	०	०	०	०	०	०	२	९७
४	उन्नत	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	६	२२८	६	२२८	६	२२८	६	१९३

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.९ स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानीको अवस्था

गाउँपालिका क्षेत्र भित्र भएका ६ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरु मध्ये सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थामा नियमित खानेपानी सेवा उपलब्ध छ साथै उक्त खानेपानी सेवा २४ सै घण्टा कार्यालय हाताभित्र उपलब्ध हुन्छ । साथै शत प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा सुरक्षित श्रोतको खानेपानी सेवा उपलब्ध छ र ३३.३३ प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा मात्र पानीको शुद्धिकरण गर्ने गरिएको छ । खानेपानी सेवा उपलब्ध भएका सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरुमा आर्सेनिक र कोलिफर्म मात्र परीक्षण गरिएको छ । अपांगता भएको व्यक्तिहरुलाई खानेपानीको सुबिधा कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा भएको देखिदैन भने १ वटा स्वास्थ्य संस्थामा मात्र खानेपानी भण्डारणको सुविधा भएको पाईन्छ । खानेपानीको बैकल्पिक श्रोतको पहिचान कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा भएको देखिदैन । बाँकी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २९: स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व अवस्था सम्बन्धी विवरण

सि. नं	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	वडा नं	नियमित खानेपानी सेवा उपलब्ध भएको	२४ सै घण्टा खानेपानीको उपलब्धता	सुरक्षित श्रोतको खानेपानी सेवा उपलब्ध भएको	पिउनका लागि शुद्धिकरण गरिएको	खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण गरिएको	अपांगता भएको व्यक्तिहरुलाई खानेपानीको सुबिधा भएको	खानेपानी भण्डार सुबिधा भएको	खानेपानी नियमित सेवा नभए बैकल्पिक श्रोतको पहिचान भएको	अनुमानित दुरी	कैफियत
१	पौडेश्वर स्वास्थ्य चौकी	प्राथमिक अस्पताल (वर्ग ख)	औरही १	१	१	छ	गरिन्छ	गरेको छ	०	१	०	हाता भित्र	
२	देउरी परवाहा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	प्राथमिक अस्पताल (वर्ग क)	औरही २	१	१	छ	गरिदैन	गरेको छ	०	०	०	हाता भित्र	
३	औरही स्वास्थ्य केन्द्र	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	औरही ३	१	१	छ	गरिदैन	गरेको छ	०	०	०	हाता भित्र	
४	औरही ४ स्वास्थ्य केन्द्र	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	औरही ४	१	१	छ	गरिदैन	गरेको छ	०	०	०	हाता भित्र	
५	सामाजिक स्वास्थ्य क्लिनिक	शहरी स्वास्थ्य प्रवर्द्धन	औरही ५	१	१	छ	कहिलेकाँही गरिन्छ	गरेको छ	०	०	०	हाता भित्र	
६	चक्कर स्वास्थ्य चौकी	स्वास्थ्य चौकी	औरही ६	१	१	छ	गरिदैन	गरेको छ	०	०	०	हाता भित्र	

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.१० स्वास्थ्य संस्थाको शौचालय र यसको सरसफाइको अवस्था

यस गाउँपालिकामा भएका ६ वटा स्वास्थ्य संस्था मध्ये ४ वटा स्वास्थ्य संस्थामा मात्र शौचालय भएको र उक्त स्वास्थ्य संस्थामा १५ वटा मात्र शौचालय प्रयोगमा रहेका छन् । जसमध्ये ४० प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा महिलाका लागि छुट्टै शौचालय र ४० प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा पुरुषका लागि, २० प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा कर्मचारीहरुका लागि शौचालय भएको र कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा सर्बसाधारणका लागि छुट्टै शौचालयको सुविधा छैन । प्रयोगमा रहेका कुनै पनि शौचालयहरुमा युरिनलको व्यवस्था भएको पाइदैन । प्रयोगकर्तामैत्रीका हिसावले ५० प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा बालमैत्री, ३३.३३ प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थाका शौचालय महिलामैत्री छन् भने कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा अपांगतामैत्री शौचालयहरु छैनन । त्यसैगरी ५० प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा हात धुने स्थानको व्यवस्था छ भने ३३.३३ प्रतिशत हात धुने स्थानमा सर्वेक्षणको समयमा स्यानिटाइजर राखिएको छ ।

तालिका ३० शौचालय र यसको सरसफाइको विवरण

सि. नं	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	वडा नं	सुधारिएको शौचालय			शौचालय छ भने				युरिनलको व्यवस्था भएको		शौचालय प्रयोगकर्ता मैत्री भएको			हात धुने स्थानमा साबुनपानीको व्यवस्था	हात धुने स्थानमा स्यानिटाइजरको व्यवस्था
				छ	जम्मा संख्या	प्रयोगमा रहेको संख्या	महिलाका लागि शौचालय	पुरुषका लागि छुट्टै	स्टाफका लागि छुट्टै शौचालय	सर्वसाधारणका लागि छुट्टै शौचालय भएको	महिला	पुरुष	बालबालिका लागि	महिलाका लागि	अपांगता भएको		
१	पौडेश्वर स्वास्थ्य चौकी	प्राथमिक अस्पताल (वर्ग ख)	औरही १	१	९	९	४	४	१	०	०	०	१	१	०	१	१
२	देउरी परवाहा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	प्राथमिक अस्पताल (वर्ग क)	औरही २	१	४	४	२	२	०	०	०	०	१	१	०	१	१
३	औरही स्वास्थ्य केन्द्र	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	औरही ३	१	१	१	०	०	१	०	०	०	१	०	०	१	०
४	औरही ४ स्वास्थ्य केन्द्र	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	औरही ४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	सामाजिक स्वास्थ्य क्लिनिक	शहरी स्वास्थ्य प्रवर्द्धन	औरही ५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	चक्कर स्वास्थ्य चौकी	स्वास्थ्य चौकी	औरही ६	१	१	१	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा			**४**	**१५**	**१५**	**६**	**६**	**३**	**०**	**०**	**०**	**३**	**२**	**०**	**३**	**२**
	प्रतिशत			**६६.७**	**१००**	**१००**	**४०**	**४०**	**२०**	**०**	**०**	**०**	**५०**	**३३.३३**	**०**	**५०**	**३३.३३**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.११ स्वास्थ्य संस्थाको फोहोर व्यवस्थापन

६ वटा स्वास्थ्य संस्था मध्ये ४ वटा स्वास्थ्य संस्थामा ठोस फोहोरको सुरक्षित संकलन गर्न बकेटहरुको लेवलिङ्ग सहित व्यवस्था गरिएको छ भने ५ वटा स्वास्थ्य संस्थामा ठोस फोहोरको सुरक्षित निर्मलिकरण गर्ने गरिएको छ । ४ वटा स्वास्थ्य संस्थाको जैविक प्रक्रियाबाट १ वटा स्वास्थ्य संस्थाको कुनै प्रक्रियागत बिधि नअपनाइ ठोस फोहोरको विसर्जन गर्ने गरेको पाईन्छ । पून: प्रयोग गर्न मिल्ने औजारहरुको निर्मलिकरणका लागि ४ वटा स्वास्थ्य संस्थाको Chemical disinfection को माध्यमबाट, १ वटा स्वास्थ्य संस्थाको Autoclave with local process को माध्यमबाट र बाँकी १ वटा स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि प्रक्रिया नअपनाएको देखिन्छ । बाँकी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ३१३: स्वास्थ्य संस्थाको फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण

सि.नं	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	वडा नं	ठोस फोहोरको सुरक्षित संकलन गर्न बकेटहरुको लेवलिङ्ग सहित व्यवस्था गरिएको	ठोस फोहोरको सुरक्षित निर्मलिकरण गर्ने गरिएको	ठोस फोहोरको सुरक्षित रुपमा विसर्जन गर्ने गरेको	पून: प्रयोग गर्न मिल्ने औजारहरुको निर्मलिकरण तथा अटो क्लेभिंग गर्ने गरेको
१	पौडेश्वर स्वास्थ्य चौकी	प्राथमिक अस्पताल (वर्ग ख)	औरही १	१	गरिन्छ	जैविक प्रक्रियाबाट	Chemical disinfection
२	देउरी परवाहा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	प्राथमिक अस्पताल (वर्ग क)	औरही २	१	गरिन्छ	जैविक प्रक्रियाबाट	Autoclave with prescribed equipment Steam sterilization under pressure
३	औरही स्वास्थ्य केन्द्र	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	औरही ३	१	गरिन्छ	फोहोर विसर्जन केन्द्रमा पठाउने	Autoclave with prescribed equipment Steam sterilization under pressure
४	औरही ४ स्वास्थ्य केन्द्र	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	औरही ४	१	गरिन्छ	जैविक प्रक्रियाबाट	Chemical disinfection
५	सामाजिक स्वास्थ्य क्लिनिक	शहरी स्वास्थ्य प्रवर्द्धन	औरही ५	१	गरिन्छ	जैविक प्रक्रियाबाट	Chemical disinfection
६	चक्कर स्वास्थ्य चौकी	स्वास्थ्य चौकी	औरही ६	१	गरिन्छ	जैविक प्रक्रियाबाट	Chemical disinfection

श्रोत : NWASH, स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व सर्वेक्षण २०७८

३.३.१२ स्वास्थ्य संस्थाको ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापन

यस औरही गाउँपालिका अन्तर्गतका ६ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरु मध्ये १ वटा स्वास्थ्य संस्था (प्रसुती केन्द्र) मा बच्चा जन्मिए पछि सालनालको उचित विसर्जनका लागि प्लेसान्टा पिटको व्यवस्था भएको देखिन्छ। त्यसैगरी स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्किने फोहोरको व्यवस्थापनका लागि ६ वटा स्वास्थ्य संस्थामा डस्टविनको व्यवस्था गरेको पाइएको छ। उपरोक्त ६ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरु मध्ये ६ वटै स्वास्थ्य संस्थामा तिखो र संक्रामक फोहोर छुट्याउने गरेको पाइएको छ भने १ वटा स्वास्थ्य संस्थामा महिनावारी स्वच्छता सामाग्री विसर्जन गर्न ईन्सिनेरेटरको व्यवस्था भएको,कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा जोखिमयुक्त फोहोरका लागि ईन्सिनेरेटरको व्यवस्था नभएको, कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा वातावरण सफाइ प्रोटोकल अवलम्बन गर्ने नगरिएको र ६ वटा स्वास्थ्य संस्था मध्ये ५ वटा स्वास्थ्य संस्थामा वातावरणीय सफाइको लागि कर्मचारीको व्यवस्था भएको पाइन्छ।

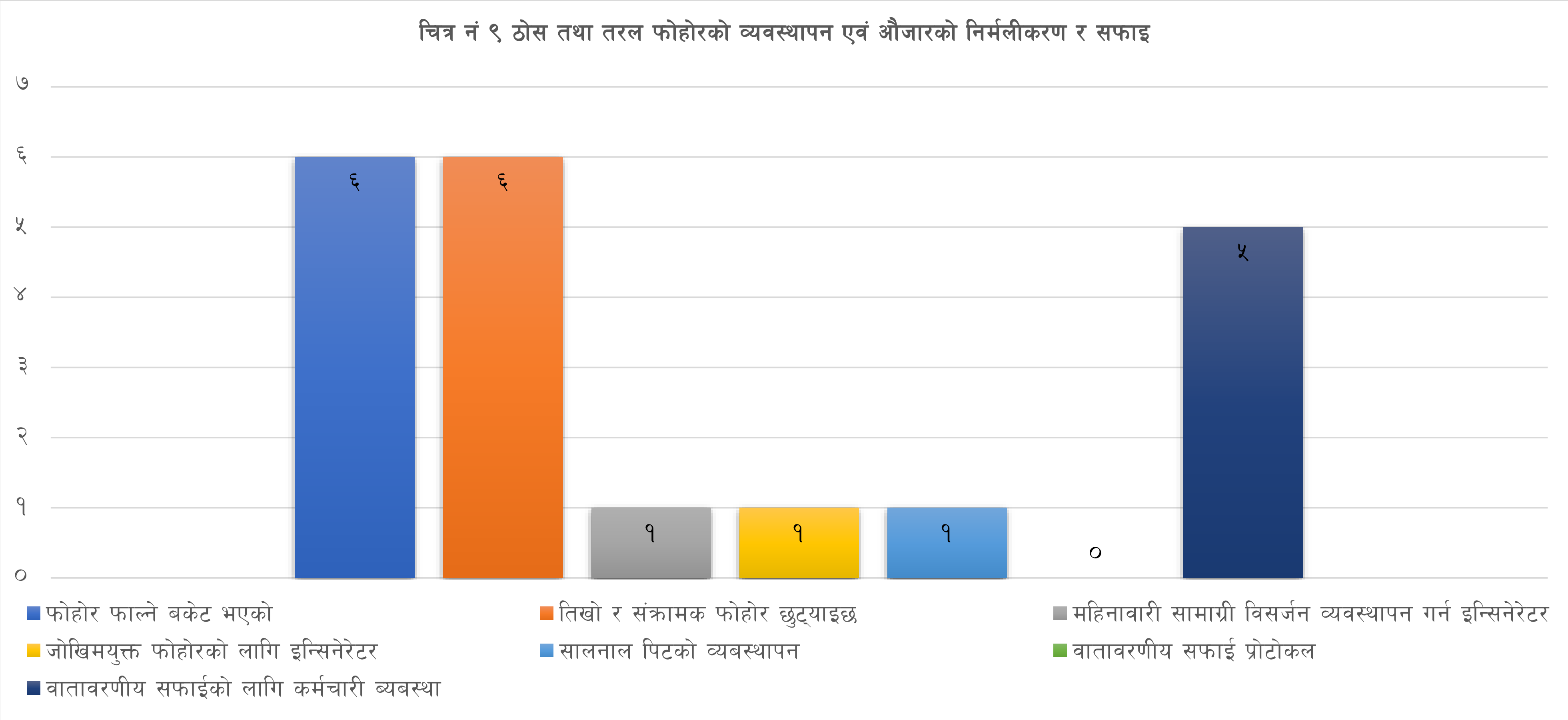

३.३.१३ सूचक बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको खासस्व,ठोस फोहोरको व्यवस्थापन र वातावरणीय सफाइको अवस्था

औरही गाउँपालिकाका ६ वटै स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, ठोस फोहोरको व्यवस्थापन र स्वास्थ्य संस्थामा वातावरणीय सफाइ सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका ३२: स्वास्थ्य संस्थाको समग्र खासस्व अवस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	परिमिति/सूचकहरु	संख्या
स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी		
१	खानेपानी पर्याप्त भएका स्वास्थ्य संस्था	६
२	प्रशोधित खानेपानी भएका स्वास्थ्य संस्था	२
स्वास्थ्य संस्थाको सरसफाइ		
१	पुरुषका लागि प्रयोगयोग्य शौचालय	६
२	महिलाका लागि शौचालय	६
३	महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुविधा सहितको महिलाका लागि प्रयोगयोग्य शौचालय	०
४	अपाङ्गमैत्री प्रयोगयोग्य शौचालय	०
स्वास्थ्य संस्थामा स्वच्छता		
१	साबुन सहितको हात धुने सुबिधा भएको	३
२	उपचार गर्ने ठाउँमा अल्कोहलयुक्त रब भएको	२
३	उपचार गर्ने ठाउँमा प्रयोगयोग्य साबुन सहितको हात धुने सुबिधा भएको	६
स्वास्थ्य संस्थामा ठोस फोहोरको व्यवस्थापन		
१	फोहोर राख्नको लागि बाल्टि भएको	१५
२	धारिलो तथा संक्रामक फोहोरलाई अलग गरेर विसर्जन गर्ने गरेको	६
३	महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि इन्सिनेरेटर उपलब्ध भएको	१
४	घातक फोहोरका लागि इन्सिनेरेटर उपलब्ध भएको	१
५	सालनाल फाल्ने खाल्डो (Placenta pit) उपलब्ध भएको	१
स्वास्थ्य संस्थामा वातावरणीय सफाइ		
१	वातावरणीय सफाइ सम्बन्धी प्रोटोकल भएको	०
२	वातावरणीय सफाइका लागि कर्मचारीको व्यवस्था	५

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.३.१४ सार्वजनिक शौचालयहरुको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता

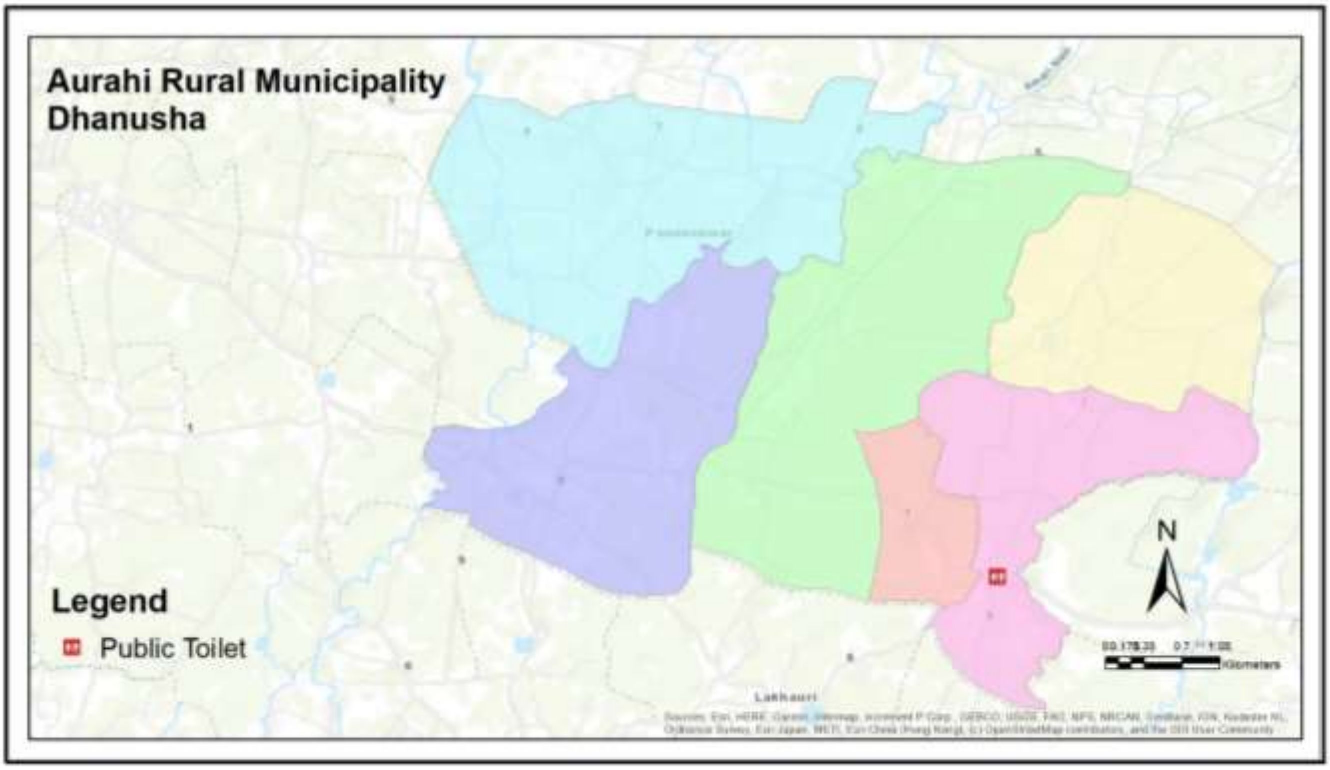

तलको तालिकामा सार्वजनिक शौचालयहरुको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थाका बारेमा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका ३३: सार्वजनिक शौचालयको समग्र खासस्व अवस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	परिमिति/सूचकहरु	संख्या
सार्वजनिक	**शौचालयमा खानेपानी आपुर्ती**	
१	सबै हात धुने स्थान र शौचालयहरुमा पर्याप्त पानीको उपलब्धता	१
सार्वजनिक	**शौचालयमा सरसफाइ**	
१	महिलाका लागि शौचालय भएको	१
२	कम हिंडडुल गर्न सक्ने व्यक्तिहरुका लागि कम्तिमा एकवटा शौचालयको व्यवस्था भएको	०
३	बालबालिकाहरुका लागि कम्तिमा एकवटा शौचालयको व्यवस्था भएको	१
सार्वजनिक	**शौचालयमा पहुँच**	
१	सबैको पहुँचमा	०
२	बालबालिकाको पहुँचमा नभएको	०
३	कम हिंडडुल गर्न सक्ने व्यक्तिहरुको पहुँचमा नभएको	१
४	बालबालिका र कम हिंडडुल गर्न सक्ने व्यक्तिहरुको पहुँचमा नभएको	०
सार्वजनिक शौचालयमा स्वच्छता		
१	हात धुने सुविधा भएको	१
२	साबुन सहितको हात धुने सुविधा उपलब्ध भएको	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.४ खानेपानी तथा सरसफाइको प्रणाली प्रविधि

३.४.१ खानेपानी प्रणाली प्रविधि

सन् २०२० सम्ममा औरही गाउँपालिकामा घरायसी ट्यूव वेल बाहेक तलका कुनै पनि किसिमका खानेपानी आयोजनाहरु भएको पाइदैन । यस औरही गाउँपालिकामा ग्राभिटि फ्लो खानेपानी आयोजना नभएकाले र धाराहरु पनि नीजि धाराको रुपमा जोडिएको पाइदैन । साथै गाउँपालिकामा कुनै पनि पानी शुद्धिकरण प्लान्ट जडान गरिएको पाइदैन ।

तालिका ३४: गाउँपालिकामा खानेपानीको आपुर्ती प्रणाली

क्र. सं.	प्राविधिक विकल्प	खानेपानी प्रणालीको संख्या	घरको प्राङ्गणमा नीजि खानेपानी धाराको सेवा प्राप्त गरेका जनसंख्या		सार्बजनिक खानेपानी धाराबाट सेवा प्राप्त गरेका जनसंख्या		पानी प्रशोधन प्लान्टको उपलब्धता	दिसाजन्य दुषित नभएको	मुख्य रसायनिक जन्य दुषित नभएको
			सुचारु भएका धारा	सिमित रुपमा सुचारु भएका धारा	सुचारु भएका धारा	सिमित रुपमा सुचारु भएका धारा			
			जनसंख्या	जनसंख्या	जनसंख्या	जनसंख्या	खानेपानी प्रणालीको संख्या	खानेपानी प्रणालीको संख्या	खानेपानी प्रणालीको संख्या
१	ग्राभिटि	०	०	०	०	०	०	०	०
२	पम्पिङ	०	०	०	०	०	०	०	०
३	वर्षात्को पानी	०	०	०	०	०	०	०	०
४	रिजर्भभ्वाएर	०	०	०	०	०	०	०	०
५	सोलार पम्पिङ	०	०	०	०	०	०	०	०
६	मिश्रित	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**
	%		**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.४.२ सरसफाइ प्रणाली प्रविधि

औरही गाउँपालिकाको कुल ४००३ घरधुरीमध्ये वास योजना तयारीको क्रममा ४५६ घरधुरीमा भएको नमूना सर्वेक्षण र सो अनुसार आगामी १० वर्ष भित्रको प्रक्षेपित तथ्याङ्क अनुसार घरायसी शौचालयको अवस्था तपसिल वमोजिमको भेटियो । जसअनुसार कुनै पनि घरधुरीमा फ्लस शौचालय नभएको तर ८४% घरधुरीमा पावर फ्लस शौचालय भएको पाइएको छ । सर्वेक्षण अनुसार १६% घरधुरीको शौचालय नभएको देखिन्छ । गाउँपालिकामा रहेका बिभिन्न प्रकारका प्रविधिहरूमा आधारित शौचालयहरुको अवस्था तलको तालिकाबाट स्पष्ट हुन्छ। शौचालयको विस्तृत विवरण अनुसूचीमा राखिएको छ ।

तालिका ३५: घरायसी रुपमा शौचालयको अवस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	शौचालयको प्रकार	घरधुरी	%	जनसंख्या	%
१	फ्लस	०	०	०	०
२	पावर फ्लस	१०,१५४	८४	७५,८९९	३
३	कम्पोस्टिङ	०	०	०	०
४	ढकन सहितको खाल्डे शौचालय	०	०	०	०
५	कपडाले बेरेको शौचालय (ह्याङगिङ)	०	०	०	०
६	पानीको भाँडा बोकेर प्रयोग गरिने, बाल्टी शौचालय (बकेट)	०	०	०	०
७	छैन	१९९९	१६	१३७५१	१५
	जम्मा	**१२,१५२**	**१००**	**८९,६५१**	**१००**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.४.३ दिसाजन्यलेदो व्यवस्थापनको विकल्प

यस औरही गाउँपालिकमा रहेका घरायसी शौचालयहरुबाट निस्कने मानव मलमूत्रजन्य फोहोर व्यवस्थापन गर्ने सन्दर्भमा आगामी दश वर्षको अवधि अर्थात् सन् २०३० सम्म ७८८८ घरधुरीले व्यवस्थित मानव मलमूत्रजन्य फोहोर व्यवस्थापन (Fecal Sludge Management–FSM) तरिका अपनाउने छन्। गाउँपालिका क्षेत्रका कुनै पनि घरधुरीले ढल सहितको फोहोरपानी प्रशोधन केन्द्रमा आफ्नो घरको फोहोर पानी पठाउने नगरेको पाइयो । त्यसै गरी सेप्टिक ट्यांक भएको शौचालय नभएको पाइयो भने ८३ घरधुरीले खुल्ला ठाउँमा दिसा पिसाव गर्ने गरेको पाइएको छ ।

तालिका ३६: घरायसी रुपमा शौचालयको विवरण

क्र.सं.	शौचालयको प्रकार	घरधुरी	जनसंख्या
१	छैन	२,०५२	१४,१५१
२	खाल्डे	०	०
३	दुई खाल्डे	०	०
४	सेप्टिक ट्याङ भएका	०	०
५	मानव दिसाजन्यलेदो व्यवस्थापन सुविधा भएका	७,८८८	५७,३२४
६	ढल सहितको फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र (प्लान्ट) भएको	०	०
७	खुला ठाउँ	८३	६८२
	जम्मा	**१०,०२३**	**७२,१५७**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

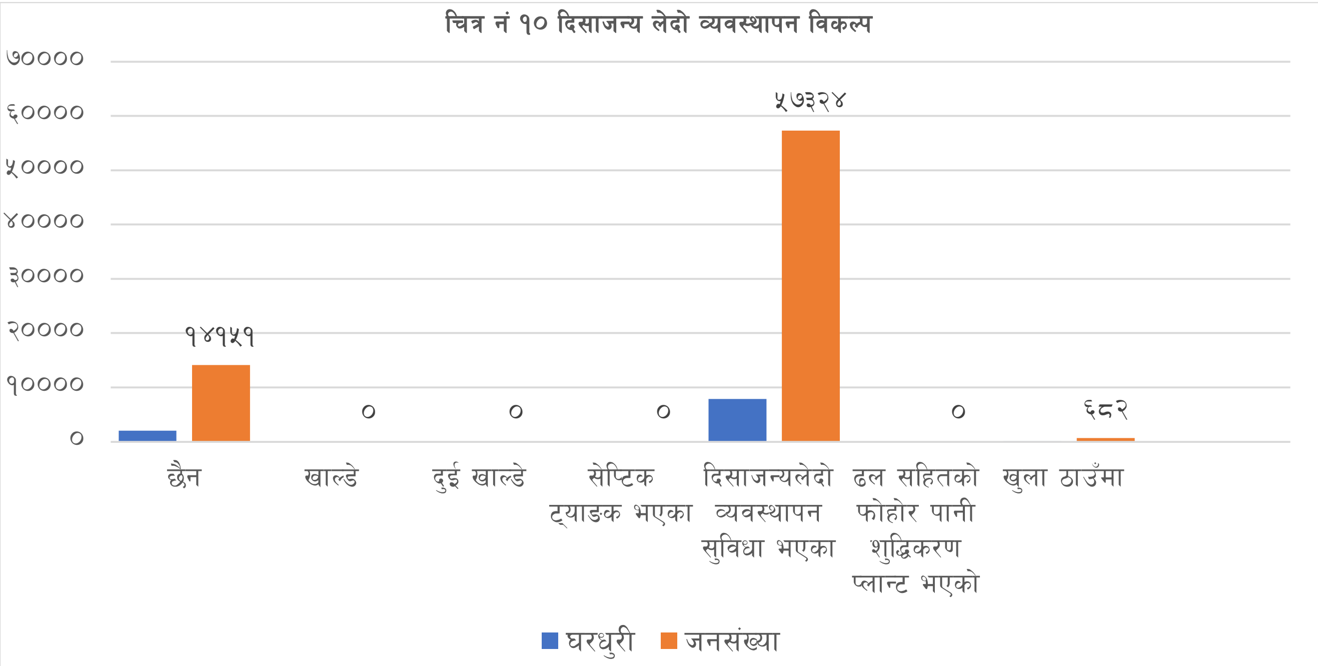

३.५ सुचारुपन तथा दिगोपना

गाउँपालिका र खानेपानी प्रणालीहरूको विस्तृत सुचारूपना र दिगोपना प्रतिवेदनको लागि र स्कोरिङ प्रणालीलाई राम्रोसँग बुझ्नको लागि कृपया तलका दुई प्रतिवेदनहरु http//nwash.mowss.gov.np/documents वेब पेजमा हेर्नुहोस् ।

- "खानेपानी प्रणाली सुचारूपना र दिगोपनाको लागि M&E खाका"
- औरही गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सेवाहरूको सुचारूपना र दिगोपनाको अवस्था

३.५.१ खानेपानी आयोजनाको मर्मत अवस्था

औरही गाउँपालिकामा हाल कुनै पनि खानेपानी आयोजना संचालित अवस्थामा नरहेकाले खानेपानी आयोजनाहरुको मर्मतको अवस्था, संख्या, धाराहरुको अवस्था र लाभान्वित जनसंख्या तलको तालिका प्रस्तुत गर्न सकिएको छैन । परिभाषा र मर्मतको प्रकारको लागि प्राविधिक मार्गदर्शनको सुचारूपना र दिगोपनाको http://nwash.mowss.gov. np.documents मा उपलब्ध छ ।

तालिका ३७ खानेपानी सुचारुपनाको अवस्था सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	अवस्था	स्किमहरू		लाभान्वित जनसङ्ख्या				
		सङ्ख्या	%	सुचारु धारा		सुचारु नभएका धारा		जम्मा
				सङ्ख्या	जम्मा %	सङ्ख्या	जम्मा %	
१	भौतिक रूपमा राम्रो	०	०	०	०	०	०	०
२	सामान्य मर्मत आवश्यक	०	०	०	०	०	०	०
३	बृहत् मर्मत आवश्यक	०	०	०	०	०	०	०
४	पुनः निर्माण गर्न आवश्यक	०	०	०	०	०	०	०
५	पुनर्स्थापना गर्न आवश्यक	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**	**०**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.५.२ सरसफाइ सेवाको मर्मत अवस्था

सरसफाइ सेवा सुविधाको मर्मतको चर्चा गर्दा विशेष गरी गाउँपालिका अन्तर्गत मानव दिसाजन्य फोहोर, ठोस फोहोर तथा फोहोर पानी व्यवस्थापन अवस्था के कस्तो छ भन्ने वुझिन्छ । नेपाल सरकारले अहिलेसम्म यस्ता सरसफाइ सेवा सुबिधाको सुचारुपन तथा मर्मत अवस्थाको परिभाषा र लेखाजोखा गर्ने विधिको विकास गरेको छैन । यो खासस्व योजना औजारले यस्ता सेवा सुबिधाहरुको योजना तर्जुमा र लागतको लागि लेखाजोखा गर्ने विधि आफ्नै किसिमले विकास गरेको छ । औरही गाउँपालिकाको सरसफाइको मर्मत अवस्था निम्न अनुसार देखिन्छ ।

तालिका ३८ सरसफाइ अवस्था सम्बन्धी विवरण

सि नं.	मर्मत अवस्था	मर्मत गर्न आवश्यक प्रणालीको सङ्ख्या (in conveyance)	मर्मत गर्न आवश्यक प्रणालीको सङ्ख्या (प्रशोधन केन्द्र)
१	प्रशोधन केन्द्र छैन	०	०
२	भौतिक रूपले राम्रो	०	०
३	सामान्य मर्मत आवश्यक	०	०
४	ठुलो मर्मत आवश्यक	०	०
५	निर्माण गर्न आवश्यक	०	०
	जम्मा	**०**	**०**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.५.३ धाराको अवस्था

तलको तालिकाले गाउँपालिका क्षेत्रभित्र पाईप प्रणालीबाट सञ्चालित धाराहरुको अवस्थालाई देखाउँछ । यो तालिका गाउँपालिका भित्र भएका खानेपानी धाराहरुको सारांश हो । तसर्थ औरही गाउँपालिकामा खानेपानी आयोजनाहरु सञ्चालनमा नरहेकाले यस तालिकामा धाराको अवस्थालाई प्रस्तुत गर्न सकिएको छैन ।

तालिका ३९ धाराको अवस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	परीमिति			अवलोकन (सङ्ख्या)					
				धारा	%	घरधुरी	%	जनसङ्ख्या	%
१	जम्मा			०		०		०	
२	धाराको प्रकार	समुदाय		०	०	०	०	०	०
		आँगन		०	०	०	०	०	०
		संस्थागत		०	०	०	०	०	०
३	जडान	मिटर जडान भएको		०	०	०	०	०	०
		मिटर जडान नभएको		०	०	०	०	०	०
४	आपूर्ति घण्टा	> २ घण्टा		०	०	०	०	०	०
		< घण्टा		०	०	०	०	०	०
५	यो वर्ष दर्ता भएको गुनासोहरू दर्ता			०	०	०	०	०	०
६	धारामा पानीको गुणस्तर	धमिलो नभएको		०	०	०	०	०	०
		धमिलो		०	०	०	०	०	०
७	धाराको अवस्था	भौतिक रूपमा अक्षुण्ण		०	०	०	०	०	०
		सानो मर्मत		०	०	०	०	०	०
		ठूलो मर्मत		०	०	०	०	०	०
		पुनः निर्माण		०	०	०	०	०	०
८	धारामा फ्लोको अवस्था	सुचारु नभएको	पानी आउँदै नआउने	०	०	०	०	०	०
			पानी आउने तर पिउन, पकाउन र शौचालर्यमा प्रयोगको लागि पर्याप्त नभएको	०	०	०	०	०	०
		सुचारु	पिउन, पकाउन, र शौचालयमा प्रयोगको लागि प्रर्याप्त भएको	०	०	०	०	०	०
			पिउन, पकाउन भाँडा सफा गर्न, शौचालयमा प्रयोग र नुहाउनको लागि पर्याप्त भएको	०	०	०	०	०	०
			सबै दैनिक आवश्यकताहरूको लागि पर्याप्त भएको	०	०	०	०	०	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.५.४ सुचारूपना र दिगोपना लेखाजोखा

प्रस्तुत लेखाजोखा पाइप खानेपानी प्रणालीको मात्र सुचारुपन र दीगोपनको (Functionalty and Sustainability–F&S) लेखाजोखा हो । अन्य प्रणालीहरू जस्तै ट्युवबेल, घरायसी शौचालय, संस्थागत शौचालय, मानव मल-मुत्रजन्य फोहोर सुविधाहरू, ठोस फोहोर व्यवस्थापन र ढल सञ्जाल सहितको फोहोरपानी प्रशोधन केन्द्रको सुचारूपना र दिगोपनाको लेखाजोखाको निम्ति

नेपालको वास क्षेत्रमा अहिलेसम्म सूचक, लेखाजोखा विधि र स्कोरिङ प्रणालीको विकास गरिएको छैन । तसर्थ औरही गाउँपालिकाको हकमा पनि हालसम्म उक्त गाउँपालिकामा कुनै पनि खानेपानी योजनाहरु संचालनमा नरहेकाले खानेपानी प्रणालीहरुको सुचारूपना र दिगोपनाको लेखाजोखा गरिएको छैन ।

तालिका ४०: खानेपानी सुचारुपना र दिगोपनाको स्कोर सम्बन्धी विवरण

सुचारूपना स्कोर				
क्र.सं.	अवस्था	परीमिति	सङ्ख्या	%
१	जम्मा	प्रणालीको सङ्ख्या	०	०
		धाराको सङ्ख्या	०	०
		घरधुरी	०	०
		जनसङ्ख्या	०	०
२	स्कोर > ७० (छैन वा दिगोपनाको लागि कम जोखिम)	प्रणालीको सङ्ख्या	०	०
		धाराको सङ्ख्या	०	०
		घरधुरी	०	०
		जनसङ्ख्या	०	०
३	स्कोर ६०-७० को बीचमा (दिगोपनाको लागि केहि जोखिम)	प्रणालीको सङ्ख्या	०	०
		धाराको सङ्ख्या	०	०
		घरधुरी	०	०
		जनसङ्ख्या	०	०
४	स्कोर < ६० (दिगोपनाको लागि उच्च जोखिम)	प्रणालीको सङ्ख्या	०	०
		धाराको सङ्ख्या	०	०
		घरधुरी	०	०
		जनसङ्ख्या	०	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

दिगोपना स्कोर				
क्र.सं	अवस्था	परीमिति	सङ्ख्या	%
१	जम्मा	प्रणालीको सङ्ख्या	०	०
		धाराको सङ्ख्या	०	०
		घरधुरी	०	०
		जनसङ्ख्या	०	०
२	स्कोर > ७० (छैन वा दिगोपनाको लागि कम जोखिम)	प्रणालीको सङ्ख्या	०	०
		धाराको सङ्ख्या	०	०
		घरधुरी	०	०
		जनसङ्ख्या	०	०
३	स्कोर ६०-७० को बीचमा (दिगोपनाको लागि केहि जोखिम)	प्रणालीको सङ्ख्या	०	०
		धाराको सङ्ख्या	०	०
		घरधुरी	०	०
		जनसङ्ख्या	०	०
४	स्कोर < ६० (दिगोपनाको लागि उच्च जोखिम)	प्रणालीको सङ्ख्या	०	०
		धाराको सङ्ख्या	०	०
		घरधुरी	०	०
		जनसङ्ख्या	०	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.६ खानेपानी उपभोक्ता समितिको व्यवस्थापन सबलता

खानेपानी आयोजनाहरूको सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने पूर्ण जिम्मेवारी खानेपानी उपभोक्ता समितिले गर्छन् भन्ने सोच बनाइएको छ । उपभोक्ता समितिको मुख्य जिम्मेवारीमा नियमित कार्यालय सञ्चालन, खानेपानी प्रणालीको सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार, खानेपानीको महसुल निर्धारण र सङ्कलन, स्रोतहरूको खोजी र परिचालन, सेवाको गुणस्तर नियमन, खानेपानीको गुणस्तर नियमन समावेश गरिएको छ। तलको तालिकामा यस औरही गाउँपालिकामा रहेका खानेपानी उपभोक्ता समितिहरुको संस्थागत विशेषताको सारांशलाई देखाउन खोजिएको हो तथापि खानेपानी प्रणाली सञ्चालनमा नरहेकाले तथ्याङ्कलाई प्रस्तुत गर्न सकिएको छैन ।

तालिका ४१ खानेपानी उपभोक्ता समितिको व्यवस्थापन अवस्था सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	सूचक	अवलोकन	
		सङ्ख्या	%
१	जम्मा प्रणालीहरूको सङ्ख्या	०	०
२	जम्मा उपभोक्ता संस्था गठन सङ्ख्या	०	०
३	३३% भन्दा बढी महिला प्रतिनिधि भएका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
४	जिल्ला जलस्रोत समितिमा दर्ता उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
५	कार्यालय भवन भएका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
६	मर्मत सम्भार कार्यकर्ता भएका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
७	मर्मत सेवा करारमा लिएका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
८	आफै लेखा व्यवस्थापन गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
९	कर्मचारीबाट लेखा व्यवस्थापन गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
१०	नियमित बैठक सञ्चालन गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
११	नियमित साधारण सभा गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
१२	महसुल सङ्कलन गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
१३	लेखा परीक्षण गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
१४	बैकमा खाता सञ्चालन गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
१५	खानेपानी प्रणालीको बीमा गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
१६	मर्मत कार्यकर्ताको लागि पर्याप्त औजार भएका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
१७	मर्मत कार्यकर्ताको लागि तलवको व्यवस्था गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
१८	औसत ७०% भन्दा कम सञ्चालन खर्च भएका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०
१९	मानक सञ्चालन कार्यविधि (SOP) तयार गरी कार्यान्वयन गरेका उपभोक्ता संस्थाको जम्मा सङ्ख्या	०	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.७ सम्पत्तिको स्वामित्व

तलको तालिकामा गाउँपालिकाभित्र खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता अवयवहरूको कूल मूल्य उल्लेख गरिएको छ । ती अवयवहरूको मूल्य वर्तमान लागतको आधारमा गणना गरिएको छ । मर्मत गर्नुपर्ने आवश्यकता भएको अवस्थामा वास्तविक सम्पत्ति मूल्यबाट सोही अनुसार घटाएर सम्बोधन गरिएको छ। तत्पश्चात् यसले सन् २०२० को खुद सम्पत्ति मान प्रतिनिधित्व गर्दछ ।

तालिका ४२ सम्पत्तिको स्वामित्व सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	अवयवहरू	सम्पत्तिको मूल्य (ने. रु)
१	खानेपानी प्रणालीहरू	०
२	ट्युवबेलहरू	५९,५९,५००
३	घरायसी शौचालयहरू	३१,५५,३६,०००
४	सरसफाइ सुविधाहरू	०
५	विद्यालयमा खासस्व	१,९४,००,०४०
६	स्वास्थ्य संस्थामा खासस्व	६०,६०,०८०
७	सार्वजनिक शौचालयमा खासस्व	६,४५,०००
	जम्मा सम्पत्ति मूल्य	**३४,७६,००,६२०**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

३.८ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छतामा लगानी (WASH Financing)

नेपालमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रले विगतदेखि कूल ग्राह्यस्थ उत्पादनको ३% प्रतिशत भन्दा कम रकम प्राप्त गरिरहेको छ । यो स्तरको लगानीले खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रले स्रोत संरक्षण र सेवा प्रावधानको लागि आफ्नो लक्ष्य तिर पर्याप्त प्रगति गर्न सकेको छैन । जनसङ्ख्या वृद्धिसँगै सीमित स्रोतको कारणले खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सेवा पहुँचमा उल्लेखनीय प्रगतिमा बाधा उत्पन्न भएको छ । औरही गाउँपालिकाले सन् २०२० मा तलको तालिकामा उल्लेख भए बमोजिमको रकम लगानी गरेको छ ।

तालिका ४३ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छतामा लगानी सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	अवयवहरू	२०२० मा जम्मा लगानी
१	खानेपानी	२,९७,६३,२९०
२	सरसफाइ र स्वच्छता	६,२०,७२,२४,८२४
३	विद्यालयहरुमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता	५४,७९,१२३
४	स्वास्थ्य संस्थाहरूमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता	५८,८७,३४७
५	सार्वजनिक शौचालयहरुमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता	०
६	अन्य क्रियाकलापहरू	०
	जम्मा	**६,२४,८३,५४,५८४**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

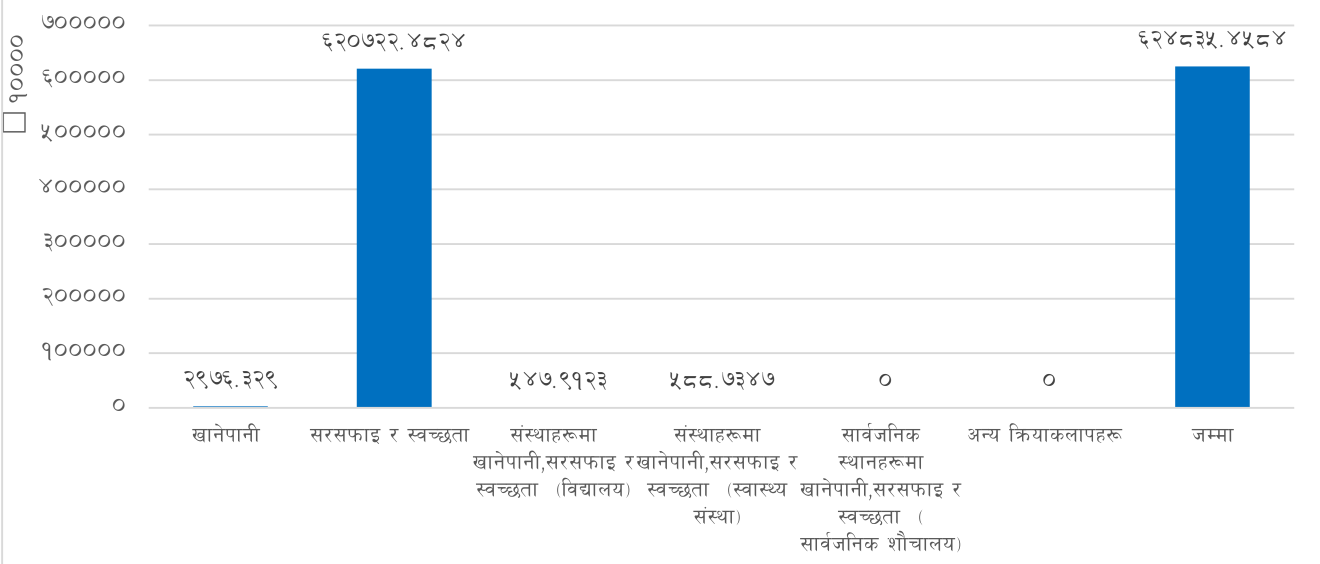

चित्र नं ११ वासमा वित्तिय लगानी

३.९ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता क्षेत्रका चुनौती र अन्तर (WASH sector challenges and gaps)

३.९.१ खानेपानी

- सुचारूपना र दिगोपनाको समस्या ।
- धेरैजसो प्रणालीहरूमा खानेपानी गुणस्तरको समस्या छ र आधा भन्दा कम जनसङ्ख्याले धमिलोपना नभएको पानी प्राप्त गरेका छन् ।
- उपभोक्ताहरूको व्यवस्थापन कार्यहरू पुरा गर्न तिनीहरूको क्षमतामा सुधार गर्न आवश्यक छ ।

३.९.२ सरसफाइ

- ग्रामीण क्षेत्रका धेरै शौचालयहरूको निर्माण राम्रोसँग गरिएको छैन । आधारभूत सरसफाइ सेवाहरूको मापदण्ड पुरा गरेको छैन । यी शौचालयहरुलाई खाली गर्न पनि सकिदैन जसले फोहोरको सुरक्षित विसर्जनलाई रोकिराखेको छ ।

- सरसफाइ भऱ्याङका साथसाथै सेवाहरूको स्तर सुधार गर्न र विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रहरूको लागि उपयुक्त प्रविधि विकल्पहरू सम्बन्धी चेतनाको अभाव देखिन्छ।
- सरसफाइ सेवा श्रृङ्खलाका विभिन्न चरणहरूमा सहयोग गर्न निजी क्षेत्रको सीमित क्षमता भएको जस्तै उपयुक्त पूर्वाधार निर्माण, जिल्लामा खाडल खाली गर्ने केवल एक मात्र सेसपूल भएकाले खाडल खाली गर्न र त्यसलाई अन्यन्त्र लैजान यातायात सेवाहरू क्षमताको कमी छ।
- जनसंख्या बृद्धि, मानव बस्तीको विस्तार र व्यवसायिक प्रतिष्ठानसँग मेल खाने सहरी क्षेत्रमा सरसफाइको लागि अपर्याप्त योजनाहरु छन्। त्यसै गरेर मानव दिसाजन्य फोहोर व्यवस्थापनको लागि संस्थागत व्यवस्था गर्ने क्षमता पनि कमजोर छ।
- घरायसी स्तरमा साबुन सहितको हात धुने बानी एकदम कम छ। १००% भन्दा कम घरपरिवारलाई पानी र साबुन सहितको हात धुने सुविधाहरूसँग सुधारिएको सरसफाइ सुविधाहरू पुगेको छ।

३.९.३ संस्थागत खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता

- केही विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आधारभूत स्तरको खानेपानी सेवाको पहुँचमा कमी छ।
- धेरै जसो विद्यालयहरूमा छात्राको लागि छुट्टै खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता कोठा र महिनावारीको बेला प्रयोग भएको प्याडलाई सुरक्षित विसर्जन गर्ने सुविधाहरूको कमी छ।
- विद्यालयहरूमा सुचारु हात धुने सुविधाहरूको प्रायः अभाव छ।

३.१० हाल रहेका खासस्व सुविधाहरूको सूची

हालका रहेका खासस्व सुविधाहरूको सूची अनुसूचीमा हेर्न सकिनेछ।

अध्याय ४
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सोच, लक्ष्य, उद्धेश्य, योजना तथा रणनीति

४.१ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको सोच, परिलक्ष्य

खानेपानी तथा सरसफाइ मानव जातिकै अस्तित्वका लागि अत्यावश्यक तत्वहरू हुन् । पानी विनाको मानव जीवनको कल्पना समेत गर्न सकिदैंन । तसर्थ मानव मात्रका लागि पनि खानेपानी र सरसफाइको सुरक्षित र सहज उपलब्धता नै प्रमुख लक्ष्य रहंदै आएको छ । यस औरही गाउँपालिकाले तयार गरेको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजनाको सोच र परिलक्ष्यहरू तपसिल बमोजिमका रहेका छन् ।

दुरदृष्टि (सोच) :

"सफा, स्वच्छ,सुरक्षित खानेपानी एवं सरसफाइ र स्वच्छता : पूर्ण सरसफाइयुक्त गाउँपालिका,औरहीको प्रतिवद्धता" ।

परिलक्ष्य (ध्येय): यस गाउँपालिकामा सफा, सुरक्षित एवं पहुँचयोग्य खानेपानी, लगानीमैत्री सरसफाइ र स्वच्छताका कार्यक्रमहरू संचालन गरी सन २०३० सम्ममा मध्यम तथा उच्च स्तरको खासस्व सेवा प्रदान गर्ने ।

४.२ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाको लक्ष्य

यस गाउँपालिकाले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताका क्षेत्रमा आगामी १० वर्षका लागि तपसिलका लक्ष्य तथा नतिजाहरू तय गरेको छ । समग्रमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनामा तपसिलका लक्ष्यहरू राखिएका छन् ।

- **सन २०२२ सम्ममा ४०% मध्यम र २५% उच्च स्तरको खासस्व र**
- **सन २०२५ सम्ममा ५०% मध्यम र ५०% उच्च स्तरको खासस्व**

४.३ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाको उद्धेश्य

बिषय क्षेत्र १. सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच बृद्धि, आयोजनाहरुको दिगोपना, तथा सुरक्षा

उद्देश्य १ : निर्माण भएका खानेपानी आयोजनाहरुको सूचारुपना सुधार तथा उत्थानशिल संरचना सहित नयाँ खानेपानी योजना निर्माण गरि शतप्रतिशत घरधुरीको समतामुलकरुपमा सुरक्षित खानेपानीको पहुँच बृद्धि गर्ने ।

बिषय क्षेत्र २ : सुधारिएको सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधामा पहुँच बृद्धि तथा दिगोपना

उद्देश्य २ : सहभागितात्मक पद्धतिको माध्यमबाट समुदाय र गाउँपालिका क्षेत्रको सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनमा अपनत्वभावको विकास भई पूर्ण सरसफाइयुक्त घर, समुदाय, वडा तथा गाउँपालिकाको विकास भएको हुनेछ ।

बिषय क्षेत्र ३. विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धन

उद्देश्य ३ : समन्वयात्मक तथा एकीकृत कार्य पद्धती अवलम्बन गरी विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा सुरक्षित खानेपानी, सुधारिएको सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाको नियमित र न्यायोचित पहुँच भएको हुनेछ ।

बिषय क्षेत्र ४.संस्थागत तथा क्षमता विकास

उद्देश्य ४: गाउँपालिका र वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको संस्थागत विकास भइ पूर्ण सरसफाइ क्षेत्रमा क्षमता विकास भएको हुनेछ ।

बिषय क्षेत्र ५. जलवायु परिवर्तनको असरमा न्यूनीकरण तथा विपद्मा खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा

उद्देश्य ५: पानीका मूलहरुको संरक्षण तथा वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनद्वारा भौतिक निर्माणलाई व्यवस्थित गर्दै जलवायु परिवर्तनको असरमा न्यूनीकरण भएको हुनेछ । साथै विपद्मा प्रभावकारी खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाका लागि उचित व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

बिषय क्षेत्र ६.लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

उद्देश्य ६: गाउँपालिका तथा वडाहरुमा वास सेवामा लैङ्गिक समानता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

४.४ खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता योजनाको रणनीतिहरु

औरही गाउँपालिकाले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) सम्बन्धी लक्ष्य पुरा गर्न सरकारी, गैर सरकारी निकाय र नीजि क्षेत्रबिचको समन्वयात्मक कार्य एकता तथा एकीकृत कार्य पद्धतीको थालनी गर्नु नै यस योजनाको प्रमुख रणनीति हुनेछ । प्रदेश र सङ्घीय सरकारहरूसँग समन्वय गरी मातहतका कार्यालयहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरेर खासस्व योजना कार्यान्वयनका लागि पहल गरिने छ । यस खासस्व योजना कार्यान्वयनका लागि विशेषत तपसीलका रणनीतिहरू अवलम्वन गरिने छ ।

बिषय क्षेत्र	रणनीतिहरु
संस्थागत तथा क्षमता विकास	१. गाउँपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइका क्षेत्रमा तय गरेको लक्ष्य प्राप्त गर्न गाउँपालिकासँग अपुग श्रोत व्यवस्थापनका लागि अन्य निकायहरूसँगको सहकार्य र समन्वयलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । २. खानेपानी तथा सरसफाइका क्षेत्रमा निर्धारित कार्ययोजना अनुसारका योजनाहरू कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकामा **"खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्वा) शाखा स्थापना"** गरिने छ । उक्त खासस्व शाखाबाट गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरुको संयोजन गरिने छ । ३. खासस्व कार्यक्रमलाई व्यवस्थित, प्रभावकारी एवं नतिजामुखी रुपमा संचालन गर्न एकीकृत संस्थागत संरचनाहरु खडा गरी परिचालनमा जोड दिईनेछ । ४. गाउँपालिकाको खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रमा तय गरिएका लक्ष्य प्राप्तिका लागि आवश्यक पर्ने मर्मत संभार कार्यकर्ता, स्वास्थ्य तथा सरसफाइ प्रवर्दक उत्पादनका लागि साझेदार निकायसँगको समन्वय र सहकार्यमा पालिकास्तरीय सीप विकास केन्द्र वा स्रोत केन्द्र स्थापना प्रत्येक समुदायमा मर्मत संभार कार्यकर्ता, स्वास्थ्य तथा सरसफाइ प्रवर्द्धक परिचालन गर्न जोड दिईनेछ ।
सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच बृद्धि, आयोजनाहरुको दिगोपना, तथा सुरक्षा	५. खानेपानी आयोजनाहरुको नयाँ निर्माण तथा मर्मत सुधार र विस्तार गर्दा अनिवार्य रुपमा "एक घर एक धारा" नीति अवलम्बन गरी सबै खानेपानी योजनाहरुमा अनिवार्य रुपले "खानेपानी सुरक्षा योजना तथा सुरक्षित खानेपानीयुक्त समुदाय घोषणा" को अवधारणा लागु गरिनेछ । ६. राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड २०६२ र परिमार्जित मापदण्ड २०७९ मा तोकिए बमोजिम खानेपानीको गुणस्तर तथा सेवास्तर सुधार गरिनेछ । साथै गाउँपालिकास्तरमा खानेपानीको गुणस्तर परीक्षणका लागि खानेपानी गुणस्तर केन्द्रको स्थापना गरी खानेपानी उपभोक्ताहरुको क्षमता विकास तथा समुदाय स्तरमा सचेतना अभिबृद्धि गरिनेछ । ७. गाउँपालिकास्थित खानेपानी योजनाहरुको दिगो, सुरक्षित एवं गुणस्तरीय सेवा प्रवाह वा दिगो सुचारु गर्ने ध्येयका लागि योजना डिजाइनसँगै प्रत्येक स्किम, प्रत्येक धारामा मर्मत संभार र सरसफाइ कार्यकर्ता राखी प्रभावकारी परिचालन गर्न आयोजना तथा लाभान्वित समुदाय दुवैलाई उत्प्रेरित गर्ने रणनीति तय गरिनेछ । ८. खानेपानी योजनाहरुको दिगोपना र नियमित संचालनका लागि वडा, समुदाय, टोलका साथै विभिन्न संस्थागत संरचनाहरुमा समेत स्थानीय तह, सम्बन्धित आयोजना र समुदायको सक्रिय समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा खानेपानी योजना मर्मत संभार कोष खडा गरी यथोचित परिचालन गरिनेछ । ९. स्थानीय तह र समग्र समुदायका साथै उपभोक्ता समितिबीच सहकार्य, समन्वय र साझेदारी गरी एकीकृत एवं सयुंक्त मुल्यांकन रणनीतिक योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा बिशेष जोड दिइनेछ । १०. खानेपानी योजनाको प्रभावकारी तथा दिगो संचालन गर्न उपभोक्ता समितिलाई यथोचित परिचालनका लागि उत्प्रेरित गर्ने नीतिलाई प्रमुखता दिईनेछ ।
सुधारिएको सरसफाइ तथा स्वच्छता	११. यस गाउँपालिका क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालयहरुको निर्माण तथा सन्चालनका लागि सार्वजनिक र नीजि क्षेत्रसँगको सहकार्यमा विभिन्न आय आर्जनका गतिविधिहरू (जस्तै शौचालयको अगाडि

सुविधामा पहुँच बृद्धि तथा दिगोपना	भागमा पसल संचालन गर्ने र पछाडि भागमा सार्वजनिक शौचालय प्रयोगमा ल्याउने वा वायोग्यास जडान गर्ने आदि) सँग जोडिने गरी संचालन र व्यवस्थापन गर्ने प्रणाली अवलम्बन गरिने छ । १२. फोहरमैला व्यवस्थापन तथा सरसफाइ प्रवर्द्धन गर्न वडाको नेतृत्वमा सचेतना अभिबृद्धि गर्न पूर्ण सरसफाइ अभियान संचालन गरिनेछ । १३. गाउँपालिका अन्तर्गतका बजार क्षेत्रको ढल निकास व्यवस्थापनलाई एकीकृत कार्यक्रमको रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । "फोहरलाई बनाऊँ मोहर" भन्ने नारालाई व्यापक बनाइ फोहरमैला व्यवस्थापन तथा सरसफाइ कार्य सञ्चालन गर्दा सार्वजनिक नीजि साझेदारीको रणनीति अवलम्वन गरिनेछ । १४. मूख्य बजार र बजार उन्मुख क्षेत्रहरूमा उत्पन्न हुने ठोस तथा तरल फोहोरलाई श्रोत स्तरको ग्रेडिङ्ग गरि सुरक्षित व्यवस्थापनका लागि उचित स्थानमा प्रशोधन र व्यवस्थापनमा विशेष प्राथमिकतामा दिइनेछ । १५. सरसफाइ र स्वच्छता दीर्घ जीवनको आधार भएकोले स्थानीय तहका प्रत्येक समुदायमा सचेतना अभिबृद्धि गर्दै सरसफाइ र स्वच्छता नमुना वस्ती घोषणा सहित उचित पुरुस्कारको व्यवस्था गर्न विशेष जोड दिइनेछ ।
विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धन	१६. विद्यालयको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्थाको सुधार तथा व्यवस्थापनका लागि विद्यालयमा तिन तारा पद्धतीको अवलम्बन गरिनेछ भने स्वास्थ्य संस्थाहरुको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अवस्था सुधारका लागि स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको गुणस्तरीय सुधार (Water, sanitation and hygiene facility improvement tool- WASH Fit) लाई कार्यान्वियनमा ल्याइने छ । १७. विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको प्रवर्द्धन गर्न सम्बन्धित संस्थामै खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको प्रवर्द्धन डेस्क स्थापना गरि परिचालन गर्न आवश्यक निर्देशिका बनाई कार्यान्वयनमा जोड दिइनेछ । १८. खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको प्रवर्द्धन गर्न विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुको संस्थागत संरचनालाई अग्रभागमा राख्दै समुदायको समन्वय, सहकार्य र साझेदारी सहित परिचालनमा प्रमुखता दिईनेछ
जलवायु परिवर्तनको असरमा न्यूनीकरण तथा विपद्मा खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा	१९. खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको प्रवर्द्धनका कार्यक्रमको संभाव्यता अध्ययन, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन लगायतका सबै चरणहरुमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, विपद् न्यूनीकरणका क्रियाकलापहरुलाई मुल प्रवाहिकरण गरी सो सम्बन्धी मुद्धाहरूको पहिचान र सम्बोधन गरिने छ । २०. खानेपानी तथा सरसफाइका भौतिक संरचनाहरूको भूकम्पीय प्रतिरोधिता तथा अन्य जोखिम न्युनिकरण का लागि हाल संचालनमा रहेका संरचानहरुको आम प्रबलिकरण गरी उत्थानशिल संरचना निर्माण गरिने छ । २१. गाउँपालिका हुदैं वडा, समुदाय तथा टोलका साथै संस्थागत तवरमा समेत खासस्व विपद् कोष खडा गर्दै आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा परिचालन गर्न जोड दिइने छ । २२. गाउँपालिकास्तरमा निर्माण गरिने विभिन्न भौतिक संरचनाहरु वातावरण तथा विपद् प्रतिरोध मैत्री गर्न गराउन योजनाको प्रकृति हेरी वातावारणीय प्रभाव मुल्यांकन कार्यलाई कडाईका साथ लागु गर्ने नीति लिइने छ ।
लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	२३. घरायसी शौचालय निर्माण तथा थप मर्मत सुधारका लागि घरपरिवार स्वयमलाई नै जिम्मेवार बनाईने छ । शारिरिक रुपमा अशक्त, अपाङ्ग र एकल महिलाहरूका लागि अनुगमन समितिको सिफारिसमा आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराइनेछ भने अन्यलाई आर्थिक अनुदान उपलब्ध नगराउने नीति लिईने छ । २४. लक्षित वर्गमुखी योजना निर्माणदेखि समान सहभागिता र समावेशिकरणमा बृद्धि गर्न आम समुदायमा लैंगिक एवं सामाजिक सचेतीकरण गर्न जोड दिइनेछ ।

४.५ राष्ट्रिय लक्ष्य, अवधि र रणनीति (क्षेत्रगत सुधार योजना) सँगको मिलान र तालमेल

औरही गाउँपालिकाको खासस्व योजना तर्जुमा गर्ने सन्दर्भमा नेपाल सरकारले खानेपानी तथा सरसफाइको क्षेत्रमा राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय रुपमा गरेका प्रतिवद्धताहरु जस्तै नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३० को मौलिक हक अन्तर्गत गरेको व्यवस्था ,दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि नेपाल सरकारले गरेका प्रतिवद्धता, खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको क्षेत्रगत विकास योजना, १५ औं पञ्चवर्षिय योजनाको आधार पत्र, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, पूर्ण सरसफाइ मार्गदर्शन, विद्यालय एवं स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यविधि तथा मापदण्डले मार्गदर्शन गरेका मुख्य मुख्य बिषयहरुलाई पनि यस खासस्व योजनामा प्राथमिकताका साथ समाविष्ट गरी कार्यान्वयन गर्न लागिएको छ ।

मुख्य नीति तथा योजना	खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी प्रावधान
दिगो विकास लक्ष्य सन २०१६–२०३०	• ३.९.२ असुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताले हुने मृत्युदर घटाउने • ४.क. विद्यालयमा बाल, लैगिंक तथा अपागंमैत्री सुरक्षित संरचना निर्माण गरी सुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सुनिश्चित हुने
	• ६.१.सन् २०३० सम्ममा सबैको सबैको लागि समतामूलक रूपमा सुरक्षित खानेपानी पुऱ्याउने • ६.२. सन् २०३० सम्ममा सबैका लागि प्रयाप्त सरसफाइ र स्वच्छतामा समतामुलक पहुँच हासिल गर्ने र खुला दिसा गर्ने अभ्यासको अन्त्य गर्ने
नेपालको संविधान २०७२	• नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३० स्वच्छ वातावरणको हक अन्तर्गत उपधारा (१) मा प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक हुनेछ • धारा ३५ स्वास्थ्य सम्बन्धी हक अन्तर्गत उपधारा (४) प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुनेछ भन्ने उल्लेख छ • धारा ४४ उपभोक्ताको हक अन्तर्गत उपधारा (१) मा प्रत्येक उपभोक्तालाई गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा प्राप्त गर्ने हक हुने कानूनी प्रावधान छ ।
खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रगत विकास योजना (वि.स.२०७३-२०८७)	• क्षेत्रगत सुशासन र प्रभावकारितामा सुधारका माध्यमबाट "खासस्व" सेवाहरूलाई सबैको पहुँचमा पुऱ्याईंदै सेवाको स्तरमा सुधार ल्याउने । • विद्यमान क्षेत्रगत मुद्दाहरू एवम् भविष्यमा बिकसित हुन सक्ने परिदृष्यहरूको सम्बोधन गर्ने । • यस क्षेत्रको प्रभावकारी कार्यक्रम निर्माण एवम् सुसङ्गत र सामञ्जस्सीय ढङ्गले कार्यान्वयन गर्नाका लागि क्षेत्रगत प्राथमिकता र रणनीति स्पष्ट गर्दै क्रमश : क्षेत्रगत एकत्रीकरण गर्ने । • राष्ट्रिय प्राथमिकताहरू, रणनीतिहरू, मानकस्तरहरू एवम् कार्यविधिहरूका तह सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूलाई प्रभावकारी "खासस्व" सेवा प्रवाहको कार्यक्रम निर्माण एवम् व्यवस्थापनका लागि मार्गनिर्देशन तथा अभिप्रेरित गर्ने । • सबै नेपाली नागरिकहरूसम्म सुचारु र दिगो "खासस्व" सेवाहरूको पहुँचको सुनिश्चितता गर्न यस क्षेत्र विकास योजनासँग तादात्म्य हुने गरी सक्षमकारी नीति, कानुनी एवम् नियमनकारी खाका, सेवा प्रवाहको लागि स्पष्ट संस्थागत संयन्त्र, वित्तीय प्रबन्धहरू, क्षमता अभिवृद्धि, परिष्कृत समन्वय र कार्यसम्पादन अनुगमन पद्धति लागू गर्नु ।
१५ औं पन्चवर्षिय योजना	• खानेपानी र सरसफाइ सेवाको पर्याप्त, सुरक्षित र सर्वसुलभ रूपमा उपलब्धताबाट जनस्वास्थ्यमा सुधार गर्नु । • सबै नागरिकलाई आधारभूत स्तरको सरसफाइ सेवामा पहुँच तथा मानव मल मूत्र र फोहोर पानीको उचित व्यवस्थापन गरी वातावरणीय स्वच्छता कायम गराउनु । • जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् व्यवस्थापनमैत्री खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा सुनिश्चित गर्नु । • खानेपानी तथा सरसफाइको दिगो सेवा प्रवाहमा संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहको भूमिका सबलीकरण गर्दै क्षमता अभिबृद्धि गर्नु ।

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४	स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ११ को उपदफा (२) भ (१) मा आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा पोषण सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा नियमन, (५) स्वच्छ खानेपानी तथा खाद्य पदार्थको गुणस्तर र वायु तथा ध्वनिको प्रदूषण नियन्त्रण र नियमन, (६) सरसफाइ सचेतनाको अभिवृद्धि र स्वास्थ्यजन्य फोहोरमैलाको व्यवस्थापन स्थानीय सरकारले गर्ने प्रावधान छ उपदफा (२) ध.खानेपानी, साना जलविद्युत आयोजना, वैकल्पिक उर्जा (१) स्थानीय खानेपानी सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वन र नियमन, (२) खानेपानी महसुल निर्धारण र खानेपानी सेवाको व्यवस्थापन स्थानीय तहले गर्ने ब्यबस्था छ । ऐनको दफा ११ को उपदफा ४ ग.२ मा खानेपानी महसुल निर्धारण र खानेपानी सेवाको व्यवस्थापन गाउँपालिका तथा नगरपालिकाद्धारा गर्ने ब्यबस्था छ । ऐनको परिच्छेद ६ को दफा २४,योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने : मा बुदा नं (१) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्ने प्रावधान छ ऐनको दफा २५ को दफा (२) को उपदफा (१) वमोजिम योजना बनाउँदा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धीत विषयलाई ध्यान दिनु पर्नेछ । त्यसै गरी ऐनको दफा २६ को (घ) फोहोरमैला विसर्जन स्थल वा प्रशोधन प्रणालीको विकास र सञ्चालन गाउँपालिका वा नगरपालिकासँग साझेदारी, सम्झौता वा संयुक्त व्यवस्थापनमा गर्न सकिने व्यवस्था छ । ऐनको परिच्छेद (९): गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको वित्तीय अधिकारक्षेत्रको दफा ६२ को उपदफा (२) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेको स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको कुनै सेवा उपयोग गरे बापत सम्बन्धित सेवा प्रदायक तथा सेवाग्राहीलाई सेवा शुल्क लगाउन सक्नेछ ।
पूर्ण सरसफाइ मार्गदर्शन २०७३	पूर्ण सरसफाइ मार्गदर्शन, २०७३ ले सन् २०३० सम्म सबैको लागि र सधैको लागि पूर्ण सरसफाइको अवस्था हासिल गर्नेतर्फ उन्मुख हुने लक्ष्य लिएको छ । उक्त लक्ष्यलाई ३ चरणमा विभाजन गरी कार्यान्वयन हुदै आइरहेको छ । तह १ : सन् २०२२ सम्म १५ प्रतिशत गाउपालिका र १० प्रतिशत न.पा. तह २: सन् २०२७ सम्म ५० प्रतिशत गाउपालिका र ४० प्रतिशत न.पा. तह ३: सन् २०३० सम्म १०० प्रतिशत गाउपालिका र १०० प्रतिशत न.पा. पूर्ण सरसफाइको उद्धेश्य भनेको : ● खुला दिसामुक्त अवस्थाको दिगोपना कायम गर्ने । ● सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी बानी व्यवहार विकास गर्ने । ● घरायसी तथा संस्थागत तहमा सरसफाइ र स्वच्छताका सुविधाको समुचित प्रयोग,मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नती गर्ने । ● सुरक्षित खानेपानीको सेवा सुनिश्चित गर्ने र घरायसी तथा सस्थागत तहमा पानी शुद्धीकरणको प्रवर्द्धन समेत गर्ने । ● फोहोरमैला तथा मानव मलमूत्रीय फोहोरको सम्भव भएसम्म पून:प्रयोग गर्ने वा तोकिएको मापदण्डका आधारमा विसर्जन गर्ने । ● पोखरी तथा साना जलाशय र खोला खोल्सीहरुको संरक्षण गरी स्वच्छता तथा सुन्दरता कायम राख्ने । पूर्ण सरसफाइका दुई चरण : सफा र स्वच्छ चरण, पूर्ण सरसफाइ उन्मुख चरणमा विभाजन गरी कार्यान्वयन गर्ने र सम्पूर्ण चरणहरु पश्चात् पूर्ण सरसफाइयुक्त गाउँ, बस्ती, टोल र समुदाय घोषणा गर्ने व्यवस्था यस मार्गदर्शनमा उल्लेख छ ।

विद्यालय खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यविधि २०७४	विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्वन्धि कार्यविधि २०७४ को लक्ष्य : विद्यालयमा दिगो खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धन गरी शैक्षिक उपलब्धि बढाउन अनुकूल वातावरणको सिर्जना गर्ने रहेको छ कार्यविधिको उद्देश्यहरु विद्यालयमा सबै बालबालिकाहरुका लागि अनुकूल हुने गरी खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताका सूचकएवम् मापदण्ड तयार गर्ने, तयार गरिएको मापदण्ड कार्यान्वयनका लागि विधि, प्रक्रिया र पध्दतिका विषयमा सहजीकरण गर्ने र विद्यालयमा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्थापन, सरसफाइका सुविधा र स्वच्छ वातावरण तयार गर्नका लागि उपलब्ध स्रोत साधनको उपयोगमा विभिन्न निकायहरुको भूमिका पहिचान एवम् समन्वयका लागि सहजीकरण गर्ने रहेको छ । यस कार्यविधिले विद्यालय स्वमुल्याङ्कनको मापदण्ड जस्तै सबै विद्यालयहरुमा पानी, शौचालय, सफा स्वच्छ र हरियाली वातावरण, खानाको स्वच्छता, स्वच्छता सुविधा, स्वच्छता शिक्षा, महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन, संस्थागत व्यवस्था र दिगोपना, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, अनुगमन तथा जवाफदेहिताका आधार तय गरी यसै मापदण्डका आधारमा विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताका अवस्थालाई मूल्याङ्कन गरेर वर्गीकरण गर्न तारा पद्धतिलाई आधार मानिएको छ ।
स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी मापदण्ड २०७८	१. ठुला स्वास्थ्य संस्थाहरु, मझौला स्वास्थ्य संस्थाहरु, साना स्वास्थ्य संस्थाहरु, विस्तारित सेवा, घुम्ती शिविर स्वास्थ्य संस्थाको तह र स्वास्थ्य संस्थाको वर्गिकरण । २. **वितरण गरिने पानीको गुणस्तरः** पिउने पानी, हात धुने पानी र मेडिकल प्रयोजनको लागि मध्यम स्तरको पानीको प्रगोग गर्ने र विशेष परिस्थितीको लागि उच्च स्तरको पानीको प्रयोग र पिउने पानीको गुणस्तर भन्दा कम स्तरको पानीलाई सफा गर्ने, कपडा धुने र सरसफाइको लागि मात्र प्रयोग गर्ने । **३. स्वास्थ्य संस्थाहरुका लागि सरसफाइको मापदण्ड** कम्पाउन्डमा, अन्तरंग विभाग (आईपिडी), ओपिडी (प्रत्येक विभाग/ब्लक), प्रतिक्षा गर्ने स्थान, परामर्श कक्ष, लन्ड्री कोठा, युएसजी कोठा, शल्यक्रिया कोठा, प्याथोलोजि ब्लक, प्रसूति कोठा/ उत्तर प्रसूति कक्ष, प्रसूति कक्ष, लास घर, प्रयोगशाला, कपडा धुने सेवा, प्रत्येक विभागमा Janitor's Closet, सबै सेवादिने स्थानमा हात धुने बेसिनमा सेवाग्राही एवं कर्मचारीको लागि मुत्रालय र शौचालयको मापदण्डको साथै हात धुने बेसिनको संख्या तोकिएको । ४. **स्वास्थ्य संस्थाको लागि स्वच्छता मापदण्ड जस्तै** शौचालय/नुहाउने सुविधा, हातको सरसफाइ, कपडा धुने सरसफाइ, व्यक्तिगत सरसफाइ तथा व्यक्तिगत सुरक्षा सामग्री (सेवा प्रदायक), महिनावारी भएको अवस्थाको सरसफाइ व्यवस्थापन, खानेकुराको स्वच्छता (अवलोकन गर्ने), लासघरको सरसफाइ (लासघरको सुविधा भएको अस्पतालमा मात्र लागू हुने), सूचना प्रवाह र स्वच्छता प्रवर्द्धन, कीट तथा मुसाको नियन्त्रण, क्षमता अभिवृद्धि र वातावरणीय स्वच्छता/ सरसफाइ तोकिएको । **५. स्वास्थ्य संस्थाजन्य फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि निश्चित मापदण्ड तोकिएको**

अध्याय ५
खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजना, प्रक्षेपण र लागत

५.१ योजना तर्जुमा

गाउँपालिकामा खासस्व योजनाको लागि NWASH MIS जस्तो निर्मित योजना तर्जुमा औजार छ। योजना तर्जुमाका लागि अगस्ट ६, २०२१ मा सरोकारवालाहरूको रणनीतिक योजना तर्जुमा कार्यशाला सम्पन्न भएको थियो ।

- गाउँपालिकाको आवश्यकता अनुसार खासस्व आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गरियो । जब खासस्व योजना तर्जुमा औजारमा प्राथमिकता तोकिन्छ, यसले स्वत: रूपमा विस्तृत क्रियाकलापहरू र २०२१-२०३० सम्मको लागि यी क्रियाकलापहरू सम्पन्न गर्न वित्तीय आवश्यकताको निर्धारण गरिएको छ ।
- विद्यालय र सार्वजनिक शौचालयहरूको खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताको हकमा चाहेको सेवा स्तर (उन्नत वा आधारभूत) तय भएको छ ।
- गाउँपालिकामा खासस्व क्षेत्रको निम्न अपेक्षित क्षमताको जाँच भएको (क) महसुल र शुल्क (ख) स्व-आपुर्ती समाधानमा लगानी (ग) कर (घ) हस्तान्तरण

यस योजना अवधिको लागि वित्तीय अन्तरको अनुमान गरी यदि अन्तरको महशुस भएमा अन्तरलाई पूर्ति गर्ने मार्गहरूको रूपमा व्यापार, सेयर, इक्विटी, बन्ड्सको मार्फत पूर्ति गर्ने । सहभागीहरूले प्रयोग गरेको खासस्व योजना औजार (http://nwash.mowss.gov.np/dashboard) मा उपलब्ध छ ।

५.१.१ योजनाको प्राथमिकता निर्धारण

आयोजनाहरूको प्राथमिकताको सारांश तल दिइएको छ । प्रत्येक आयोजनाको प्राथमिकताको विस्तृत अनुसूचीमा “बी” हेर्न सकिनेछ ।

तालिका ४४ योजनाको प्राथमिकता निर्धारण सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	खानेपानी प्रणाली	एकाइ	धेरै उच्च	उच्च	मध्यम	न्यून	जम्मा
क)	**खानेपानी आयोजनाहरूको प्राथमिकता**						
१	हालका खानेपानी स्किम	सङ्ख्या	०	०	०	०	०
२	नयाँ खानेपानी स्किम	सङ्ख्या	०	१५	०	०	१५
३	सञ्चालन भइ रहेका खानेपानी स्किम	सङ्ख्या	०	०	०	०	०
४	हालका ट्युवबेलहरू (उच्च प्राथमिकता)	%	१०				१०
ख)	**सरसफाइ आयोजनाहरूको प्राथमिकता**						
१	हालका सरसफाइ स्किम	सङ्ख्या	०	०	०	०	०
२	नयाँ सरसफाइ स्किम	सङ्ख्या	०	०	०	०	०
३	सञ्चालन भइ रहेको सरसफाइ स्किम	सङ्ख्या	०	०	०	०	०
४	घरायसी सरसफाइ- सुरक्षित शौचालय व्यवस्थापनको लागि योजना गरिएको वर्ष	वर्ष	५				
ग)	**विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको लागि प्राथमिकता र सेवा स्तर**						
१	विद्यालयको सङ्ख्या : उन्नत	सङ्ख्या	०	०	०	०	०
२	विद्यालयको सङ्ख्या : आधारभूत	सङ्ख्या	५	५	४	२	१६
३	जम्मा सङ्ख्या	सङ्ख्या	५	५	४	२	१६
घ)	**स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको लागि प्राथमिकता**						
१	स्वास्थ्य संस्थाको सङ्ख्या	सङ्ख्या	०	६	०	०	६
ङ)	**सार्वजनिक शौचालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको लागि प्राथमिकता**						
१	सार्वजनिक शौचालयको सङ्ख्या : उन्नत	सङ्ख्या	०	०	०	०	०
२	सार्वजनिक शौचालयको सङ्ख्या : आधारभूत	सङ्ख्या	०	०	०	०	०
३	जम्मा सङ्ख्या	सङ्ख्या	०	०	०	०	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

जब रणनीतिक योजना तर्जुमा कार्यशालाले (१.४ ग) प्राथमिकता तय गर्छ, खासस्व योजना औजारले स्वचालित रूपमा योजना अवधिको लागत गणना गर्नेछ ।

५.१.२ क्रियाकलापहरुको वितरण

यस खण्डले पूर्ण खासस्व कभरेज र सेवा स्तर सुधारको लागि पूर्वाधारमा लगानीलाई पुरा गर्न जनसङ्ख्या र गतिविधिहरूको अनुमान र वितरणलाई हेर्छ। साथै विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, सार्वजनिक शौचालय, ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन, ढल सञ्जाल सहितको फोहोरपानी प्रशोधन गर्ने लगायतका अन्य अनुमान पनि गरिएको छ। निम्न तालिकाले "खाससस्व योजना औजार" मा प्रयोग गरिएको अनुमान देखाउँदछ।

तालिका ४५: क्रियाकलापको वितरण सम्बन्धी विवरण

प्राथमिकता	२०२०	२०२१	२०२२	२०२३	२०२४	२०२५	२०२६	२०२७	२०२८	२०२९	२०३०
पुँजीगत खर्चको वितरण											
धेरै उच्च	०.१	०.४	०.४	०.१							
उच्च			०.१	०.४	०.४	०.१					
मध्यम					०.१	०.४	०.४	०.१			
निम्न								०.१	०.४	०.४	०.१
एक पटक मर्मतको वितरण											
धेरै उच्च	०.५	०.५									
उच्च											
मध्यम											
निम्न											
पुँजीगत मर्मत खर्च वितरण											
धेरै उच्च	०.५	०.५									
उच्च											
मध्यम											
निम्न											
सञ्चालन तथा मर्मत खर्च वितरण											
धेरै उच्च	०.५	०.५									
उच्च											
मध्यम											
निम्न											
प्रत्यक्ष सहयोग खर्च वितरण											
धेरै उच्च	०.५	०.५									
उच्च											
मध्यम											
निम्न											

श्रोतः NWASH प्रतिवेदन, २०७८

पुँजिगत खर्चको वितरण, एक चोटी मर्मतको वितरण, पुँजिगत मर्मत खर्चको वितरण, सञ्चालन तथा मर्मत खर्चको वितरण र प्रत्यक्ष सहयोगमा खर्च हाल बिद्यमान रहेका खानेपानी आयोजनाहरुको सेवा स्तरमा सुधार, चालु खानेपानी आयोजनाहरु, नयाँ खानेपानी आयोजनाहरुमा उपयुक्त हुन्छ।

५.१.३ उपलब्ध श्रोतहरुको लेखाजोखा

रणनीतिक योजना तर्जुमा कार्यशालाले (१.४ ग) उपलब्ध स्रोतहरू कर, हस्तान्तरण र महसुलको आधारमा लेखाजोखा गर्दछ। यदि उपलब्ध स्रोतहरूले आवश्यक लागत पुरा गर्दैन भने ग्याप पूर्ति गर्न Bridge को आवश्यक हुन्छ।

५.१.४ ग्यापको पुर्ती

तलको तालिकाले व्यापार, शेयर, इक्विटी, बण्डको माध्यमबाट ग्याप पूर्तिको सारांश देखाउँछ। व्यापार, शेयर, इक्विटी, बण्डको विस्तृत योगदान % र ग्याप Appendix C मा दिइएको छ।.

५.२ प्रक्षेपण सारांश (कभरेज)

तालिका नं ४८ मा गाउँपालिकामा खासस्व सेवाहरूको कभरेज र सेवा स्तर सुधारको सारांश देखाइएको छ । कभरेजको प्रगतिशील वृद्धि र सेवा स्तर सुधारको भऱ्याङ JMP को परिभाषामा आधारित छ । यस चित्रले सुरक्षित रूपमा व्यवस्थित खानेपानी सेवा प्राप्त गर्ने जनसङ्ख्याको तीव्र वृद्धि र आधारभूत र सीमित सेवा प्राप्त गर्ने जनसंख्या घट्दै गइ अन्तिममा आधारभूत र सिमित सेवालाई सुरक्षित रुपमा व्यवस्थित स्तरको सेवाले प्रतिस्थापन गर्नेछ । गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण जनसंख्यामा सन् २०३० सम्ममा सुरक्षित रूपमा व्यवस्थित खानेपानी सेवा र सुविधाको पूर्ण कभरेज प्राप्त गर्न सकिनेछ ।

चित्र नं १२ खानेपानी सेवास्तरमा सुधार

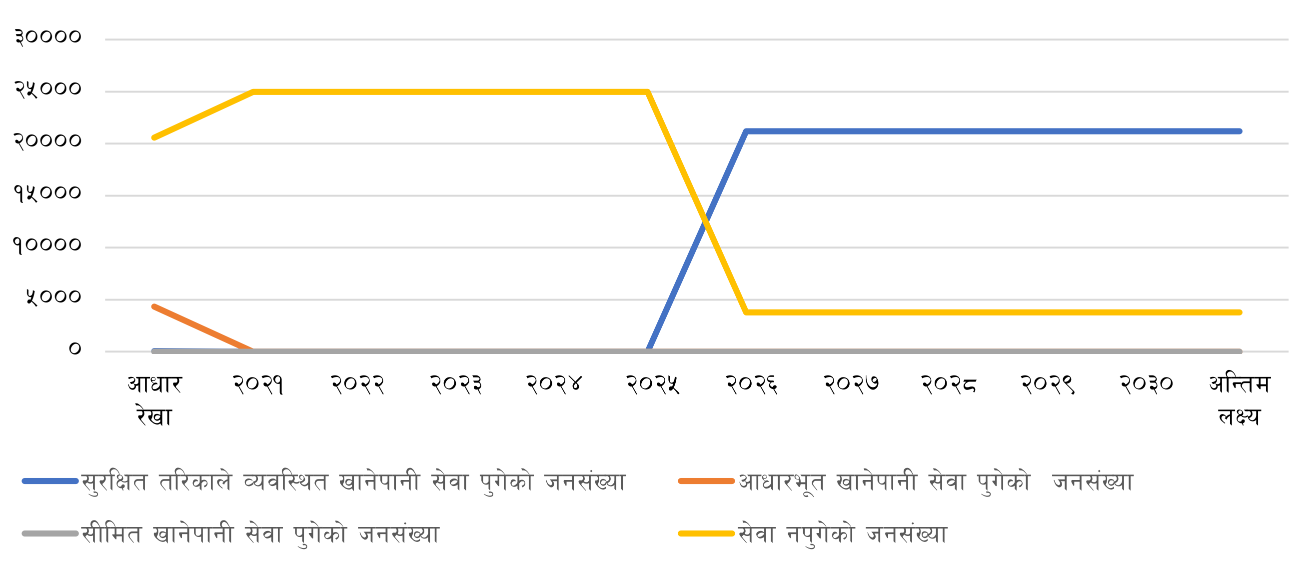

सरसफाइ तर्फ अन्तिम लक्ष्य प्राप्त गर्न सन् २०३० पर्खनु नपर्ने र सुरक्षित रूपमा व्यवस्थित सरसफाइको पहुँचमा वृद्धि र असुरक्षित रूपमा सरसफाइको अभ्यास गर्ने जनसङ्ख्या घट्दै गएको देखाएको छ। त्यसपछि सुरक्षित व्यवस्थित सरसफाइ सेवाको पूर्ण कभरेज प्राप्त गर्न सकिनेछ । सुचारूपना नभएका आयोजनाहरूको सुचारूपना पुनर्स्थापित गर्ने प्रावधानहरू राखिएको छ। कभरेजका बारेमा जानकारी दिदा विगत्का नगण्य सुचारुपना सम्बन्धी विवादास्पद सवालको सट्टामा सुरक्षित रूपमा व्यवस्थित सेवाको लागि यो अपेक्षित कभरेज पूर्ण रूपमा सुचारूपना भएका आयोजनाहरूद्वारा हुनेछ ।

चित्र नं १३ घरायसीस्तर सरसफाइ सेवा सुधार

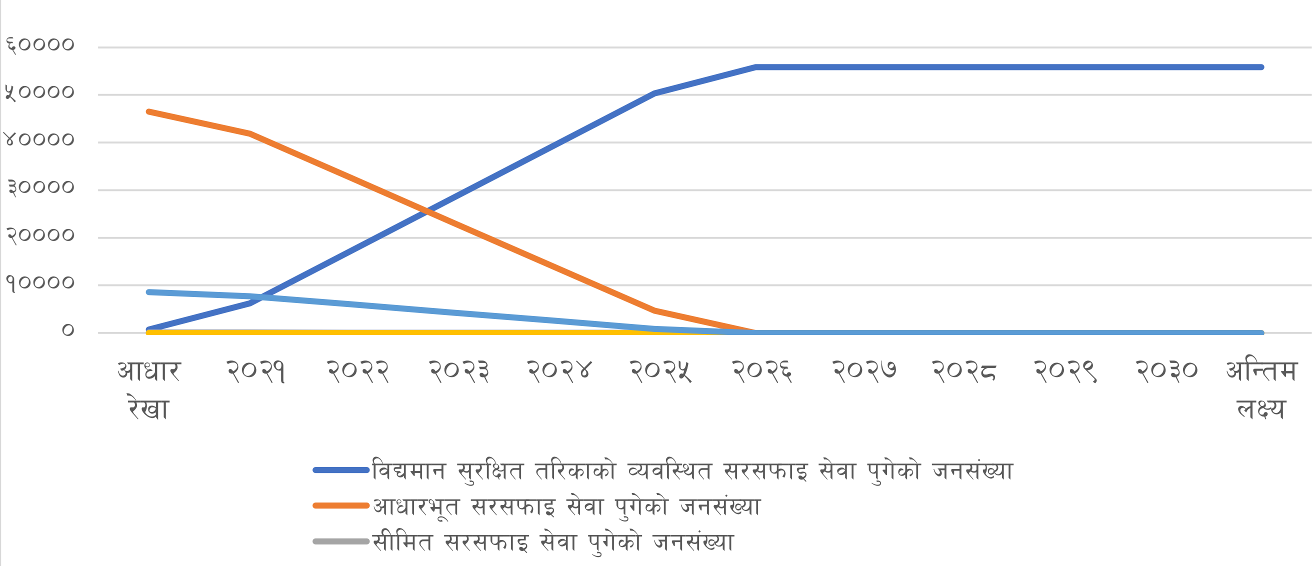

यी योजना गरिएका कभरेजहरूका आधारमा योजना अवधि (२०२०-२०३०) ले खासस्व योजना औजारले कुल योजना लागत गणना गर्दछ ।

कभरेजको सारांश

तालिका ४६ कभरेजको सारांश सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	ऋवयव	आधार रेखा	२०२१	२०२२	२०२३	२०२४	२०२५	२०२६	२०२७	२०२८	२०२९	२०३०	अन्तिम लक्ष्य
क	**खानेपानी**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**	**संख्या**
क १	सुरक्षित तरिकाले व्यवस्थित खानेपानी सेवा पुगेको जनसंख्या	५०	०	०	०	०	०	२१२००	२१२००	२१२००	२१२००	२१२००	२१२००
क २	आधारभूत खानेपानी सेवा पुगेको जनसंख्या	४३३२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
क ३	सीमित खानेपानी सेवा पुगेको जनसंख्या	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
क ४	सेवा नपुगेको जनसंख्या	२०५९५	२४९७७	२४९७७	२४९७७	२४९७७	२४९७७	३७७७	३७७७	३७७७	३७७७	३७७७	३७७७
ख	**सरसफाइ**												
ख १	घरायसी सरसफाइ												
ख १.१	विद्यमान सुरक्षित तरिकाको व्यवस्थित सरसफाइ सेवा पुगेको जनसंख्या	६९८	६२१६	१७२५२	२८२८८	३९३२४	५०३६०	५५८७७	५५८७७	५५८७७	५५८७७	५५८७७	५५८७७
ख १.२	आधारभूत सरसफाइ सेवा पुगेको जनसंख्या	४६५२५	४१८७२	३२५६७	२३२६२	१३९५७	४६५२	०	०	०	०	०	०
ख १.३	सीमित सरसफाइ सेवा पुगेको जनसंख्या	८३	७५	५८	४१	२४	७	०	०	०	०	०	०
ख १.४	सुधार नभएको सरसफाइ सेवा पुगेको जनसंख्या	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ख १.५	सेवा नपुगेको जनसंख्या	८५७१	७७१४	६०००	४२८६	२५७२	८५८	०	०	०	०	०	०
ख २	मानव मल-मुत्रजन्य फोहोर व्यवस्थापन												
ख २.१	सेवा पुगेको जनसंख्या	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ख ३	ढल सहितको फोहोरपानी प्रशोधन केन्द्र												
ख ३.१	सेवा पुगेको जनसंख्या	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ख ४	ठोस फोहोर व्यवस्थापन												
ख ४.१	सेवा पुगेको जनसंख्या	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ग	**विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता**												

सि. नं.	ऋवयव	आधार रेखा	२०२१	२०२२	२०२३	२०२४	२०२५	२०२६	२०२७	२०२८	२०२९	२०३०	अन्तिम लक्ष्य
ग १	उन्नत खानेपानी सेवा भएका विद्यालयहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ग २	उन्नत सरसफाइ सेवा भएका विद्यालयहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ग ३	उन्नत स्वच्छता सेवा भएका विद्यालयहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ग ४	आधारभूत खानेपानी सेवा भएका विद्यालयहरू	१९	१९	१९	१९	२०	२०	२१	२१	२१	२१	२१	२१
ग ५	आधारभूत सरसफाइ सेवा भएका विद्यालयहरू	९	९	९	९	१२	१२	१२	१२	१६	१६	१६	२१
ग ६	आधारभूत स्वच्छता सेवा भएका विद्यालयहरू	०	०	०	०	०	०	१०	१०	१४	१४	१४	२१
ग ७	सीमित खानेपानी सेवा भएका विद्यालयहरू	२	२	२	२	१	१	०	०	०	०	०	०
ग ८	सीमित सरसफाइ सेवा भएका विद्यालयहरू	७	७	७	७	६	६	६	६	५	५	५	०
ग ९	सीमित स्वच्छता सेवा भएका विद्यालयहरू	४	४	४	४	२	२	१	१	१	१	१	०
ग १०	खानेपानी सेवा नभएका विद्यालयहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ग ११	सरसफाइ सेवा नभएका विद्यालयहरू	५	५	५	५	३	३	३	३	०	०	०	०
ग १२	स्वच्छता सेवा भएका विद्यालयहरू	१७	१७	१७	१७	१४	१४	१०	१०	६	६	६	०
घ	**स्वास्थ्य संस्थाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता**												
घ १	आधारभूत खानेपानी सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	०	०	०	०	०	०	६	६	६	६	६	८
घ २	आधारभूत सरसफाइ सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	०	०	०	०	०	०	६	६	६	६	६	६
घ ३	आधारभूत स्वच्छता सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	०	०	०	०	०	०	६	६	६	६	६	६

सि. नं.	ऋवयव	आधार रेखा	२०२१	२०२२	२०२३	२०२४	२०२५	२०२६	२०२७	२०२८	२०२९	२०३०	अन्तिम लक्ष्य
घ ४	आधारभूत वातावरणीय सफाइ सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	२	२	२	२	२	२	६	६	६	६	६	६
घ ५	सीमित खानेपानी सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	६	६	६	६	६	६	०	०	०	०	०	०
घ ६	सीमित सरसफाइ सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	४	४	४	४	४	४	०	०	०	०	०	०
घ ७	सीमित स्वच्छता सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	४	४	४	४	४	४	०	०	०	०	०	०
घ ८	सीमित वातावरणीय सफाइ सेवा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	२	२	२	२	२	२	०	०	०	०	०	०
घ ९	खानेपानी सेवा नभएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
घ १०	सरसफाइ सेवा नभएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	२	२	२	२	२	२	२	२	२	२	२	०
घ ११	स्वच्छता सेवा नभएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	२	२	२	२	२	२	२	२	२	२	२	०
घ १२	वातावरणीय सफाइ सेवा नभएका स्वास्थ्य संस्थाहरू	२	२	२	२	२	२	२	२	२	२	२	०
ङ	**सार्वजनिक शौचालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता**												
ङ १	उन्नत खासस्व सुविधा भएका सार्वजनिक शौचालयहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ङ २	आधारभूत खासस्व सुविधा भएका सार्वजनिक शौचालयहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ङ ३	सीमित खासस्व सुविधा भएका सार्वजनिक शौचालयहरू खासस्व	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	०
ङ ४	खासस्व सुविधाहरू नभएका सार्वजनिक शौचालयहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

५.३ लागत
यस खण्डमा पूर्वाधारमा लगानीको लागि (क) पूर्ण रुपमा खासस्व कभरेज (ख) सेवा स्तरमा सुधार क्षेत्रको लागत अनुमानको व्याख्या गरिएको छ । अन्य लागतमा विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूमा खासस्व सुविधाहरू, सार्वजनिक शौचालयहरूमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, ठोस फोहोर व्यवस्थापन, ढल सञ्जाल सहितको फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र पनि समावेश गरिएको छ । राष्ट्रिय स्तरमा खासस्व क्षेत्रलाई राम्रोसँग बुझ्ने वित्तीय नीति निर्माण र कार्यान्वयनका लागि महत्वपूर्ण छ भन्ने साझा सहमति भएको छ । हाल भएको कोषको राम्रो र समन्यायिक उपयोगलाई प्रोत्साहित गर्न र थप वित्तलाई आकर्षित गर्न पनि यो महत्वपूर्ण छ ।

५.३.१ विधि
यस विधिले गाउँपालिकालाई मुख्य दुई प्रश्नहरूको उत्तर दिन सक्षम बनाउँछ ।

- खासस्व क्षेत्रमा जम्मा खर्च कति भएको छ ?
- विभिन्न खासस्व सेवाहरू र खर्चमा लगानी कसरी वितरण गरिएको छ ?

लागत पद्धतीले हालको र प्रक्षेपित जनसंख्या, खासस्व सेवा प्रवाहको लागि आवश्यक प्रविधिहरू र दिगो खासस्व सेवासँग सम्बन्धित प्रविधिहरू प्रदान गर्दछ । जीवन-चक्र लागत पद्धतीले दिगो खासस्व सेवा प्रवाहको लागि अवयवहरूको लागत जुन पुँजीगत खर्च, मर्मत तथा सञ्चालन खर्च, पुँजीगत मर्मत खर्च, र सोझै सहयोग खर्च प्रदान गर्दछ । ती लगत अवयवहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

- पुँजीगत खर्च - नयाँ प्रणालीहरूको लागि खासस्व संरचना निर्माण र हालको प्रणालीहरूको लागि सेवा सुधार लागत प्रदान गर्दछ ।
- पुँजीगत मर्मत खर्च - सम्पत्तिहरूको प्रतिस्थापन वा पुनर्स्थापनाको लागत प्रदान गर्दछ । यसले मुख्य मर्मत क्रियाकलापहरूलाई समेट्छ ।
- सञ्चालन तथा मर्मत खर्च - दैनिक सञ्चालन र सानो मर्मत खर्चको लागतलाई समेट्छ ।
- सोझै सहयोग खर्च - सेवा प्रवाहको लागि सहयोग, जसमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, प्राविधिक सहयोग, व्याकस्टोपिङ, क्षमता अभिवृद्धि, औजार तथा जगेडा सामाग्रीहरूको सहयोग लागत पर्छन् ।

प्रति इकाई लागत Appendix A मा दिइएको छ र यो लागत एकाइ खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागको ISAU को प्रकाशित प्रतिवेदनबाट साभार गरिएको हो । प्रस्तुत सञ्चालन औसत खानेपानी मन्त्रालयको SEIU को प्रकाशित बेन्चमार्किङ प्रतिवेदनबाट साभार गरिएको हो ।
"मर्मत सम्भारको वातावरण" सम्बन्धी अवधारणा भविष्यमा जब आयोजनाहरूको आयु वृद्धि हुँदै जान्छ त्यसबेला पुँजीगत खर्चको % को आधारमा मर्मत खर्चको आवश्यकता निर्धारण गर्छ । यो अवधारणा Welthungerhilfe, Nepal ले ईच्छाकामना गाउँपालिकामा गरेको Life–Cycle Cost Analysis (LCCA) अध्ययनबाट साभार गरिएको हो ।

मर्मत सम्भार वातावरण: यस औजारले एउटा यस्तो अनुमान गरेको छ कि एक स्थानीय सरकारको योजनाहरु निश्चित तरीकाले "योजना ईकोसिस्टम" बाट प्रभावित हुन्छन (जस्तै योजना वर्ष, उपभोक्ता समितिको व्यवस्थापन क्षमता, वास सेवातर्फ गाउँपालिकाको नीति) । यो प्रभावको नतिजा पुँजीगत खर्चको आवश्यकताको डिग्री तथा म्यागनिच्युड हो । गाउँपालिकाभित्र योजनाहरूलाई यस पुँजीगत खर्च आवश्यकतामा ल्याउने अवस्थालाई "मर्मत वातावरण" भनिन्छ । मर्मत शर्त गाउँपालिकाभित्रको योजनाहरुमा खर्च गरिएको वित्तीय व्ययको % को हिसाबले देखाइएको छ । यसमा के अनुमान गरिएको छ भने नयाँ आयोजनामा पनि (एक निश्चित वर्ष पछि) यही नीति लागू हुनेछ (पुँजीगत मर्मत खर्चको %) । यो हालको योजनाको अवस्थाको आधारमा गणना गरिन्छ र प्रगतिशील योजनाको आयुको आधारमा नयाँ योजनामा सामान्यीकरण (Extrapolated) गरिन्छ ।

५.३.१.१ खानेपानी सेवाको लागत
सन् २०३० सम्ममा गाउँपालिकामा सुधारिएको खानेपानी सेवामा सबैको पहुँच प्राप्त गर्न लाग्ने लागतको अनुमान गरिएको छ । सो लागत अनुमान गर्दा वर्तमान सेवाको कभरेज, लक्षित कभरेज र लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि प्रयोग गरिने प्रविधिहरूको इकाई लागतलाई ध्यानमा राखिएको छ । लागत प्रक्षेपण वार्षिक आधारमा २०२०-२०३० को लागि गरिएको छ ।
माथि प्रस्तुत गरिएको इकाई लागत खानेपानी आपूर्ति प्रविधिको प्रत्येक प्रकारको आधारमा (घरायसी धारा जडान, स्ट्यान्ड पाईपहरु, हाते पम्पहरू) दिइएको छ ।

५.३.१.२ सरसफाइ सेवाको लागत
सरसफाइ सेवाहरूको लागि एउटै लागत खाकाको प्रयोग गरिएको छ । लागतको आधार मिश्रित विभिन्न प्रविधिहरूको विकल्पको माध्यमबाट अथवा आधारभूत वा सुरक्षित रूपले व्यवस्थित गरिएको सरसफाइ सेवाहरू सबैको पहुँचमा पुऱ्याउने किसिमले प्रक्षेपण गरिएको छ । सरसफाइ प्रविधिहरूको विकल्पहरूमा Water Closet र सेप्टिक ट्याङ्क सहितको पावर फ्लस र सुधारिएको खाल्डे शौचालर्यहरू समावेश गरिएको छ ।

५.३.१.३ पूर्ण कभरेज प्राप्त गर्न कुल लागत

तलको तालिकाले सन् २०३० सम्म सबैका लागि आधारभूत खानेपानी र सरसफाइ सेवाहरूको लागि पहुँचको सुनिश्चितता देखाउँछ। यसमा लगानी (पुँजीगत), पुँजीगत मर्मत र सोझै सहयोग लागत समावेश गरिएको छ। सरसफाइको लागि लगानी लागत मुख्य गरेर उपभोक्ताहरूको या त सरसफाइ सेवाहरूको पहुँच वा सेवाको स्तर सुधार गरी सरसफाइ श्रृङ्खलामा वृद्धि गर्नको लागि हुने छ।

यो प्रक्षेपण मुख्य गरेर खानेपानी र सरसफाइमा केन्द्रित रहेको छ। यसले खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा सबैको पहुँचमा पुऱ्याउँनको लागि संरचनागत विकास, पुँजीगत मर्मत र सोझै सहयोग लागतलाई कभर गर्दछ। यो विश्लेषणमा संस्थागत खासस्वको लागि पनि प्रक्षेपण गरिएको छ।

५.३.२ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको लागतको सारांश

तलको विस्तृत तालिकामा निम्न क्षेत्रको जम्मा लागत सारांश दिइएको छ। (क) खानेपानी (पाइप र ट्युवबेल) (ख) सरसफाइ र स्वच्छता (घरायसी सरसफाइ, ठोस फोहोर व्यवस्थापन, मानव मल-मुत्रजन्य फोहोर व्यवस्थापन, ढल सञ्जाल सहितको फोहोरपानी प्रशोधन केन्द्र समेत) (ग) विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (घ) स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (ङ) सार्वजनिक शौचालयहरूमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताले निम्न लागत प्रदान गर्छ।

अ) पुँजीगत खर्च
आ) पुँजीगत मर्मत खर्च
इ) सञ्चालन खर्च
ई) सोझै खर्च।

चित्र नं १४ गाउँपालिकाको कुल अवयव (कम्पोनेन्ट) वास लागत

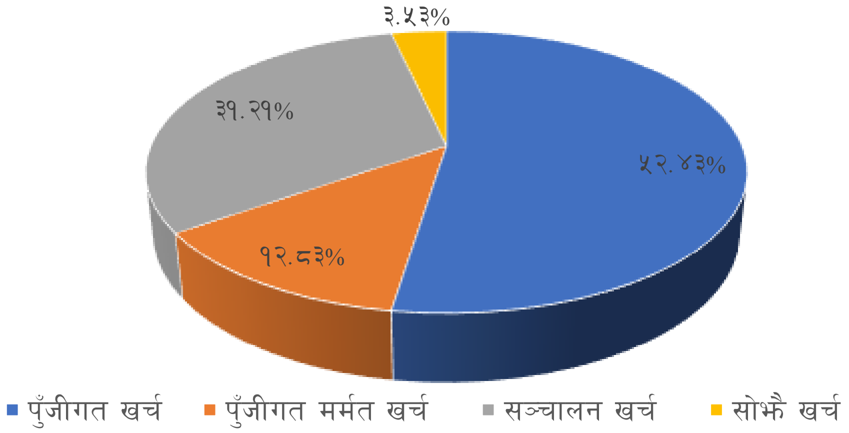

चित्र नं १५ गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रगत वास लागत

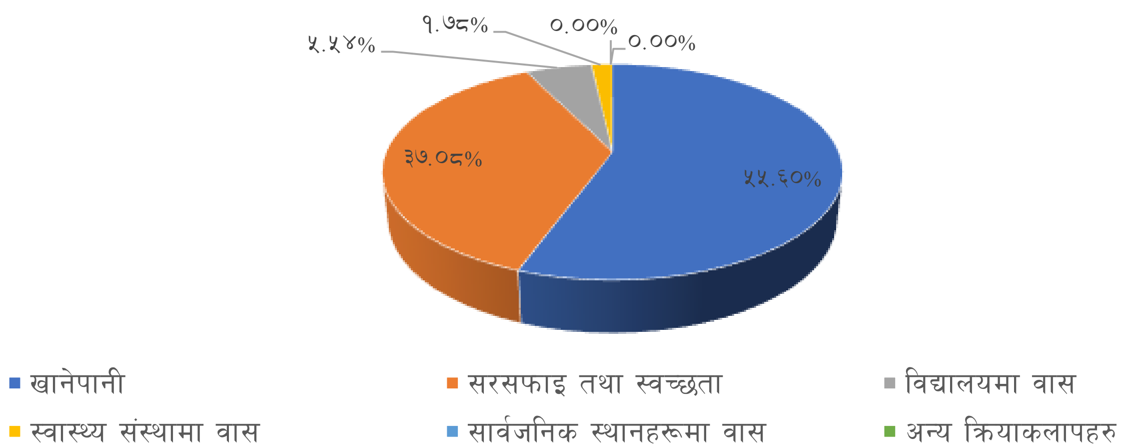

यहाँ % ले १० वर्षमा जम्मा खासस्व लागतको प्रतिनिधित्व गर्दछ।

माथिको गोल रेखाचित्रमा सन् २०२०-२०३० सम्मको समयावधिको लागि पूर्ण कभरेज र सेवा स्तर सुधारको लागि आवश्यक लागत दिइएको छ। पहिलो चार्टमा खर्चको प्रकारको लागत दिइएको (जस्तैः पुँजीगत, पुँजीगत मर्मत खर्च आदि) छ भने दोस्रो चार्टमा क्षेत्रगत वासको (खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता) लागत दिइएको छ।

तलको बार चार्टमा सन् २०२०-२०३० सम्मको वार्षिक आवश्यक लागत कम्पोनेन्ट स्तर र क्षेत्रगत रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

चित्र नं १६ गाउँपालिकामा १० वर्षको वास योजनाको लागि कम्पोनेन्ट स्तरमा लागत

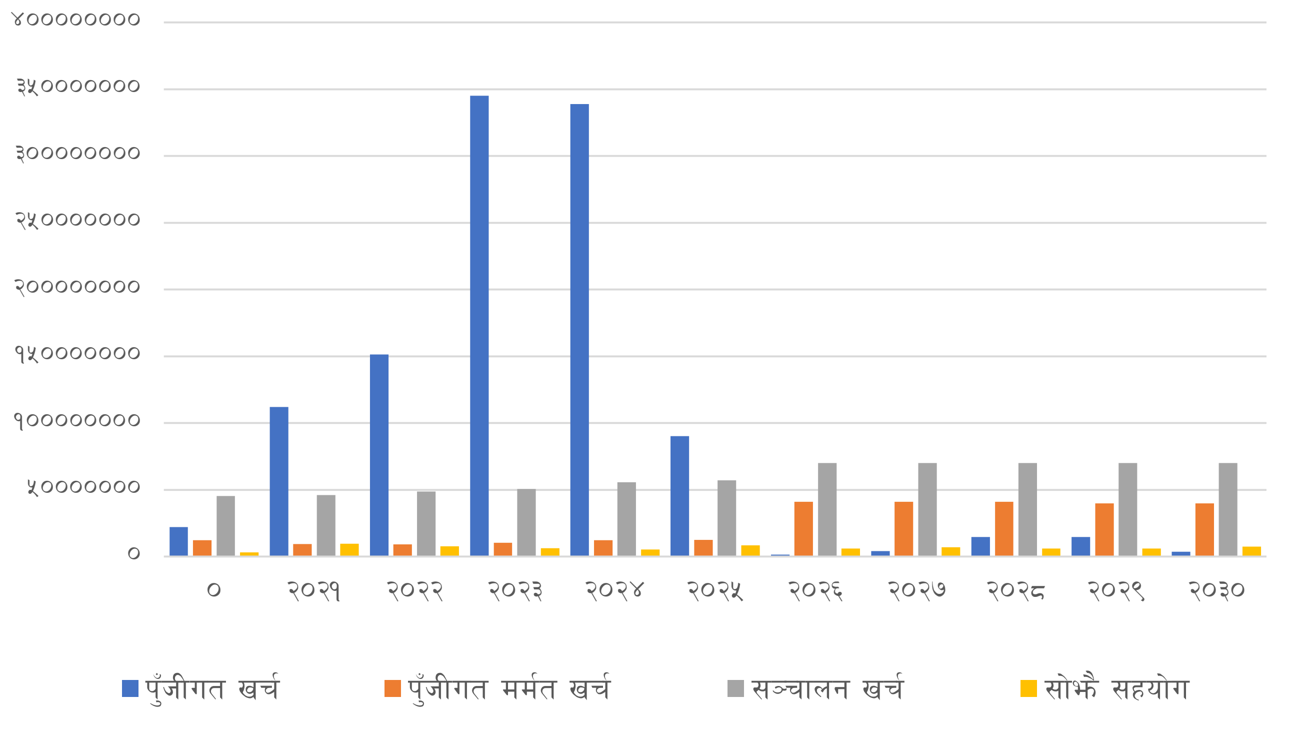

चित्र नं १७ गाउँपालिकामा १० वर्षको वास योजनाको लागि क्षेत्रगत रुपमा लागत

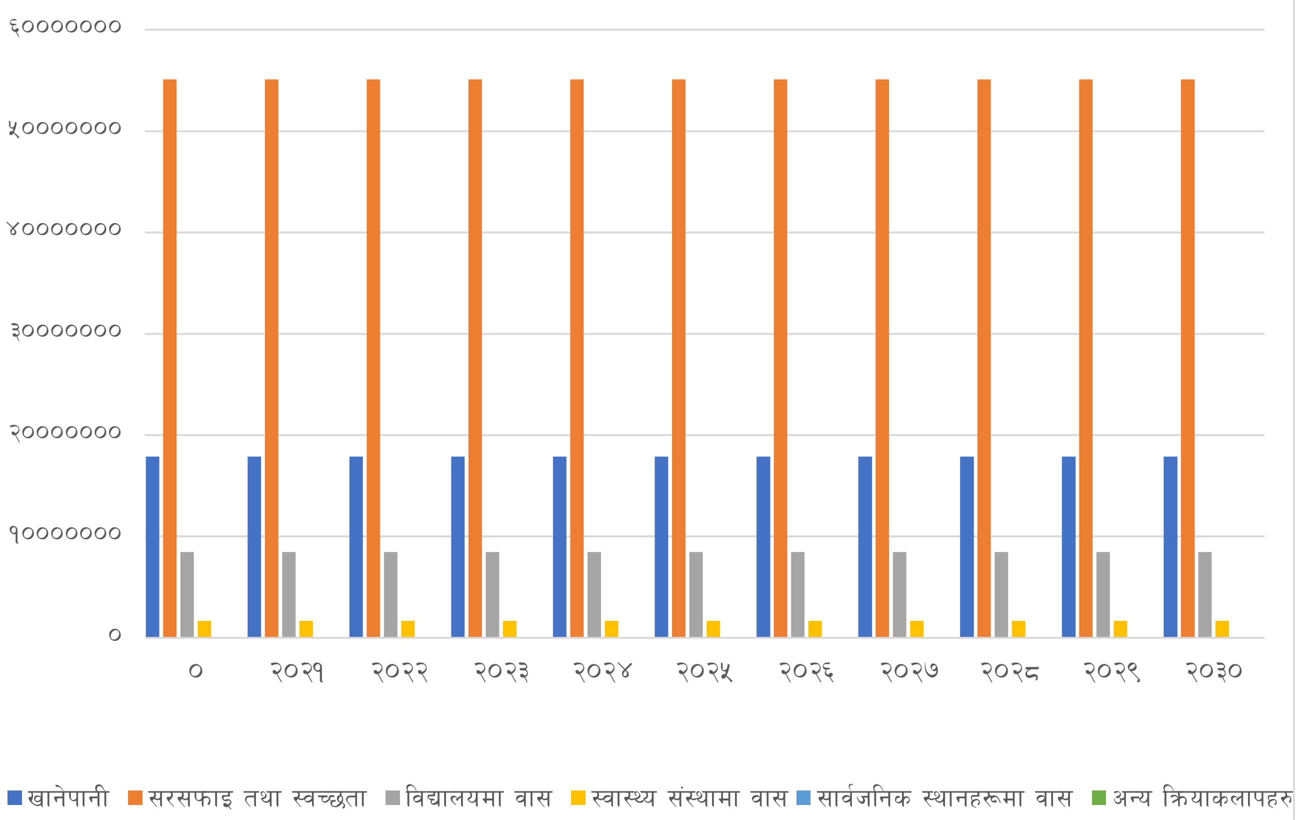

खासस्व योजनाको लागि लागतको सारांश

तालिका ४७ खासस्व योजनाको लागत सारांश सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	विवरण	२०२०		२०२१		२०२२		२०२३		२०२४		२०२५		२०२६		२०२७		२०२८		२०२९		२०३०		जम्मा १० वर्षको लागि	
		ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु. .	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %
क	**खानेपानी**																								
१	पुंजीगत खर्च	७५८१०००	०.३६%	६९९६१८००	३.३४%	१०२७९१२००	४.९%	२९६८०००००	१४.१५%	२९६८०००००	१४.१५%	७४२०००००	३.५४%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	८४८१३४०००	४०.४५%
२	पुंजीगत मर्मत खर्च	७२३१०८५	०.३४%	४०१९६१२	०.१९%	३०६६२१७	०.१५%	३७१३५२२	०.१८%	३७१३५२२	०.१८%	३७१३५२२	०.१८%	२९९८०३२२	१.४३%	२९९८०३२२	१.४३%	२९९८०३२२	१.४३%	२९९८०३२२	१.४३%	२९९८०३२२	१.४३%	१७५३५९०९०	८.३६%
३	सञ्चालन खर्च	२१७१५००	०.१%	२३२३१९०	०.११%	३७२२५१२	०.१८%	४२९४३६०	०.२%	४२९४३६०	०.२%	४२९४३६०	०.२%	१३७२२२०२.२५	०.६५%	१३७२२२०२.२५	०.६५%	१३७२२२०२.२५	०.६५%	१३७२२२०२.२५	०.६५%	१३७२२२०२.२५	०.६५%	८९७११२९३.२७	४.२८%
४	सोझै सहयोग	८८८३८०	०.०४%	८२९०१७६	०.४%	५००८८२४	०.२४%	३९८७०००	०.१९%	३९८७०००	०.१९%	६४८४५००	०.३१%	४७९२५००	०.२३%	४७९२५००	०.२३%	४७९२५००	०.२३%	४७९२५००	०.२३%	४७९२५००	०.२३%	५२६०८३८०	२.५१%
	जम्मा	१७८७१९६५	०.८५%	८४५९४७७८	४.०३%	११४५८८७५३	५.४६%	३०८७९४८८२	१४.७३%	३०८७९४८८२	१४.७३%	८८६९२३८२	४.२३%	४८४९५०२४.२५	२.३१%	४८४९५०२४.२५	२.३१%	४८४९५०२४.२५	२.३१%	४८४९५०२४.२५	२.३१%	४८४९५०२४.२५	२.३१%	११६५८१२७६३.२७	५५.६%
ख	**सरसफाइ तथा स्वच्छता**																								
१	पुंजीगत खर्च	१४०३९५८०	०.६७%	४०२७९१६०	१.९२%	४४२६९१६०	२.११%	३७९३९१६०	१.८१%	३१८३९१६०	१.५२%	११९२९५८०	०.५७%	०	०%	३४३००००	०.१६%	१३७२००००	०.६५%	१३७२००००	०.६५%	३४३००००	०.१६%	२१४५९५८००	१०.२३%
२	पुंजीगत मर्मत खर्च	४४५२४३७	०.२१%	४६३२१८९.०९	०.२२%	४९९१६९३.२७	०.२४%	५३५११९७.४६	०.२६%	७८७०१०१.६४	०.३८%	८२२९६०५.८२	०.३९%	९८२१८१७.९१	०.४७%	९८२१८१७.९१	०.४७%	९८२१८१७.९१	०.४७%	८६०१८१७.९१	०.४१%	८६०१८१७.९१	०.४१%	८२१९६३१३.८४	३.९२%
३	सञ्चालन खर्च	३५१०७८८४	१.६७%	३५७६०२८९.६	१.७१%	३७०६५१००.८	१.७७%	३८३६९९१२	१.८३%	४३३०३५२३.२	२.०७%	४४६०८३३४.४	२.१३%	४७१७५९४०	२.२५%	४७१७५९४०	२.२५%	४७१७५९४०	२.२५%	४७१७५९४०	२.२५%	४७१७५९४०	२.२५%	४७००९४७४४	२२.४२%
४	सोझै सहयोग	१५२१४८०	०.०७%	१५१४८०	०.०१%	१०६९४८०	०.०५%	१२२६४८०	०.०६%	३७६४८०	०.०२%	१२३६४८०	०.०६%	५५६४८०	०.०३%	१४२२४८०	०.०७%	५५६४८०	०.०३%	५५६४८०	०.०३%	१८४६४८०	०.०९%	१०५२०२८०	०.५%
	जम्मा	५५१२१३८१	२.६३%	८०८२३११८.६९	२.६३%	८७३९५४३४.०७	२.६३%	८२८८६७४९.४६	२.६३%	८३३८९२६४.८४	२.६३%	६६००४०००.२२	२.६३%	५७५५४२३७.९१	२.७४%	६१८५०२३७.९१	२.९५%	७१२७४२३७.९१	३.४%	७००५४२३७.९१	३.३४%	६१०५४२३७.९१	२.९१%	७७७४०७१३७.८४	३७.०८%
ग१	**विद्यालयमा खासस्व सुविधाहरू (कम्पोनेन्ट स्तरमा लागत)**																								
१	पुंजीगत खर्च	४८९५००	०.०२%	१९५८०००	०.०९%	२९९६५००	०.१४%	४६४३५००	०.२२%	४५६९०००	०.२२%	२६९८५००	०.१३%	१६६००००	०.०८%	६६१५००	०.०३%	९८६०००	०.०५%	९८६०००	०.०५%	२४६५००	०.०१%	२१८९५०००	१.०४%
२	पुंजीगत मर्मत खर्च	५७७७८५	०.०३%	५७७७८५	०.०३%	१०११४१०	०.०५%	१०११४१०	०.०५%	५५४२३२.८	०.०३%	५५४२३२.८	०.०३%	७३५३४९.२	०.०४%	७३५३४९.२	०.०४%	७९३३०५.२	०.०४%	७९३३०५.२	०.०४%	७९३३०५.२	०.०४%	८१३७४६९.६	०.३९%
३	सञ्चालन खर्च	६६७७४०८.८	०.३२%	६६७७४०८.८	०.३२%	६६७७४०८.८	०.३२%	६६७७४०८.८	०.३२%	६८११०५२.८	०.३२%	६८११०५२.८	०.३२%	७३१८१२५.८	०.३५%	७३१८१२५.८	०.३५%	७४००६५३.८	०.३५%	७४००६५३.८	०.३५%	७४००६५३.८	०.३५%	७७१६९९५३.८	३.६८%
४	सोझै सहयोग	७२३०३०	०.०३%	१०५३०३०	०.०५%	१०५३०३०	०.०५%	९८७०३०	०.०५%	८५५०३०	०.०४%	७२३०३०	०.०३%	७२३०३०	०.०३%	७२३०३०	०.०३%	७२३०३०	०.०३%	७२३०३०	०.०३%	७२३०३०	०.०३%	९००९३३०	०.४३%
	जम्मा	८४६७७२३.८	०.४%	१०२६६२२३.८	०.४९%	११७३८३४८.८	०.५६%	१३३१९३४८.८	०.६४%	१२७८९३१५.६	०.६१%	१०७८६८१५.६	०.५१%	१०४३६५०५	०.५%	९४३८००५	०.४५%	९९०२९८९	०.४७%	९९०२९८९	०.४७%	९१६३४८९	०.४४%	११६२११७५३.४	५.५४%
ग २	**विद्यालयमा खासस्व सुविधाहरू (क्षेत्रगत स्तरमा)**																								
१	खानेपानी	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
२	सरसफाइ	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
३	स्वच्छता	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
४	ठोस फोहोर	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%

सि. नं.	विवरण	२०२०		२०२१		२०२२		२०२३		२०२४		२०२५		२०२६		२०२७		२०२८		२०२९		२०३०		जम्मा १० वर्षको लागि	
		ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु. .	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %
	जम्मा	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
घ १	**स्वास्थ्य संस्थाहरूमा खासस्व सुविधाहरू (कम्पोनेन्ट स्तरमा)**																								
१	पुंजीगत खर्च	०	०%	०	०%	१४६३९९२	०.०७%	५८५५९६८	०.२८%	५८५५९६८	०.२८%	१४६३९९२	०.०७%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	१४६३९९२०	०.७%
२	पुंजीगत मर्मत खर्च	१३७२०१	०.०१%	१३७२०१	०.०१%	२६१२०१	०.०१%	२६१२०१	०.०१%	१३७२०१	०.०१%	१३७२०१	०.०१%	४६८६४८.७९	०.०२%	४६८६४८.७९	०.०२%	४६८६४८.७९	०.०२%	४६८६४८.७९	०.०२%	४६८६४८.७९	०.०२%	३४१४४४९.९४	०.१६%
३	सञ्चालन खर्च	१३९२९१७	०.०७%	१३९२९१७	०.०७%	१३९२९१७	०.०७%	१३९२९१७	०.०७%	१३९२९१७	०.०७%	१३९२९१७	०.०७%	१८०६५७७	०.०९%	१८०६५७७	०.०९%	१८०६५७७	०.०९%	१८०६५७७	०.०९%	१८०६५७७	०.०९%	१७३९०३८७	०.८३%
४	सोभ्कै सहयोग	१२६०६०	०.०१%	१२६०६०	०.०१%	६८७०६०	०.०३%	१२६०६०	०.०१%	१२६०६०	०.०१%	१२६०६०	०.०१%	१२६०६०	०.०१%	१२६०६०	०.०१%	१२६०६०	०.०१%	१२६०६०	०.०१%	१२६०६०	०.०१%	१९४७६६०	०.०९%
	जम्मा	१६५६१७८	०.०८%	१६५६१७८	०.०८%	३८०५१७०	०.१८%	७६३६१४६	०.३६%	७५१२१४६	०.३६%	३१२०१७०	०.१५%	२४०१२८५.७९	०.११%	२४०१२८५.७९	०.११%	२४०१२८५.७९	०.११%	२४०१२८५.७९	०.११%	२४०१२८५.७९	०.११%	३७३९२४१६.९४	१.७८%
घ २	**स्वास्थ्य संस्थामा खासस्व सुविधाहरू (क्षेत्रगत स्तरमा)**																								
१	खानेपानी	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
२	सरसफाइ	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
३	स्वच्छता	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
४	ठोस फोहोर	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
	जम्मा	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
ङ	**सार्वजनिक शौचालयहरूमा खासस्व सुविधाहरू (कम्पोनेन्ट स्तरमा लागत)**																								
१	पुंजीगत खर्च	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
२	पुंजीगत मर्मत खर्च	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
३	सञ्चालन खर्च	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
४	सोभ्कै सहयोग	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
	जम्मा	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
च	**अन्य क्रियाकलापहरु**																								
१	पुंजीगत खर्च	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
२	पुंजीगत मर्मत खर्च	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
३	सञ्चालन खर्च	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
४	सोभ्कै सहयोग	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
	जम्मा	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
छ १	**गाउँपालिकामा जम्मा खासस्व लागत (कम्पोनेन्ट स्तरमा)**																								

सि. नं.	विवरण	२०२०		२०२१		२०२२		२०२३		२०२४		२०२५		२०२६		२०२७		२०२८		२०२९		२०३०		जम्मा १० वर्षको लागि	
		ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु.	% जम्मा	ने. रु. .	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %	ने. रु.	जम्मा %
१	पुंजीगत खर्च	२२११००८०	१.०५%	११२१९८९६०	५.३५%	१५१५२०८५२	७.२३%	३४५२३८६२८	१६.४६%	३३९०६४१२८	१६.१७%	९०२९२०७२	४.३१%	१६६००००	०.०८%	४०९१५००	०.२%	१४७०६०००	०.७%	१४७०६००००	०.७%	३६७६५००	०.१८%	१०९९२६४७२०	५२.४३%
२	पुँजीगत मर्मत खर्च	१२३९८५०८	०.५९%	९३६६७८७.०९	०.४५%	९३३०५२१.२७	०.४४%	१०३३७३३०.४६	०.४९%	१२२७५०५७.४४	०.५९%	१२६३४५६१.६२	०.६%	४१००६१३७.९	१.९६%	४१००६१३७.९	१.९६%	४१०६४०९३.९	१.९६%	३९८४४०९३.९	१.९%	३९८४४०९३.९	१.९%	२६९१०७३२३.३८	१२.८३%
३	सञ्चालन खर्च	४५३४९७०९.८	२.१६%	४६१५३८०५.४	२.२%	४८८५७९३८.६	२.३३%	५०७३४५९७.८	२.४२%	५५८०१८५३	२.६६%	५७१०६६६४.२	२.७२%	७००२२८४५.०५	३.३४%	७००२२८४५.०५	३.३४%	७०१०५३७३.०५	३.३४%	७०१०५३७३.०५	३.३४%	७०१०५३७३.०५	३.३४%	६५४३६६३७८.०७	३१.२१%
४	सोझै सहयोग	३२५८९५०	०.१६%	९६२०७४६	०.४६%	७८१८३९४	०.३७%	६३२६५७०	०.३%	५३४४५७०	०.२५%	८५७००७०	०.४१%	६१९८०७०	०.३%	७०६४०७०	०.३४%	६१९८०७०	०.३%	६१९८०७०	०.३%	७४८८०७०	०.३६%	७४०८५६५०	३.५३%
	जम्मा	८३११७२४७.८	३.९६%	१७७३४०२९८.४९	८.४६%	२१७५२७७०५.८७	१०.३७%	४१२६३७१२६.२६	१९.६८%	४१२४८५६०८.४४	१९.६७%	१६८६०३३६७.८२	८.०४%	११८८८७०५२.९५	५.६७%	१२२१८४५५२.९५	५.८३%	१३२०७३५३६.९५	६.३%	१३०८५३५३६.९५	६.२४%	१२१११४०३६.९५	५.७८%	२०९६८२४०७१.४५	१००%
छ २	**गाउँपालिकामा जम्मा खासस्व लागत (क्षेत्रगत)**																								
१	खानेपानी	१७८७१९६५	०.८५%	८४५९४७७८	४.०३%	११४५८८७५३	५.४६%	३०८७९४८८२	१४.७३%	३०८७९४८८२	१४.७३%	८८६९२३८२	४.२३%	४८४९५०२४.२५	२.३१%	४८४९५०२४.२५	२.३१%	४८४९५०२४.२५	२.३१%	४८४९५०२४.२५	२.३१%	४८४९५०२४.२५	२.३१%	११६५८१२७६३.२७	५५.६%
२	सरसफाइ तथा स्वच्छता	५५१२१३८१	२.६३%	८०८२३११८.६९	३.८५%	८७३९५४३४.०७	४.१७%	८२८८६७४९.४६	३.९५%	८३३८९२६४.८४	३.९८%	६६००४०००.२२	३.१५%	५७५५४२३७.९१	२.७४%	६१८५०२३७.९१	२.९५%	७१२७४२३७.९१	३.४%	७००५४२३७.९१	३.३४%	६१०५४२३७.९१	२.९१%	७७७४०७१३७.८४	३७.०८%
३	विद्यालयमा खासस्व	८४६७७२३.८	०.४%	१०२६६२२३.८	०.४९%	११७३८३४८.८	०.५६%	१३३१९३४८.८	०.६४%	१२७८९३१५.६	०.६१%	१०७८६८१५.६	०.५१%	१०४३६५०५	०.५%	९४३८००५	०.४५%	९९०२९८९	०.४७%	९९०२९८९	०.४७%	९१६३४८९	०.४४%	११६२११७५३.४	५.५४%
४	स्वास्थ्य संस्थामा खासस्व	१६५६१७८	०.०८%	१६५६१७८	०.०८%	३८०५१७०	०.१८%	७६३६१४६	०.३६%	७५१२१४६	०.३६%	३१२०१७०	०.१५%	२४०१२८५.७९	०.११%	२४०१२८५.७९	०.११%	२४०१२८५.७९	०.११%	२४०१२८५.७९	०.११%	२४०१२८५.७९	०.११%	३७३९२४१६.९४	१.७८%
५	सार्वजनिक शौचालयहरूमा खासस्व	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
६	अन्य क्रियाकलापहरू	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%	०	०%
	जम्मा	८३११७२४७.८	%	१७७३४०२९८.४९	%	२१७५२७७०५.८७	%	४१२६३७१२६.२६	%	४१२४८५६०८.४४	%	१६८६०३३६७.८२	%	११८८८७०५२.९५	५.६७%	१२२१८४५५२.९५	५.८३%	१३२०७३५३६.९५	६.३%	१३०८५३५३६.९५	६.२४%	१२१११४०३६.९५	५.७८%	२०९६८२४०७१.४५	१००%

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

५.३.३ लगानी र अन्तर (ग्याप)

माथि प्रस्तुत गरिएको तालिकामा देखिए बमोजिम सन् २०३० सम्म सुरक्षित स्तरको वास सेवा उपलब्ध गराउने लक्ष प्राप्त गर्न आवश्यक लगानी औरही गाउँपालिकासँग के कति छ भनि विश्लेषण गरी उपलब्ध र आवश्यक स्रोतको बिचको ग्यापको लेखाजोखा यस उपखण्डमा गरिएको छ ।

५.३.३.१ हालको लगानी

गाउँपालिकासँग खासस्व खर्च र लगानीको लागि प्रमुख स्रोत भनेको विशेष गरी गाउँपालिकाका खासस्व क्षेत्रका साझेदार र सरोकारवाला संस्थाहरू, तीन तहका सरकारहरु सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय), सेवा प्रदायक, गैर सरकारी संस्था र बाह्य विकास साझेदारहरु नै हुन् । हालको खासस्व खर्चको अनुमानको लागि पनि यिनै स्रोतहरुको लेखाजोखा गरिएको छ । हालसम्म गाउँपालिकाको खासस्व क्षेत्रमा उपलब्ध लगानी र आगामी बर्षहरुको संभावना र अनुमानको NWASH MIS ले विश्लेषण गरी तलका तालिकाहरुमा प्रस्तुत गरेको छ । यस सन्दर्भमा गाउँपालिकाको अवस्था हेर्दा हालको खासस्व खर्चको अनुमान र लगानी भिन्नता (deficit) वा ग्याप पुर्ती गर्ने प्रयासका लागि माथि उल्लेख गरिएका साझेदार र सरोकारवाला संस्थाहरू, तीन तहका सरकारहरु तथा सेवा प्रदायक, गैर सरकारी संस्था र बाह्य विकास साझेदारहरु बीचमा सुदृढ सूचना र समन्वय संयन्त्रको आवश्यकता देखिन्छ । खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाहरूको लागि समावेश गरिएका वित्तीय स्रोतहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- घरधुरी -सेवा प्राप्त गरे वापत लाभग्राही घरधुरीहरुले सेवाप्रदायकहरु (उपभोक्ता समिति/संस्था, गाउँपालिका वा अन्य) लाई तिर्ने महसुल तथा शुल्क; सार्वजनिक युटिलिटीहरूले उठाएको वा उठाउने वित्तीय ऋण भुक्तानीका साथै स्व-लगानी (जस्तैः निजी वा सामुदायिक कुवा, खानेपानी ट्याङ्की) र घरायसी स्तरको सरसफाइमा घरधुरी र गाउँपालिकाको लगानी आदि यसमा समावेश छन् ।
- कर (सरकार) - आन्तरिक राजस्व जसलाई सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार मार्फत खासस्व क्षेत्रमा लगानी गरिन्छ र सरकारले विभिन्न निकायसँग लिने ऋण पनि यस अन्तर्गत राखिएको छ ।
- हस्तान्तरण (बाह्य स्रोतहरू) - अन्तर्राष्ट्रिय दातृ निकायबाट लिने कोष, परोपकारी संस्थाहरूबाट प्राप्त हुने कोष यस अन्तर्गत पर्दछ । विभिन्न निकाय तथा सरोकारवाला संघ संस्थाहरुबाट प्राप्त हुने अनुदान र सहुलियत ऋण पनि हस्तान्तरण शिर्षक अन्तर्गत समावेश हुन्छ, जसमा सस्तो व्याज दर वा अनुग्रह अवधिको रूपमा अनुदान समावेश गरिएको हुन्छ ।

५.३.३.२ अनुमानित अन्तर

खासस्व योजना कार्वान्वयन गर्नका लागि आवश्यक लागत र गाउँपालिकाको हालको लगानी क्षमता गणना गर्दा जुन भिन्नता (deficit) वा ग्याप भेटिन्छ त्यो नै अनुमानित लगानी ग्याप हुन्छ। तल दिइएका ग्राफ चित्र र तालिकाले औरही गाउँपालिकाको खासस्व क्षेत्रगत भिन्नता (ग्याप) र कम्पोनेन्टगत भिन्नता (ग्याप) देखाउँछ।

लगानीमा अन्तर (ग्याप)

चित्र नं १८ वास लगानीमा ग्याप (अन्तर)

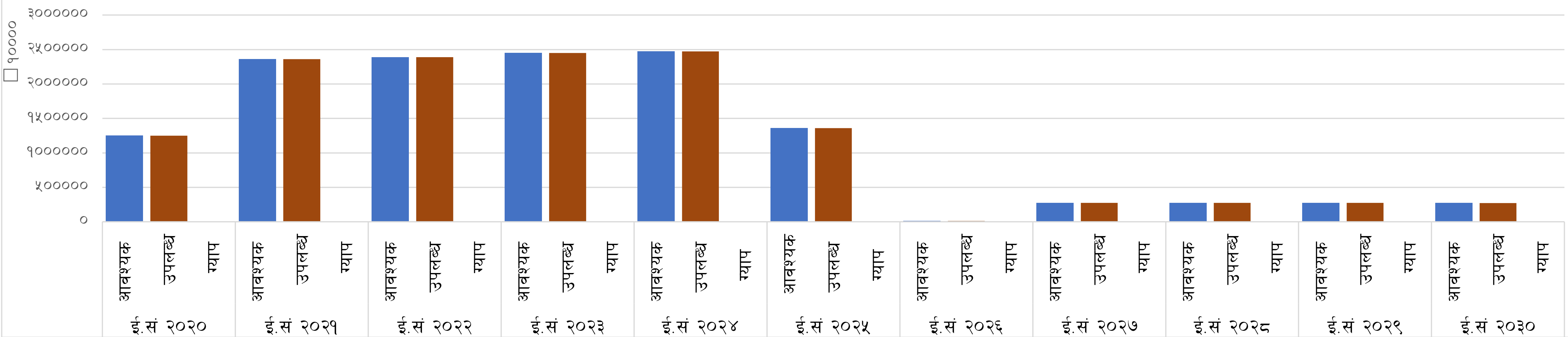

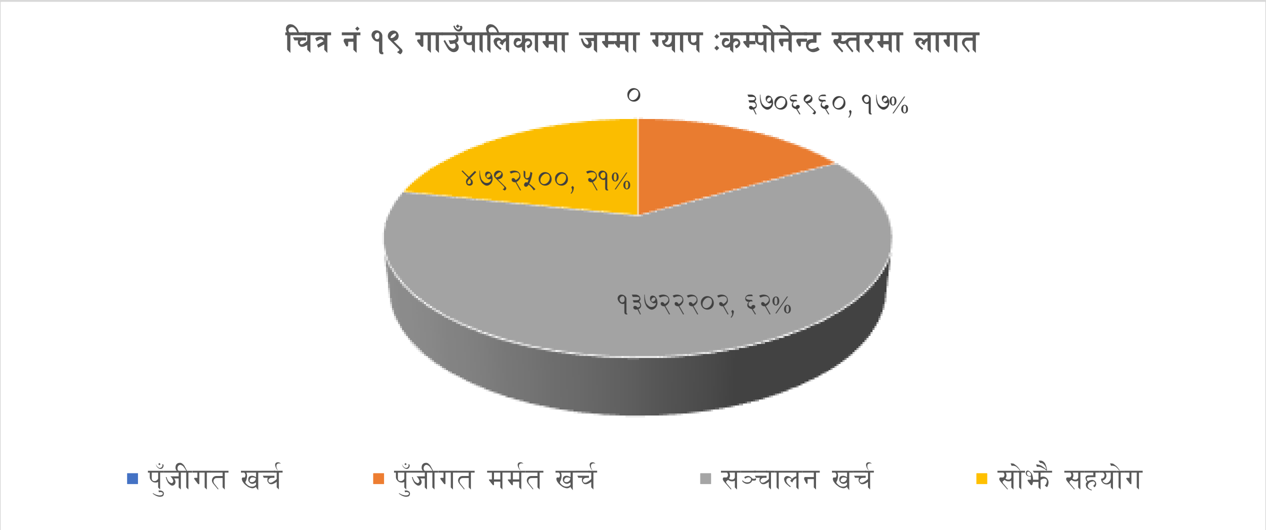

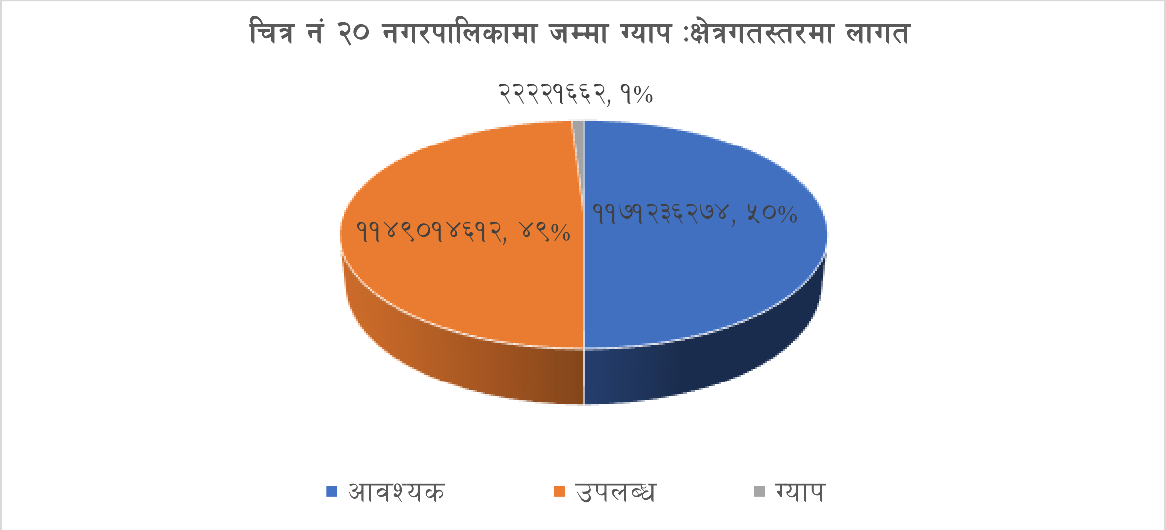

तालिका ४८ खासस्व योजनामा लगानीमा अन्तर सम्बन्धी विवरण

अवयव	२०२०			२०२१			२०२२			२०२३			२०२४			२०२५		
	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप
खानेपानी	२४३५३७९०	२४३५३७९०	०	८३०२२५३१	८३०२२५३१	०	११५१५५१८३	११५१५५१८३	०	३०८७८८३२०	३०८७८८३२०	०	३०८७८८३२०	३०८७८८३२०	०	८८६८५८२०	८८६८५८२०	०
सरसफाइ र स्वच्छता	६२०७२२४८२४	६२०७२२४८२४	०	११७०३२६७५१३	११७०३२६७५१३	०	११८१३४३८३४२	११८१३४३८३४२	०	११९२३५२९२२१	११९२३५२९२२१	०	१२०३३९३९९००	१२०३३९३९९००	०	६७०३१२६८०४	६७०३१२६८०४	०
विद्यालयमा खासस्व	५४७९१२३	५४७९१२३	०	५९२४६२३	५९२४६२३	०	६७५५६२३	६७५५६२३	०	७४७२६२३	७४७२६२३	०	६८१८६४२	६८१८६४२	०	५८५४१४२	५८५४१४२	०
स्वास्थ्य संस्थाहरूमा खासस्व	५८८७३४७	५८८७३४७	०	५८८७३४७	५८८७३४७	०	८४०७८४७	८४०७८४७	०	१३१०२८४७	१३१०२८४७	०	१२८९५३४७	१२८९५३४७	०	७६३९३४७	७६३९३४७	०
सार्वजनिक शौचालयहरूमा खासस्व	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
अन्य क्रियाकलापहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
गाउँपालिकामा खासस्व जम्मा	६२४२९४५०८४	६२४२९४५०८४	०	११७९८१०२०१४	११७९८१०२०१४	०	११९४३७५६९९५	११९४३७५६९९५	०	१२२५२८९३०११	१२२५२८९३०११	०	१२३६२४४२२०९	१२३६२४४२२०९	०	६८०५३०६११३	६८०५३०६११३	०

अवयव	२०२६			२०२७			२०२८			२०२९			२०३०		
	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप
खानेपानी	४८४८८४६२	४८४८८४६२	०	४८४८८४६२	४८४८८४६२	०	४८४८८४६२	४८४८८४६२	०	४८४८८४६२	४८४८८४६२	०	४८४८८४६२	२६२६६८००	२२२२१६६२
सरसफाइ र स्वच्छता	०	०	०	१३१७२४१६१८	१३१७२४१६१८	०	१३१७२४१६१८	१३१७२४१६१८	०	१३१७२४१६१८	१३१७२४१६१८	०	१३१७२४१६१८	१३१७२४१६१८	०
विद्यालयमा खासस्व	६२३४२६३	६२३४२६३	०	६१८२७६३	६१८२७६३	०	६२२०५९५	६२२०५९५	०	६२२०५९५	६२२०५९५	०	६१७७०९५	६१७७०९५	०
स्वास्थ्य संस्थाहरूमा खासस्व	७५५०९३७	७५५०९३७	०	७५५०९३७	७५५०९३७	०	७५५०९३७	७५५०९३७	०	७५५०९३७	७५५०९३७	०	७५५०९३७	७५५०९३७	०
सार्वजनिक शौचालयहरूमा खासस्व	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
अन्य क्रियाकलापहरू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
गाउँपालिकामा खासस्व जम्मा	६२२७३६६२	६२२७३६६२	०	१३७९४६३७८०	१३७९४६३७८०	०	१३७९५०१६१२	१३७९५०१६१२	०	१३७९५०१६१२	१३७९५०१६१२	०	१३७९४५८११२	१३५७२३६४५०	२२२२१६६२

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

कम्पोनेन्ट स्तरमा लागत

तालिका ४९ कम्पोनेन्ट स्तरमा लागत सम्बन्धी विवरण

अवयव	२०२०			२०२१			२०२२			२०२३			२०२४			२०२५		
	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप
पुँजीगत खर्च	५४४८३२३६००	५४४८३२३६००	०	१०९५१७९०५००	१०९५१७९०५००	०	१०९८६६९८०५०	१०९८६६९८०५०	०	१११८६६९२५५०	१११८६६९२५५०	०	१११८६९४२५५०	१११८६९४२५५०	०	५५१७२९६७७५	५५१७२९६७७५	०
पुँजीगत मर्मत खर्च	७२६२०५७८२	७२६२०५७८२	०	७७७०१९४१८	७७७०१९४१८	०	८८४८५३०५०	८८४८५३०५०	०	९९३५५००३७	९९३५५००३७	०	११००७५१४३८	११००७५१४३८	०	१२०८८०२२६४	१२०८८०२२६४	०
सञ्चालन खर्च	६०१२३२२२	६०१२३२२२	०	६२६५५९००	६२६५५९००	०	६५३८६१११	६५३८६१११	०	६७४७९४६४	६७४७९४६४	०	६९७०९२६१	६९७०९२६१	०	७१८०२६१४	७१८०२६१४	०
सोझै सहयोग	८२९२४८०	८२९२४८०	०	६६३६१९६	६६३६१९६	०	६८१९७८४	६८१९७८४	०	५१७०९६०	५१७०९६०	०	५०३८९६०	५०३८९६०	०	७४०४४६०	७४०४४६०	०
गाउँपालिकामा खासस्व	६२४२९४५०८४	६२४२९४५०८४	०	११७९८१०२०१४	११७९८१०२०१४	०	११९४३७५६९९५	११९४३७५६९९५	०	१२२५२८९३०११	१२२५२८९३०११	०	१२३६२४४२२०९	१२३६२४४२२०९	०	६८०५३०६११३	६८०५३०६११३	०

अवयव	२०२६			२०२७			२०२८			२०२९			२०३०			१० वर्षभरीको लागि		
	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप	आवश्यक	उपलब्ध	ग्याप
पुँजीगत खर्च	८८०००	८८०००	०	३६५००	३६५००	०	५८०००	५८०००	०	५८०००	५८०००	०	१४५००	१४५००	०	५५२७७९९९०२५	५५२७७९९९०२५	०
पुँजीगत मर्मत खर्च	३६१३७६६२	३६१३७६६२	०	१२८९५०३१५२	१२८९५०३१५२	०	१२८९४४३१७७	१२८९४४३१७७	०	१२८९४४३१७७	१२८९४४३१७७	०	१२८९४४३१७७	१२८५७३६२१७	३७०६९६०	१०८८५१५२३३४	१०८८१४४५३७४	३७०६९६०
सञ्चालन खर्च	२०५७८५६०	२०५७८५६०	०	८४२११६६८	८४२११६६८	०	८४२८७९७५	८४२८७९७५	०	८४२८७९७५	८४२८७९७५	०	८४२८७९७५	७०५६५७७३	१३७२२२०२	७५४८१०७२५	७४१०८८५२३	१३७२२२०२
सोझै सहयोग	५४६९४४०	५४६९४४०	०	५७१२४६०	५७१२४६०	०	५७१२४६०	५७१२४६०	०	५७१२४६०	५७१२४६०	०	५७१२४६०	९१९९६०	४७९२५००	६७६८२१२०	६२८८९६२०	४७९२५००
गाउँपालिकामा खासस्व	**६२२७३६६२**	**६२२७३६६२**	**०**	**१३७९४६३७८०**	**१३७९४६३७८०**	**०**	**१३७९५०१६१२**	**१३७९५०१६१२**	**०**	**१३७९५०१६१२**	**१३७९५०१६१२**	**०**	**१३७९४५८११२**	**१३५७२३६४५०**	**२२२२१६६२**	**६६९८५६४४२०४**	**६६९६३४२२५४२**	**२२२२१६६२**

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

५.३.४ ब्रिजिङको सारांश

प्रस्तावित खासस्व योजना कार्यान्वयनका लागि यदि थप वित्त व्यवस्थापन गर्न सकिएन भने या त लागत घटाउनु पर्छ वा व्यापार, कर र हस्तान्तरणमा वृद्धि गर्नु पर्छ । यो नै वित्तीय ग्यापलाई पूर्ति गर्ने मिश्रित वा चुक्ता-योग्य प्रकारको चलन चल्तीको अभ्यास हो । तिनिहरूलाई निम्नानुसार दिइएको छ ।

- बैंक ऋण: व्यवसायिक वित्त, लघु-वित्त र सहुलियत ऋणहरू समेत । सहुलियत ऋण दाताहरूले अनुदान वा हस्तान्तरणको रूपमा बजार व्याज दरभन्दा कममा ऋण दिने वा अनुग्रह-अवधि दिने;
- लगानीकर्ताद्वारा पुँजी लगानी गरेर व्याजको रूपमा फिर्ता पाउने आशाले इक्विटी प्रदान गर्दछन् । इक्विटी धेरै लामो समयसम्म प्रदान गर्न सकिन्छ । यसैले लामो समयसम्म फिर्ता गर्नु पर्दैन । इक्विटी लगानीमा सार्वजनिक अनुदान (वा हस्तान्तरण) रहने हुँदा फिर्ता गर्नु पर्ने सोच राखिएको हुँदैन ।
- अन्य वित्तीय उपकरण: जस्तै- बण्डस्, जहाँ ऋण शीर्षक अन्तर्गत बजारको बण्डस् लगानीकर्ताहरूलाई बेचिने छ । बण्डस् जारिकर्ताहरूमा गाउँपालिका समेतलाई "गाउँपालिका बण्डस्" वा सार्वजनिक तथा निजी कम्पनीहरूमा "व्यावसायिक बण्डस्" समावेश गर्न सकिने छ ।

तलको तालिकाले केवल १० मुख्य लगानीका क्षेत्रहरू जहाँ ग्याप तुलनात्मक रूपमा उच्च रहेका छन् भन्ने देखाउँछ ।

तालिका ५० उच्च ग्याप रहेका लगानीका क्षेत्रहरु सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	लगानीको क्षेत्र	आवश्यक रकम	उपलब्ध	ग्याप	ग्याप (१० वर्ष) %	व्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्ड्स
१	दशौं वर्ष खानेपानी सञ्चालन खर्च	१३७२२२०२	०	१३७२२२०२	६१.७५%	०	०	०	०
२	दशौं वर्ष खानेपानी सोझै सहयोग	४७९२५००	०	४७९२५००	२१.५७%	०	०	०	०
३	दशौं वर्ष खानेपानी पुँजीगत मर्मत खर्च	२९९७३७६०	२६२६६८००	३७०६९६०	१६.६८%	०	०	०	०
४	आधार वर्ष खानेपानी सञ्चालन खर्च	२१७१५००	२१७१५००	०	०%	०	०	०	०
५	आधार वर्ष खानेपानी सोझै सहयोग	७३७२५२०	७३७२५२०	०	०%	०	०	०	०
६	पहिलो वर्ष खानेपानी पुँजीगत खर्च	६९९६१८००	६९९६१८००	०	०%	०	०	०	०
७	पहिलो वर्ष खानेपानी पुँजीगत मर्मत खर्च	४०१६९९३	४०१६९९३	०	०%	०	०	०	०
८	पहिलो वर्ष खानेपानी सञ्चालन खर्च	३६५७५०२	३६५७५०२	०	०%	०	०	०	०
९	पहिलो वर्ष खानेपानी सोझै सहयोग	५३८६२३६	५३८६२३६	०	०%	०	०	०	०
१०	दोस्रो वर्ष खानेपानी पुँजीगत खर्च	१०२७९१२००	१०२७९१२००	०	०%	०	०	०	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

तालिका ५१ ग्याप पुर्तिको सारांश सम्बन्धी निर्धारण सम्बन्धी विवरण

विवरण	२०२०					२०२१					२०२२					२०२३					२०२४					२०२५				
	व्यापार	शेयर	डिबेन्टी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	डिबेन्टी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	डिबेन्टी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	डिबेन्टी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	डिबेन्टी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	डिबेन्टी	बण्डस्	जम्मा
	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.
खानेपानी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सरसफाइ र स्वच्छता	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
विद्यालयमा खासस्व	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
स्वास्थ्य संस्थाहरूमा खासस्व	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सार्वजनिक शौचालयहरूमा खासस्व	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
अन्य सोझै सहयोग लागत	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

विवरण	२०२६					२०२७					२०२८					२०२९					२०३०					जम्मा १० वर्षको लागि				
	व्यापार	शेयर	डिबेन्टी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	डिबेन्टी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	डिबेन्टी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	डिबेन्टी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	डिबेन्टी	बण्डस्	जम्मा	व्यापार	शेयर	डिबेन्टी	बण्डस्	जम्मा
	ने.	ने.	ने.	ने.	रु.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.रु.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.	ने.रु.
खानेपानी	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
सरसफाइ र स्वच्छता	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
विद्यालयमा खासस्व	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
स्वास्थ्य संस्थाहरूमा खासस्व	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
सार्वजनिक शौचालयहरूमा खासस्व	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
अन्य सोझै सहयोग लागत	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
जम्मा	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

तालिका ५२ ग्याप पूर्ति (Bridging) को सारांश - लागत कम्पोनेन्ट स्तरमा

विवरण	२०२०					२०२१					२०२२					२०२३					२०२४					२०२५				
	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा
	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.
पुँजीगत खर्च	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
पुँजीगत मर्मत खर्च	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सञ्चालन खर्च	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सोझै सहयोग	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

विवरण	२०२६					२०२७					२०२८					२०२९					२०३०					जम्मा १० वर्षको लागि				
	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा	ब्यापार	शेयर	इक्विटी	बण्डस्	जम्मा
	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.	ने.रु.
पुँजीगत खर्च	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
पुँजीगत मर्मत खर्च	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
सञ्चालन खर्च	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
सोझै सहयोग	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

५.३.५ सम्पत्तिको मूल्य

खानेपानी क्षेत्रमा सम्पत्ति भन्नाले खानेपानी प्रणालीको भौतिक अवयवहरू (जस्तैः पाइप, पम्प, मिटर, जेनरेटर, सङ्कलन पोखरी, भल्भ) जनाउँछ। सम्पत्तिको मूल्याङ्कन दुई भिन्न तरिकाबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। पहिलो विधिमा उमेरमा आधारित मूल्यह्रास, जहाँ प्रत्येक प्रणालीको सम्पत्तिलाई खरिद मूल्य र अनुमानित जीवनकालको (Lifespan) आधारमा गरिन्छ। प्रत्येक सम्पत्तिको मूल्य प्रत्येक वर्ष निश्चित प्रतिशतको आधारमा ह्रासकट्टा गरिन्छ। ह्रासकट्टीलाई सञ्चालन खर्चको रूपमा लिइन्छ जसले गर्दा सम्पत्तिलाई पुनर्स्थापना वा प्रतिस्थापन गर्दा पर्याप्त स्रोतहरूको उपलब्ध्य हुन्छ। दोस्रो विधि भनेको शर्तमा आधारित जहाँ सम्पत्तिको मूल्याङ्कन सम्पत्तिको उमेको आधारमा होइन कि सम्पत्तिको अवस्था र कार्यसम्पादनको आधारमा निर्धारण गरिन्छ। यहाँ पहिलो विधिको आधारमा गरिएको छ।

तलको चित्रले गाउँपालिकाको खासस्व सम्पत्ति समयको अन्तरालमा कसरी वृद्धि भएको छ भनि देखाउँछ।

चित्र नं २१ : १० वर्षको अवधिमा खासस्व कुल सम्पत्ति मूल्य

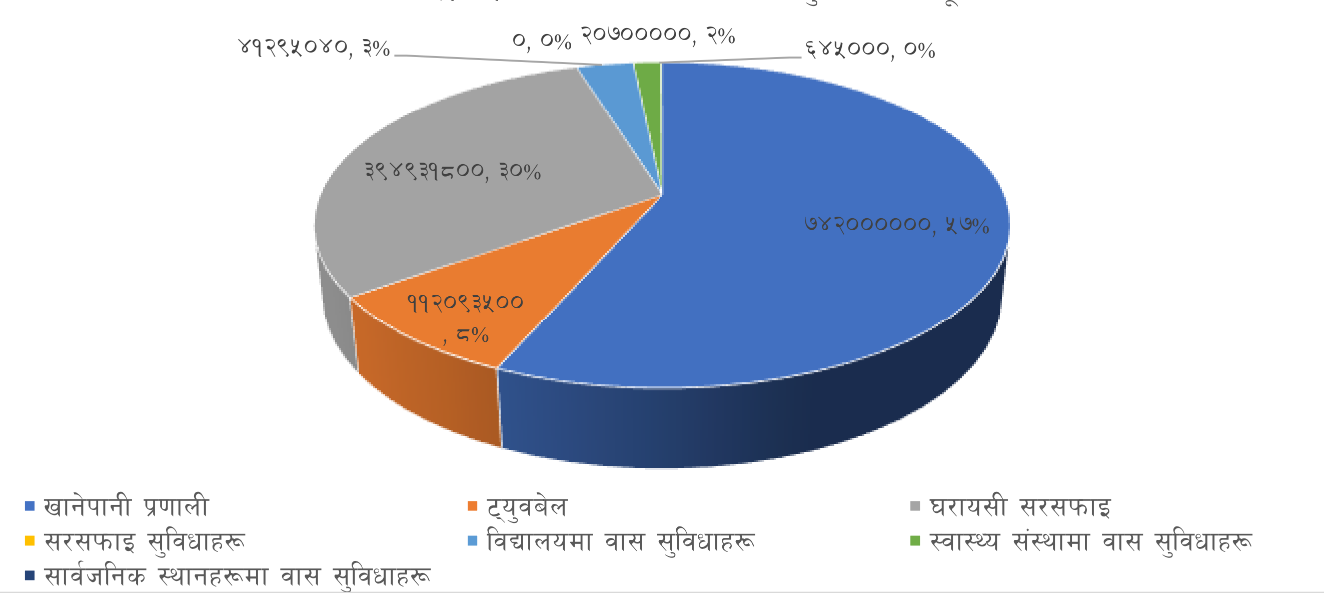

चित्र नं २२ : खासस्व सम्पत्ति मूल्य

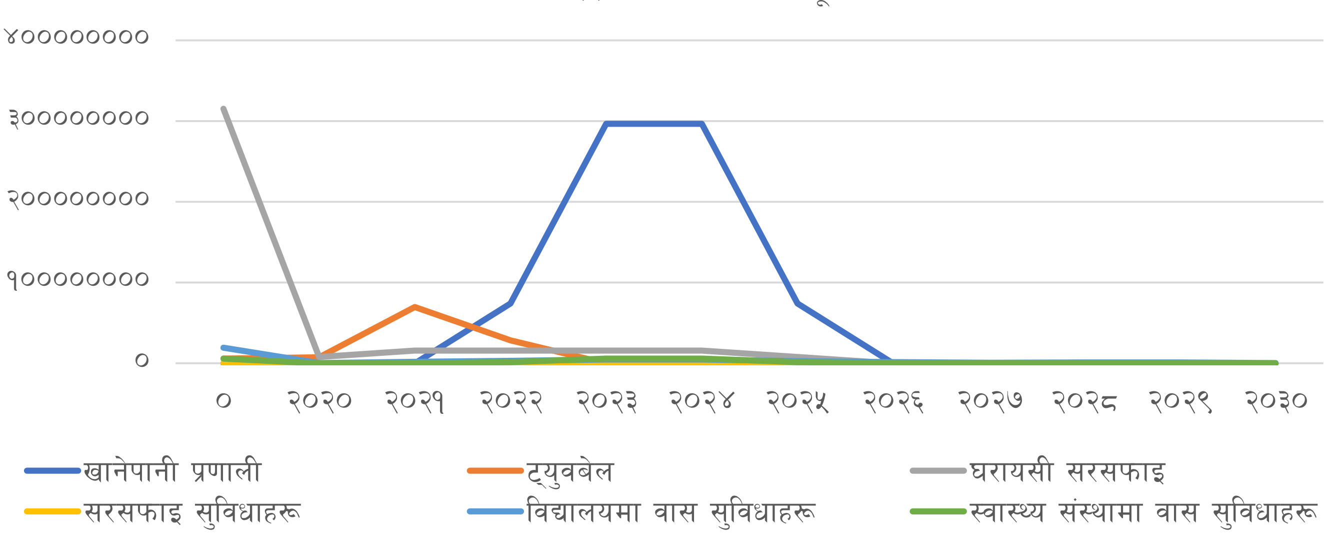

तालिका ५३५ सम्पत्तिको मूल्य

सि. नं.	अवयव	हालको	२०२०	२०२१	२०२२	२०२३	२०२४
१	खानेपानी प्रणाली	०	०	०	७४२००००००	२९६८०००००	२९६८०००००
२	ट्युवबेल	५९५९५००	७५८१०००	६९९६१८००	२८५९१२००	०	०
३	घरायसी सरसफाइ	३१५५३६०००	७९३९५८०	१५८७९१६०	१५८७९१६०	१५८७९१६०	१५८७९१६०
४	सरसफाइ सुविधाहरू (FSM ,SWM, Sewerage with WWTP)	०	०	०	०	०	०
५	विद्यालयमा खासस्व सुविधाहरू	१९४०००४०	४८९५००	१९५८०००	२९९६५००	४६४३५००	४५६९०००
६	स्वास्थ्य संस्थामा खासस्व सुविधाहरू	६०६००८०	०	०	१४६३९९२	५८५५९६८	५८५५९६८
७	सार्वजनिक शौचालयहरूमा खासस्व सुविधाहरू	६४५०००	०	०	०	०	०
८	जम्मा सम्पत्ति मूल्य	३४७६००६२०	१६०१००८०	८७७९८९६०	१२३१३०८५२	३२३१७८६२८	३२३१०४१२८
९	पहिलाको वर्ष भन्दा सम्पत्तिको मूल्य वृद्धिको %	०	१६००९९८०	८७७९८८६०	१२३१३०७५२	३२३१७८५२८	३२३१०४०२८

सि. नं.	अवयव	२०२५	२०२६	२०२७	२०२८	२०२९	२०३०	जम्मा %
१	खानेपानी प्रणाली	७४२००००००	०	०	०	०	०	०
२	ट्युवबेल	०	०	०	०	०	०	०
३	घरायसी सरसफाइ	७९३९५८०	०	०	०	०	०	०
४	सरसफाइ सुविधाहरू (FSM, SWM, Sewerage with WWTP)	०	०	०	०	०	०	०
५	विद्यालयमा खासस्व सुविधाहरू	२६९८५००	१६६००००	६६१५००	९८६०००	९८६०००	२४६५००	१००
६	स्वास्थ्य संस्थामा खासस्व सुविधाहरू	१४६३९९२	०	०	०	०	०	०
७	सार्वजनिक शौचालयहरूमा खासस्व सुविधाहरू	०	०	०	०	०	०	०
८	जम्मा सम्पत्ति मूल्य	८६३०२०७२	१६६००००	६६१५००	९८६०००	९८६०००	२४६५००	१००
९	पहिलाको वर्ष भन्दा सम्पत्तिको मूल्य वृद्धिको %	८६३०१९७२	१६५९९००	६६१४००	९८५९००	९८५९००	२४६४००	०

श्रोत : NWASH प्रतिवेदन, २०७८

अध्याय ६
खासस्व योजनाको कार्यान्वयन तथा अनुगमन

६.१ खासस्व योजनाको कार्यान्वयन

६.१.१ योजना कार्यान्वयन अवधारणा

गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी क्रियाकलाप संचालन गर्दा सबै सरकारी तथा गैर सरकारी संघ सस्था र सरोकारवालाहरूले गाउँपालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाका रणनीति र मान्यताहरूलाई अवलम्वन गर्नु पर्नेछ । गाउँपालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले गाउँपालिकामा संचालित कुनै पनि खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताका कार्यक्रम नेपाल सरकारको खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी नीति, नियम र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ अनुरुप संचालन गर्ने सुनिश्चितता एवं सहजीकरण गर्नेछ ।

६.१.२ योजना परिमार्जन

गाउँपालिकामा खासस्व योजना परिमार्जन गर्नका लागि गाउँपालिका खासस्व समन्वय समिति एवं गाउँपालिकाको योजना निर्माण समितिको सिफारिसमा आवश्यक देखिए बमोजिम अद्यावधिक वा परिमार्जन गरेर गाउँ कार्यपालिका बैठकबाट पारित गरिनेछ ।

६.२ अनुगमन योजना

६.२.१ अनुगमन ढाँचा तथा पद्धति

गाउँपालिका र वडा तहमा यो खासस्व योजना कार्यान्वयन अनुगमनका निम्ति हाल गाउँपालिकाको अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण समितिलाइ नै जिम्मेवार बनाइनेछ । गाउँपालिका तहका खासस्व क्रियाकलापहरूको आवधिक अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी गाउँपालिकास्तरीय समन्वय समितिसँगको सहकार्यमा गाउँपालिकाको अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण समितिले सम्पन्न गर्ने छ । वडा र समुदाय तहमा पनि अनुगमन कार्यदल गठन गरिनेछ । जसमा वडाका सदस्य सहित राजनीतिक दलका सदस्य, नागरिक समाज, शिक्षा, स्वास्थ्य एवं संचार क्षेत्रबाट आवश्यक प्रतिनिधि समावेश गरी गठन गरिनेछ ।

विभिन्न तहका समन्वय समिति अन्तगर्त गठित अनुगमन दल खासस्व योजनामा समावेश क्रियाकलापहरूको लेखाजोखा तथा अवलोकलन गर्नेछ । यसका लागि उद्देश्य, प्रक्रिया, प्रभाव सम्बन्धी सूचकहरू विकास गरिनेछ । स्थानीय उपभोक्ता समिति, उपभोक्ता, कार्यक्रम संचालन गर्ने निकाय नागरिक समाज आदिको उपस्थितिमा अनुगमन सम्बन्धी क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनेछ ।

६.२.२ सूचक

खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता कार्यक्रमका आधारभूत सूचकहरू ६ महिनाभित्र विकास गरिनेछ । यस्ता सूचकहरू विकास गर्दा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी नीति, नियम, मार्गदर्शन र सम्बन्धित योजनाको उद्धेश्य एवं कार्य पद्धति लगायतका संरचनालाई ध्यान दिइनेछ ।

६.२.३ अनुगमनको तह

खासस्व योजना कार्यान्वयन अनुगमनको तह निम्न प्रकारको हुनेछ ।

- समुदायस्तरः समुदाय आफै, संघ/संस्थाहरू जस्तै विद्यालय, सामुदायिक वन, स्वास्थ्य संस्थाहरू
- वडास्तरः वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति
- गाउँपालिकास्तरः उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा रहेको अनुगमन समितिले पनि खासस्वमा प्रस्ताव गरिएका कृयाकलापहरु संचालन, प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा सुचकहरु समयमै हाँसिल गरे नगरेको सम्बन्धमा नियमित अनुगमन गर्ने ब्यवस्था मिलाइने छ, सो कार्यमा गाउँपालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले आवश्कताका आधारमा सबै सहयोग प्रदान गर्ने वातावरण निर्माण गरिने छ ।

६.२.४ अनुगमन विधि

- कार्यक्रमको प्रभावकारी र व्यवस्थित अनुगमनको लागि गाउँपालिकादेखि समुदाय तथा टोलसम्म अनुगमन तथा मुल्यांकन समिति गठन गरी क्रियाशिल बनाउने ।
- अनुगमन तथा मूल्यांकन सूचक तयार गरी स्वःअनुगमन, सहभागितात्मक अनुगमन र संयुक्त अनुगमन गर्ने ।

- कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने निकाय वा वाह्य संस्थाहरूबाट सेवा लिई कार्यक्रमले पारेको प्रभावको मध्यावधि तथा अन्तिम मुल्याङ्न गर्ने ।
- NWASH Apps प्रयोग गरी नियमित रुपमा (२/२ वर्षमा) यो योजना अद्यावधिक (update) गर्ने ।

६.३ निष्कर्ष तथा भावी कार्यदिशा

यो खासस्व योजनाको अवधि १० वर्षको हुनेछ । यस योजनाको कार्यान्वयनमा प्रशस्त चुनौतिहरू रहेका छन् तापनि गाउँपालिकाको पूर्ण सरसफाइ अभियानलाई सफलिभूत बनाउन गाउँपालिका, सम्पूर्ण जनसमुदाय, दातृ निकाहरू, प्रदेश सरकार र सङ्घीय सरकारको सहयोग र सद्भावका साथै संयुक्त प्रयासद्वारा यो अभियानको लक्ष्यमा पुग्न सकिने औरही गाउँपालिकाको विश्वास रहेको छ । सरसफाइलाई संस्कृतिको रुपमा स्थापित गरी सरसफाइ र स्वच्छतालाई आयआर्जन र जीवनस्तर सुधारका गतिविधमा रुपान्तरण गरिने छ। स्थानीय सरकारको अगुवाइमा फोहोरलाई मोहोर वनाउने विभिन्न सिप तथा ज्ञानहरू समुदायहरूमा हस्तान्तरण गरी सुखि र समृद्ध औरही गाउँपालिका अभियानलाई निरन्तरता दिइने छ । यो खासस्व योजना आधुनिक उच्च प्रविधिको प्रयोग गरेर व्यापक रुपमा छलफल र विज्ञ समूहको संलग्नता र छलफल तथा स्थानीय सरकारको अगुवाई तथा नेतृत्वमा तयार भएको छ । यसैले सोही अनुरुपकै कार्यक्रम संचालन र सूचना व्यवस्थापनका तहमा गाउँपालिका नमुना हुनेछ र खासस्व क्षेत्रका जिज्ञासु विद्यार्थीहरूको लागि सिकाई केन्द्रको रुपमा स्थापित हुनेछ भन्ने विश्वास लिइएको छ ।

६.३.१ सिकाईहरू

खुला दिसा मुक्त अभियानका कममा यस गाउँपालिका वा साविकका गा वि स हरूलाई प्रशस्त सिकाईहरू भएका छन् । सरसफाइ र स्वच्छता कार्यक्रम केवल कार्यक्रम मात्र नभई एउटा अभियानका रुपमा स्थानीय सरकारको नेतृत्वमा संचालन भएमा असम्भव भन्ने कुरा केहि छैन भन्ने एउटा प्रमुख सिकाइ भएको छ । असल अभियानको लागि सहयोगी हातहरू पनि प्रशस्त भेटाइने रहेछन । यसै सिकाइका आधारमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता अभियानलाई परिणाममुखि बनाउन हर सम्भव प्रयासहरू आवश्यक छन् भन्ने वोध पनि यस गाउँपालिकालाई भएको छ ।

६.४ गाउँपालिकाको खासस्व संरचना

राज्य पुनर्संरचनापछिको वर्तमान अवस्थामा हरेक गाउँपालिकामा झैँ औरही गाउँपालिकामा पनि निश्चित सँगठनात्मक स्वरुप स्थापना भएको छ। खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमहरू पूर्वाधार विकास र वातावरण शाखा अन्तर्गत संचालन गरिने गरिन्छ । खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यक्रमका लागि छुट्टै वास संरचना बनि नसकेको अवस्थामा यथासक्य चाँडो खासस्वको प्रभावकारी कार्यान्वयका लागि खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता शाखाको स्थापना तथा जिम्मेवार कर्मचारीको व्यवस्थापन गरी त्यसलाई साधन श्रोत सम्पन्न गरेर अगाडि बढ्ने नीति यस गाउँपालिकाले लिएको छ ।

६.५ गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) कोष

गाउँपालिकास्तरीय खासस्व समन्वय समितिको रोहवरमा खासस्व कोषको स्थापना गरिने छ । उक्त कोष खासस्व क्षेत्रमा कार्यक्रम संचालन गर्न चाहने अन्य संघ संस्थाहरूको पनि सहयोगको अपेक्षा गरिएको छ । सो कोषको रकम केवल खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता प्रवर्द्धनमा मात्र खर्च गरिने छ । खासस्व समन्वय समितिले कोष संचालन निर्देशिका १ (एक) वर्षभित्र तयार गरी कोषको परिचालन तथा व्यवस्थापन गर्नेछ ।

६.६ संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास आवश्यकता

६.६.१ संस्थागत संरचना

खासस्व क्षेत्रमा कार्यक्रम, योजना बनाउन, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्नका लागि नेपाल सरकारले निम्न संरचनाहरू स्थापना गरेको छ ।

चित्र ७.१: “खासस्व” सेवाहरूको लागि संघीय संरचनामा बिभिन्न तहको भूमिका र जिम्मेवारी

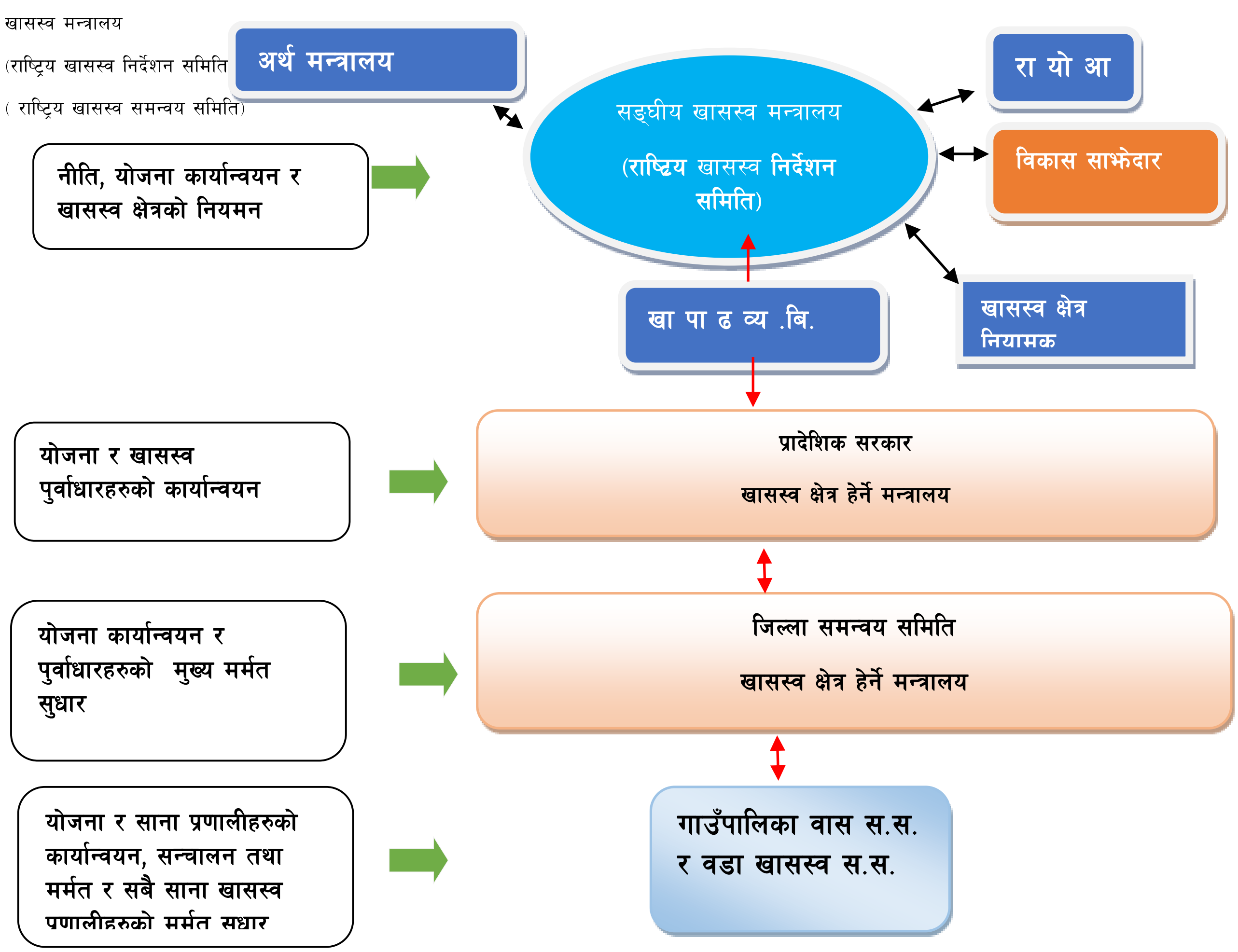

६.६.२ संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि

खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता प्रवर्द्धनका लागि संरचनागत तथा सचेतनागत क्रियाकलापहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि अवलम्बन गरिनु पर्ने उपायहरू यसप्रकार छन् :

- तालिम, कार्यशाला, सेमिनार
- समुदाय र संस्थागत सचेतनामूलक कार्यक्रम
- परीक्षण कार्यक्रमहरू
- सरसफाइ प्रदर्शनी, महोत्सव,
- अवलोकन भ्रमण
- स्व लेखाजोखा अभ्यास

अध्याय ७
संस्थागत संरचना, सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी

७.१ सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी

क्र.स	सरोकारवाला निकायहरुको विवरण	भूमिका र जिम्मेवारी
१	गाउँपालिका	• स्थानीयस्तरमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनमा नेतृत्व प्रदान गर्ने । • स्थानीय साधन स्रोतको प्रभावकारी उपयोग गर्ने गराउने । • स्थानीय सरोकारवालाहरुसँग समन्वयकारी भूमिका खेल्ने । • खासस्व योजना तर्जुमा गर्न सहयोग र कार्यान्वयन • बजेट तथा मानव संसाधन व्यवस्थापन गर्ने • नेतृत्व, समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थान • अनुगमन, नियमन र सुपरीवेक्षण
२	वडा कार्यालय	• स्थानीय स्तरमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनमा समन्वय तथा नेतृत्व प्रदान गर्ने, • सामाजिक परिचालनको अभियानमा नेतृत्व, समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थान • अनुगमन, नियमन र सुपरीवेक्षण
३	गाउँपालिका स्थित खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता शाखा	• कार्यक्रमको मुख्य सहयोगीको भूमिकामा रही आफ्नो कार्यालयमा उपलब्ध आर्थिक र मानवीय स्रोतलाई खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको क्षेत्रमा परिचालन गर्ने, • खानेपानी आयोजनाको निर्माण, मर्मत सुधार तथा क्षमता विकासमा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने ।
४	गाउँपालिका स्थित शिक्षा शाखा	• विद्यालयको अगुवाइमा सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी आनिबानीमा परिवर्तन अभियान कार्यक्रमको नेतृत्व गर्दै हरेक विद्यालयमा पूर्णसरसफाइ कार्यक्रम संचालन गर्ने,
५	गाउँपालिका स्थित स्वास्थ्य शाखा	• स्वास्थ्य, उपस्वास्थ्य चौकीहरुमार्फत हातधुने र अन्य सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यक्रमलाई अगाडि बढाउने, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी आनीबानीमा परिवर्तन अभियान कार्यक्रममा स्वयंसेवीका, मासिकाहरुलाई परिचालन गर्ने,
६	गाउँपालिका स्थित महिला, वालवालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक शाखा	• महिला सहभागिता अभिवृद्धि गर्नका लागि सशक्तिकरणका कार्यक्रम संचालन गर्ने, • महिला सहकारी संस्था तथा समूहहरु परिचालन गर्ने, • वालक्लवहरुलाई सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्वन्धी कार्यमा लाग्न सक्षम वनाउने
७	जिल्ला वन डिभिजन कार्यालय	• सामुदायिक तथा निजी वन समूहको आर्थिक स्रोत र जनशक्तिलाई सरसफाइ तथा स्वच्छताको क्षेत्रमा प्रयोग गर्न मुख्य भूमिका निर्वाह गर्ने, • इलाका वन सेवा केन्द्रहरुलाई समेत सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी आनिबानीमा परिवर्तन गर्ने अभियानमा लगाउने ।

		• वृक्षारोपण, खानेपानीको मूल संरक्षण तथा भूक्षय नियन्त्रण सम्बन्धी कार्य गर्ने
८	जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र	• कृषि सेवा केन्द्रहरुको अगुवाईमा स्थानीय कृषि समूहलाई सरसफाइ तथा स्वच्छताको क्षेत्रमा काम गर्न लगाउने, • जैविक कृषि प्रणालीलाई प्रवर्द्धन गर्ने, • भकारो सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने • फोहोरमैलाको व्यस्थापन सम्बन्धी कार्यमा सघाउने • आयआर्जनका कार्यमा सहकार्य गरी सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रर्बद्धन गर्ने
९	भेटेनरी अस्पताल तथा पशु विज्ञ केन्द्र	• गाईवस्तु तथा पशुपंक्षीहरुको व्यवस्थित पालन गर्नको लागि गोठ तथा मलखाद व्यवस्थापनमा मुख्य भूमिका खेल्ने, भकारो सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने • पशुजन्य रोगबाट बच्न सक्ने उपायहरु बारे कार्यक्रम संचालन गर्ने, • चरिचरनको व्यवस्था गर्ने
१०	आमसंचार माध्यमहरु,संचारकर्मी तथा नागरीक समाज	• अभियान र सन्देशमूलक सामग्रीहरुको प्रचारप्रसार • अध्ययन, अवलोकन र सफल कथाहरुको प्रचारप्रसार, • अनुगमन पैरवी
११	विद्यालय	• जीवनउपयोगी ज्ञान, सीप, अभ्यास र सचेतना विस्तार • विद्यार्थी, विद्यालय परिवार र समुदायको सशक्तिकरण र सक्रियता बृद्धि, अभिमुखीकरण र तालिम, अवस्था विश्लेषण, सचेतनामूलक कार्यकम संचालनमा सहजीकरण • सफा र स्वच्छ विद्यालय प्रवर्द्धन गरी नमूनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
१२	विकास साझेदार निकायहरु	• प्राविधिक तथा विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउने, • आर्थिक स्रोत उपलब्ध गराउने तथा खोजी गर्ने, • कार्यक्रममा सहजीकरणको भूमिका निर्वाह गर्ने ।
१३	उद्योग वाणिज्य संघ	• सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभियानलाई सफल वनाउन निजी क्षेत्रलाई परिचालन गर्ने, • स्थानीय स्रोत र जनशक्ति परिचालन गर्न सहयोग गर्ने, • गाउँपालिका र वडाका सरसफाइ तथा स्वच्छता अभियानमा सहकार्य र सहयोग गर्ने
१४	अन्तराष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरु	• आर्थिक स्रोत उपलब्ध गराउने • कार्यक्रमको सहजिकरण गर्ने • प्राविधिक तथा विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउने,
१५	जिल्ला स्थित गैर सरकारी संघ संस्था	• सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी आनिबानीमा परिवर्तन अभियानलाई संस्थाको कार्ययोजनामा राखेर कार्यान्वयन गर्ने, • सामाजिक परिचालनको कार्य गर्ने,
१६	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका	• समुदायस्तरमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्च्छता प्रवर्द्धनमा सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने ।

१७	व्यवसायीहरुः होटेल तथा रेष्टुराँ, थोक तथा खुद्रा व्यापारी,यातायात व्यवसायी, कल कारखाना र मठ मन्दिर संचालक	• सरसफाइ सामग्री उत्पादनमा सहयोग र लगानी गर्ने • फोहोर मैलाको वर्गीकरण र व्यवस्थापन • सुरक्षित पिउनेपानी र शौचालयको सुविधा, हात धुने स्थान र सामग्रीको व्यवस्था आदिमा ध्यान दिने ।
१८	स्थानीय क्लव र स्थानीय समूह, उपभोक्ता समिति आदि	• सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालनमा सहजीकरण • स्थानीय स्तरका कार्यक्रममा अगुवाइ गर्ने

आजमिति२०७९ साल साउनमहिना .. गते [illegible] गाउँपालिकाकाअध्यक्षश्री उमा शंकर प्रसाद साहको अध्यक्षतामा बसेको गाउँकार्यपालिका[illegible]को उपस्थितिमा देहायबमोजिमका प्रस्तावहरु माथी छलफल गरि निर्णय गरिएको छ ।

उपस्थिति

१.श्री उमा शंकर प्रसाद साह, गा.पा. अध्यक्ष

२. श्री पूनमकुमारी साहउपाध्यक्ष

३. श्री असोक कुमार यादव, प्रमुखप्रशासकियअधिकृत

४. श्री अशेश्वर यादव, वडा अध्यक्ष वडा न. १

५श्री किसुनयादव, वडा अध्यक्ष वडा न. २

६. श्री गंगा प्रसाद यादव, वडा अध्यक्ष वडा न. ३

७. श्री जिनेशलाल मण्डल, वडा अध्यक्ष वडा न. ४

८. श्री सरोज कुमार मण्डल, वडा अध्यक्ष वडा न. ५

९. श्री शंकर प्रसादसाह, वडा अध्यक्ष वडा न. ६

१० श्री सन्तोष ~~कुमार~~ ठाकुर, कार्यपालिका सदस्य,

१० श्री राजकुमार सहनी, कार्यपालिका सदस्य,

११श्री गितादेवी, कार्यपालिका सदस्य,

१२श्री हिरा कुमारी शर्मा, कार्यपालिका सदस्य,

१३. श्री सकिनाखातुनकार्यपालिका सदस्य,

१४. श्री ललितापासवान, कार्यपालिका सदस्य,

अन्यउपस्थिति

१५. श्री फेकन कुमार यादव, प्रमुख स्वास्थ्यशाखा

१६. श्री सरोज कुमार यादव, प्रमुखशिक्षाशाखा

१७श्री

प्रस्तावहरु

१.खानेपानी, सरसफाइतथा स्वच्छता योजनाअनुमोदन सम्बन्धमा

निर्णय

प्रस्ताव न. १ माथी छलफल गर्दा यूनिसेफ नेपालको आर्थिक सहयोग, छा-याँ नेपालको प्राविधिक सहयोग र औराहीगाउँपालिकाको समन्वय र नेतृत्वमानिर्माण भएको ९ वर्षिय (२०७९/२०८८) खानेपानी, सरसफाइतथा स्वच्छता योजनाकाविषयमाविस्तृत छलफल गरी योजनालाइअनुमोदनगरियो साथै आगामीदिनमा बस्ने गाउँ सभामा पेश गरी स्विकृत गर्ने र यसै आर्थिक वर्ष २०७९/८० देखि उच्चप्राथमिकताका साथकार्यान्वयनगर्ने निर्णय गरियो ।

गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको परिचयात्मक कार्यक्रम गरिँदै गर्दाको झलक

गाउँ पालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा अध्यक्षहरु, नगरकार्यपालिका सदस्यहरु र विषयगत शाखा प्रमुखहरु खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना परिचयात्मक तथा अर्न्तक्रियात्मक गोष्ठीमा सक्रिय सहभागिता जनाउँदै । मितिः २०७९ साल साउन ३

गाउँपालिका अध्यक्षज्यूले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (खासस्व) योजनाको परिचय र यस सम्वन्धि अर्न्तक्रिया गोष्ठीमा खासस्व योजनालाइ यसै आ.व. २०७९/८० देखि उच्च प्राथमिकता दिइ कार्यान्वयन गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दै ।   मितिः २०७९ साल साउन ३